

Etnološka biblioteka

Knjiga 48

Urednik
Miroslav Niškanović

Recenzenti
dr Ivan Kovačević
dr Bojan Žikić

*Recenzentska komisija za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

Prof. dr Vesna Vučinić
Dr Ljiljana Gavrilović, viši naučni saradnik
Dr Mladena Prelić, naučni saradnik

Uređivački odbor

Prof. dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, SAD), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr Dušan Drljača, Beograd, prof. dr Mladen Šukalo (Filološki fakultet Univerziteta u Banjaluci, RS, BiH), prof. dr Bojan Žikić (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (Etnografski institut s Muzej, BAN, Sofija, Bugarska), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU, Beograd), dr Miroslava Lukić-Krstanović (Etnografski institut SANU, Beograd), prof. dr Dimitrije O. Golemović (Fakultet muzičke umetnosti, Beograd)

Autor i izdavači se zahvaljuju Ministarstvu nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, koje sufinansira štampanje publikacija nastalih u okviru naučnoistraživačkog projekta "Antropologija u XX veku: Teorijski i metodološki dometi" (ev. br. 147037).

Miloš Milenković

**KA POLITICI
SRPSKE ANTROPOLOGIJE
ZA XXI VEK**

**Beograd
2010**

DVE NOĆNE MORE SRPSKIH DRUŠTVENO-HUMANISTIČKIH NAUKA

"Vaspitač može da bude samo Vlada, dakle ministarstva nauke i prosvete. Zna se koliko i u čemu u nekom vaspitnom programu učestvuju vaspitanici. Reforma naučno-obrazovnog sektora može se izvoditi samo u organizaciji i pod nadzorom države...

Reforma akademskog sektora ne može da se odvija 'odozdo'. To pokazuju iskustva iz nekih zemalja tranzicije... Autonomija univerziteta i akademskog sektora uopšte, koju mnogi još uvek zagovaraju shvatajući njen sadržaj na tradicionalni način (onako kako je u autoritarnom sistemu bilo umesno i produktivno), ne može da se pomiri sa zahtevima evaluativne, odnosno odgovorne države. Ako takve autonomije nema u državnim naučnim ustanovama na Zapadu, čemu bi ona služila u Srbiji?

...Ako hoćemo koliko-toliko da nadoknadimo izgubljene godine i kapitalizujemo na tuđim iskustvima mora se primeniti selektivna i pravovremena prisila. Jezikom političara, država mora da upotrebi štap i šargarepu. Ako to ne učini odmah učiniće sutra, ali će nam tada šargarepa biti kraća, a štap duži.

Uslov da bi politika štapa i šargarepe bila uspešna naziva se evaluacija. Kako inače znati kada upotrebiti jedno, a kada drugo. To je doslovno ono što nalaže teorija i što očekuju svi aktuelni i potencijalni partneri ove zemlje. Njihova doktrina 'evalua-

tivna država' važi za nas više nego za njih same. U skladu s doktrinom, u okviru svakog programa potrebno je (1) snimiti polazno stanje i (2) pratiti napredak prema postavljenom cilju. Ako to ne činimo, nama se ne veruje. Štaviše, ne veruje se ni našim namerama. Ne postoji trenažni proces bez inicijalnog merenja i kontinuiranog prikupljanja povratnih informacije o napretku. Nema dijete u kojoj se redovno ne meri telesna težina."

(Šipka 2001: 27-9)

Decenija koja se upravo završila započela je neverovatnim i zatrašujućim pretnjama poput ove iz gornjeg citata. Završava se pokušajem operacionalizacije Strategije naučnog i tehnološkog razvoja Srbije u periodu do 2010. do 2015. godine i Predlogom izmena i dopuna Zakona o visokom obrazovanju. Strategija, kao "vizija naučnog i tehnološkog razvoja Srbije", namenjuje društveno-humanističkim naukama ulogu u "unapređenju donošenja državnih odluka" i "promociji nacionalnog identiteta", dok Predlog izmena i dopuna Zakona organizovano transferiše studente na privatne univerzitete, a ministarstvima i pojedinim regulatornim telima daje ovlašćenja nad standardima i kriterijumima nastavnog i naučnoistraživačkog rada o kakvima se ni Broz ni Milošević nisu usuđivali javno da govore.

Retko svesni da smo "vaspitanici" evaluativnog popravnog doma koji je bibliometrijsko-scijentometrijski kartel uspeo da podvali našim ministarstvima i Univerzitetu, na kraju ove decenije nam ostaje da se zamislimo šta činiti sa osobama, grupama građana i institucijama koje u ime progressa uništavaju najpismeniji deo stanovništva.

Knjiga pred vama ...obuhvata nekoliko ranije objavljenih i nekoliko za ovu priliku priređenih tekstova, pisanih na dve, naizgled, potpuno nezavisne teme. U knjizi su predstavljeni neki od odgovora discipline na posledice re-tradicionalizacije društva i neki segmenti procesa koji su obeležili stvaranje "Evaluativne države" u Republici Srbiji, kada je o naučnoj i prosvetnoj politici reč.

Prvi deo knjige posvećen je ponovljenom paradoksu neusklađenosti internih transformacija discipline i širih ekster-nih transformacija društva. U periodu u kojem se državom upravlja putem menadžmenta identiteta, i u kojem čak i one političke stranke koje su se nekada zalagale za poštovanje individualnih ljudskih prava i dostojanstva građana-pojedi-naca, danas pod pritiskom retradicionalizovane većine ne-maju izbor do da strateški asimiluju kolektivističku retoriku i autoritarne prakse, antropologija se sa svojim poslovičnim konstruktivizmom i agnostičkim načelima, našla na vetro-metini političke neupotrebljivosti. I to baš u trenutku kada Strategija promoviše primenu društveno-humanističkih nau-ka u "promociji nacionalnog identiteta".

Srpska antropologija, posebno u svojoj etnološkoj vari-janti, nije retko igrala ulogu nacionalne nauke.¹ U svojoj

¹ Relevantna razmatranja društvene uloge srpske antropolo-gije, posebno u njenoj etnološkoj varijanti, i u istorijskoj per-spektivi, i s obzirom na neiskorišćene potencijale disicpline, či-talac će najpre pronaći kod Naumovića (1999; 2005), Kovačevi-ća (2005; 2006c), Milenkovića (2003a) i Piševa (2009). Razma-tranja transformacije kurikuluma, osim kod pojedinih od nave-

formativnoj fazi imala je ulogu vrhunske državne nauke, ideje-vodilje srpskih teritorijalno-etničkih egzibicija s početka XX veka čije posledice trpimo i danas (Milenković 2008). Između dva svetska rata takođe je imala izvesnu ulogu, ovog puta u funkciji konstrukcije jugoslovenske nacije, a ponovo s dvorskim imputom i podaničkom retorikom (Pišev 2009). Povučena u sebe i tiho propadanje posle Drugog svetskog rata, dugo je bila neaktivna u ulozi nacionalne nauke (Kovačević 2005), prepustivši je marksitičkim varijantama sociologije, da bi – kada je o društvenoj ulozi reč – za vreme diktatorskog režima Slobodana Miloševića pokazivala povremenu tendenciju da zaštiti društvo od države, i skoro nimalo aktivnosti u njegovim etnomegalomanskim projektima (Наумовић 2005; Čolović 2001). Ipak, činjenica da profesionalni etnolozi/antropolozi nisu aktivno učestvovali u nacionalističkom nastojanju da se nacija uništi ne govori ništa o imidžu discipline – naprotiv. Uveren sam da je vreme za organizovano, kolektivno istraživanje recepcije discipline (i dalje u javnosti prisutne pod svojim centralnoevropskim nazivom, kao etnologija) i na njemu zasnovanom strateškom delovanju ka ključnim političkim akterima javnosti i državnog sektora, ne bi li potencijalni korisnici osvestili korisnost antropologije kao organizovanog, sistematičnog, autokorektivnog i – ne bez značaja – tradicionalno i dugotrajno sprovedenog istraživanja sociokulturne stvarnosti Srbije.

denih autora, čitalac će najpre pronaći kod Žikića (2008) i Bačević (2008).

Rezultati jednog takvog istraživanja, možda organizovanog baš pod okriljem nedavno obnovljene profesionalne asocijacije, mogli bi da posluže kao vodič za razvijanje strategija promocije discipline u javnosti, ali i formulisanja javnih i praktičnih politika z apotrebe državnog i nevladinog sektora, kojima bi srski antropolozi demonstrirali svoje nesumnjive profesionaln ekompetencije, dugo zanemarivane bilo strukturnom marginalizacijom bilo autističnošću, kao osnovnom odlikom discipline tokom poslednjih decenija.

Šta nas čeka u decenijama koje slede? Da li ćemo se ponovo povući u sebe i autistično čekati neku novu promenu duha vremena? Ili ćemo proaktivno promisliti nepriklisu u kojoj se najpismeniji deo srpskog društva našao i organizovano se suprotstaviti pokušajima da se društveno-humanističke nauke ukinu ili obesmisle? Odgovor nije lak, posebno imajući u vidu da će sve strategije koje odlučimo da razvijamo morati da pošu od pretpotavke da je čitavo naučno polje društveno-humanističkih nauka zapravo *državno finansirano civilno društvo* – anomalija koja u našem slučaju važi još jedino za institucije kulture i tzv. "tradicionalne" religijske zajednice.²

² Neko buduće razmatanje politike srpskih društveno-humanističkih nauka svakako bi vredelo da razmotri značajne strukturne sličnosti između institucija visoke kulture i "tradicionalnih verskih zajednica", kada je o društvenoj ulozi i izvorima minimalnog finansiranja, neophodnim za funkcionisanje, reč. Vezi vanje društveno-humanističkih nauka i umetnosti za kulturu, a

Završni deo knjige posvećen je širem problemu, za koji će, verujem, svoje interesovanje pokazati i kolege iz srodnih društveno-humanističkih disciplina. Reč je, naime, o trendu da se u procesu evropeizacije nacionalnih administracija, poput naše, gube ciljevi i smisao evropskih projekata – poput grandioznog projekta pokušaja formalnog usklađivanja međusobno raznovrsnih sistema visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada – koji bivaju pervertirani interesima grupa koje zahvaljujući trenutnim političkim konstelacijama uspevaju da ih instrumentalizuju u sopstvene, najčešće privatne svrhe. Takva opasnost već godinama pretila srpskoj nauci i visokom obrazovanju, u kojima su ciljevi i smisao evropskih generisanih reformi mutirali do razmera koje bi delovale neslućeno da ne posedujemo komparativnu evidenciju o učincima sličnih zloupotreba u drugim evropskim društvima. Reč je, naime, o organizovanom pokušaju da se "kontrola kvaliteta" nauke i visokog obrazovanja u "evaluativnoj državi", kao nedonoščetu "novog javnog menadžmenta", poveri bibliometrijsko-scijentometrijskom kartelu – novoj tehnokratskoj kasti u nastajanju. I to je već viđeno, pa ne bi predstavljalo istraživački kuriozitet, da *ovlašćenja* i *sredstva* alocirana lokalnoj varijanti evaluatora ne prevazilaze granice mašte. Povrh toga, *poverenje* koje se u državnim dokumentima pripisuje bibliometrijsko-scijentometrijskom kartelu pre-

posebno za visoku kulturu, i svakako kada je o nadležnostima relevantnih ministarstava reč, već sam savetovao kao mudru političku odluku (Milenković 2009).

vazilazi i ono koje je pridavano religijskim konceptima tokom poslednje dve decenije.

Srpska antropologija u XXI veku našla se, dakle, pred dva izazova – retradicionizacijom i scijentometrijom. U ovoj studiji predlažem da napustimo jako konstruktivističko nasleđe i ulogu kulturne kritike kakvu smo razvijali tokom poslednje decenije, i da zauzmemo konsekvencionalističko-pastirske pozicije. Nudim i preliminarna razmišljanja o tome kako spasiti naciju od nacionalista, što vidim kao ključni zadatak društveno-humanističkih nauka u Srbiji u ovom veku. Kada konsekvencionalistički sagledamo poražavajuće učinke nacionalista po naciju razumećemo da su je temeljno devastirali oni koji su u društvenoj podeli rada bili zaduženi da je čuvaju i razvijaju. Da situacija bude gora, sudbina društveno-humanističkih nauka – jedinog naučnog polja sa intelektualnim kapacitetima da upristoji retradicionalističke diskurse, neizvesna je, a možda već i tragična. Redukcija uloge naših disciplina na "unapređivanje donošenja državnih odluka" i "promociju nacionalnog identiteta" u Strategiji, neodoljivo podseća na komunističko-seljačku mešavinu miloševićevskog poimanja nacionalne politike s kraja XX veka.

Dok pišem ove redove, podozrevam da će o mojoj navivnosti pisati makar onoliko cinično koliko sam ja drsko pisao o političkom programu cvijićevske etnologije napisanom sto godina pre ovog uvoda (Cvijić 1991/1907). Ipak, srpska antropologija u XXI veku, budući da je već suočena sa dve opasnosti – rizikom da se izgubi u beskonačnim i neplodotvornim konstruktivističkim kritikama

esencijalističkog nacionalizma, i potencijalno pogubnom naučnom politikom koja, oslanjajući se na redukcionističke naturalističke maštarije iz XIX veka, putem scijentometrije nastoji da liši naše društvo jedinog naučnog polja profesionalno osposobljenog da utiče na kanale socijalizacije, kolektivne imaginacije i političke mobilizacije, nalazi se u situaciji kada je najverovatnije da će se ponovo povući iz društva, zatvoriti u uzak akademski milje i nastaviti da se pretvara da je moguće baviti se isključivo lepim i uzvišenim.

Međutim, kako se sve više orijentišemo ka proučavanju uslova pod kojima etnološki generisana antropologija u Srbiji opstaje (ili pod kojima će nestati), scijentometrija se pokazuje sve korisnijom, posebno kao izvor podataka za razumevanje naučne i kulturne politike. Kao što su naši disciplinarni preci koristili seoske etnografe (učitelje, sveštenike i druge entuzijaste) da im prikupe građu koju će naknadno sami obraditi, tako mi danas imamo priliku da proučavamo nauku i javne politike, uslove finansiranja, proizvodnje, primene i legitimacije naučnog i pseudonaučnog znanja u politici, kao i javnu percepciju nauke, na osnovu terenskog rada koji za nas obavljaju bibliometri i scijentometri. U pitanju je dobro organizovana i finansirana radna snaga sposobna da proizvede neverovatnu količinu podataka o javnom trošku, posebno o nauci kao (popularnoj) kulturi, pa predviđam da će nam ta arheneprijateljska disciplina – iako zasnovana na redukcionizmu koji je kontraindikovan samom smislu postojanja humanističkih disciplina – dobro služiti u godinama koje slede.

U poglavlju o transformaciji Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, inače prigodno napisanom pri obnavljanju Etnoloških svezaka (danas Etnološko-antropoloških svezaka), časopisa obnovljenog Etnološkog i antropološkog društva Srbije, objašnjavam da je reforme moguće sprovesti bez revolucionarne devastacije i ne samo konfekcijski. Razvoj Odeljenja u deceniji za nama nesumnjivo svedoči o tome da modele promene, sada već tri veka organizovano proučavane u okvirima društveno-humanističkih nauka, treba primeniti kao kontratežu narodskoj reformski slepoj veri u moć brojeva da prikažu kakav svet jeste, ili kakav treba da bude. Na drugom mestu sam (Milenković 2008b) već ukazao na činjnicu da analiza kurikuluma osnovnih akademskih studija etnologije i antropologije i skorije produkcije u okviru akademske etnologije i antropologije u Srbiji može da nas raduje. Budući da pripadam već trećoj generaciji univerzitetskih nastavnika koji kao primarni cilj etnologije i antropologije ne vide traganje za pseudo-naučnim dokazima gde postaviti etničke granice, šta je "autentična narodna tradicija" i kako je "sačuvati", čast mi je da mogu da konstatujem da već mnogobrojne generacije studenata etnologije i antropologije ne uče, uglavnom ne veruju i, što je najvažnije, u svom profesionalnom radu i u javnosti, ne šire ideje koje je Jovan Cvijić svojevremeno postavio disciplini i društveno-humanističkim naukama u Srbiji uopšte. Ne veruju u to da postoji autentična, koherentna, neupitna "nacionalna kultura", "narodna tradicija" i njeni "elementi" koje dobar etnolog, po mogućstvu epi-

stemički povlašćen (budući seoskog porekla) treba da otkrije, nauči i prenese potomstvu. Analiza transformacije nastavnih planova pokazuje stabilni zaokret ka anti-esencijalizmu i anti-nacionalizmu, dakle opštu anti-rasističku tendenciju, pa predstavlja dobru osnovu za kompetentan angažman budućih profesionalnih srpskih etnologa i antropologa u procesima dalje potrage za istinom, kvalitetnim životom, mudrošću i srećom osoba koje žive u srpskom društvu.

U poglavlju o varijantama nacionalne nauke, komentarišem deo savremene antropološke produkcije, eksplicitno posvećen društvenoj ulozi discipline, na primerima polemički intoniranih i/ili istorijski iscrpnih analiza, kao i nekoliko istraživačkih primera, s ciljem da nastavim sada već jednoipodecenijsku polemiku o pojmu, društvenoj ulozi i mogućnosti postojanja "nacionalne nauke", koju je na primeru srpske etnologije devedestih pokrenuo Naumović (1999) a nastavio Kovačević (2006c).

U sledećem poglavlju, inicijalno napisanom kao obraćanje sarajevskim intelektualcima u vezi sa ustavnim promenama u BiH i ulogom društveno-humanističkih nauka u procesima demokratske konsolidacije nakon socijalne traume, okrećem se političkim implikacijama konstruktivizma, i nudim gorak predlog napuštanja kulturno-kritičkih konstruktivističkih pozicija i njihovu zamenu pastirskim. Zabluda da je moguće da promenimo naša društva javnim angažmanom i naučnom kritikom nigde nije očiglednija do u domenu neoplodotvornosti kritike javnih i praktičnih politika, posebno instrumentalizacije nenaučnih, narod-

skih koncepata "kulture" i "identiteta" u njima. Umesto toga, predlažem da se pomirimo sa činjenicom da je amaterski esencijalistički nacionalizam postao mejnstrim, i da umesto da i dalje sprovodimo konstruktivistička istraživanja pisanja i izmišljanja kultura, tradicija i identiteta, pomognemo svom društvu time što ćemo – budući da u disciplinarnim okvirima raspolažemo baterijom za razumevanje i pisanje javnih politikâ – pomoći profesionalnim nacionalnim radnicima da svoje koncepcije nacionalnog dostojanstva, očuvanja nacionalnog identiteta i srodne ciljeve ostvare ne u konfrontaciji, već putem uklapanja u međunarodne integracije. Takvu javnu ulogu antropologije, koja se miri sa esencijalističkim mejnstrimom, prestajući da ga kritikuje naučnim sredstvima i, umesto toga, konsekvencionalistički političkim sredstvima objašnjava nacionalistima šta je u stvari korisno po naciju, vidim i kao plodnu, i kao održivu strategiju za srpsku antropologiju u XXI veku.

U poglavlju o antropologiji u evaluativnoj državi i zaključku koji mu sledi, prenosim i dopunjujem članak "O brojanju i merenju (drugih) ljudi (za novac)", u kojem sam počeo da iznosim rezultate istraživanja posledica radnji grupe građana koja se lažno predstavlja kao reformski motor srpske nauke i visokog obrazovanja, i putem manipulacija i privatnih veza uspešno devastira ljudske resurse u oblasti društveno-humanistički nauka. Dok sam u prethodnoj epizodi demaskirao posledice primene scijentometrije na srpsku nauku i visoko obrazovanje, posebno u oblasti društveno-humanističkih nauka, u ovom dopunje-

nom poglavlju se posvećujem precenjenim idejama i logičkim greškama koje leže u osnovi ovog udruženog poduhvata. Osim toga, u ovom poglavlju komentarišem i opšti duh, i pojedinosti Strategije naučnog i tehnološkog razvoja Srbije u periodu od 2010. do 2015. godine i Predloga izmena Zakona o visokom obrazovanju, s ciljem da naučnoj i drugoj javnosti ostavim trag o autodestruktivnom besmislu koji smo živeli tokom decenije na zalasku.

Šta nam je činiti u situaciji u kojoj se od nas očekuje da "promovišemo nacionalni identitet" pod uslovima stalne prisмотрe evaluativne tehnokratske kaste u nastajanju? Ne bi li u stvari trebalo da "unapredimo donošenje državnih odluka" tako što ćemo državnim institucijama nadležnim za visoko obrazovanje i nauku da objasnimo do kakvih posledica je, u komparativnoj perspektivi, tretiranje društveno-humanističkih katedri kao kompetitivne robe dovelo i civilizovanija društva od našeg? I posebno, kakve će posledice aktuelne naučne i prosvetne politike imati po naše društvo, devastirano ratom i socijalnom traumom?

Upravo sada postaje jasno da je pitanje koje nam se kao naučnoj zajednici nameće jeste "šta posle dekonstrukcije?"

Verujem da konsekvencionalistička terapija može da nam pomogne da savladamo obe noćne more. I analize učinka nacionalista u društveno-humanističkim naukama po naciju, i uporedna analiza posledica kvantofrenog redukcionizma u naučnoj politici, posebno u relativno uporedivim evropskim društvima, mogu da nam pomognu da bez stida i straha primenjujemo domete antropologije pri

kontinuiranom obrazovanju onih koji, nesvesni posledica svojih postupaka, unazađuju naše društvo i vraćaju ga mračnjačkim idejama razvijenim u XIX, primenjenim u XX i rehabilitovanim početkom XXI veka.

To su pitanja koja artikulišem ovom studijom, u nadi da će nivo bezbednosne kulture u srpskoj akademiji porasti, i da će i kolege iz drugih disciplina uočiti da je krajnje vreme da se – budući suočeni sa vladavinom tehnokrat-skog kartela koja preta da poništi civilizacijske elementarne tekovine – organizovano i aktivno uključimo u planiranje sopstvene budućnosti, pre nego što bude kasno.

BOLONJSKI ŠPRICER I BEOGRADSKI KOKTEL

Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, jedina visokoškolska institucija za školovanje profesionalnih etnologa-antropologa u Srbiji, prošlo je početkom XXI veka kroz niz organizacionih i koncepcijskih promena. Analiza kratke istorije tih promena, a posebno analiza njihovih posledica, može da predstavlja polaznu tačku za preispitivanje politike discipline u deceniji, ili decenijama koje su pred nama. Sveobuhvatnost i dubina reformi, a posebno *stil* kojim su one sprovedene, svedoče o visokom nivou razvijenosti društveno-humanističkih nauka u Srbiji. Visok civilizacijski nivo na kojem su nepartizanskim sredstvima sprovedene temeljne promene na Odeljenju, kao reformskom motoru Filozofskog fakulteta u Beogradu, svedoče da naše društvo raspolaže (mada ih očigledno nedovoljno koristi) visokim dometima viševjekovnog razvoja humanističke kulture. Uz to, stil i dubina reformi postignutih bez nasilja, i što je važnije, bez otvaranja mogućnosti akademskim me-

šetarima da zloupotrebe reformske procese, jasno demonstrira smisao i domete refleksivnosti, decenijama uvežbavane u antropološkim debatama tokom prošlog veka (v. Milenković 2007b, 25-70; Milenković 2010, 93-134).

Dok će čitaoci zainteresovani za istorijat Odeljenja relevantne informacije pronaći u sadržajnim osvrtima i obraćanjima njegovih upravnika i viđenijih profesora (v. Барјактаровић 1963; Влаховић 1979; Павковић, Bandić i Kovačević 1988; Ковачевић 1990; Павковић 1990a; Павковић 1990b; Kovačević 2005; Kovač i Vasiljević 2005; Наумовић 2005; Žikić 2008), objavljivanim periodično, uglavnom u za to prigodnim kontekstima, ovde mi je namera da pružim kratak uvid u kontinuiranu transformaciju nastavnih planova, odvijanje naučnih projekata i naučnoistraživačkog rada uopšte, obnavljanje i pokretanje časopisa, rad na razvoju nastavnog i naučnoistraživačkog podmlatka, obnavljanje serija zbornika i monografija, međunarodnu saradnju, a posebno "politiku kuće" tokom poslednjih nekoliko godina.

Nastavni planovi na Odeljenju u kontinuiranoj su transformaciji od 2002. godine. Nastavni planovi odn. studijski programi (čija se transformacija i u sadržinskom smislu može pratiti na internet prezentaciji Filozofskog fakulteta, www.f.bg.ac.rs) kritički su analizirani, revidirani i prilagođavani, strateški odmereno i funkcionalno, posebno 2004., 2006. i 2008. godine. O kvalitetu te transformacije i uspešnoj primeni struke u lokalnom kontekstu, posebno pri kontekstualnom prilagođavanju standarda objedinjenih terminom "Bolonjski proces", govori gotovo stoprocentna

prolaznost naših studenata na poslediplomskim programima i stipendijama širom EU.

Takva transformacija bila je kontekstualno omogućena primenom teorijskih i metodoloških dometa antropologije na samu disciplinu, posebno na procese kulturne promene u sferi nauke i obrazovanja, putem refleksivne rekonstruktualizacije ciljeva i smisla nauke o kulturi i identitetu u društvu u permanentnoj tranziciji (što je refleksivna epizoda koja bi mogla da bude interesanta istoričarima discipline i iz čisto teorijskih razloga). Infrastrukturu humanih resursa tako ozbiljnog zahvata predstavljala je činjenica da Odeljenje u ovom trenutku čini 15 doktora nauka, što je najveći broj u njegovoj dugoj istoriji.¹ S tim u vezi,

¹ Ova činjenica kojom se ponosimo praćena je izvesnim problemom – Odeljenje će u narednih godinu-dve ostati bez asistentata. S obzirom na to da sistem organizacije i finansiranja visokog obrazovanja i nauke u Srbiji još uvek nije opremljen efikasnom strategijom i konkretnim rešenjima za premošćavanje generacijskog jaza i stvaranja mogućnosti da nastavnici i naučnoistraživački podmladak dobije podsticaj, motivaciju i perspektivu za planiranje svog života i rada u zemlji, u toku su nastojanja da se stipendiranje poslediplomskih i doktorskih studija poveže sa aktivnim učešćem stipendista u nastavi i naučnoistraživačkim projektima na Odeljenju. Imajući na umu potrebu za kontinuiranim i kvalitetnim uvođenjem podmlatka u struku, Odeljenje, bilo kroz pojedinačni rad nastavnika i saradnika sa studentima u terenskoj praksi, bilo kroz aktivno podržavanje i saradnju sa Seminarom Sociokulturna antropologija u Istraživačkoj stanici Petnica i Klubom studenata etnologije i antropologije, nastoji da

Odeljenje je 2006. godine svečano i radno obeležilo dva važna jubileja: 125 godina od uvođenja etnologije u visokoškolsku nastavu, i 100 godina Seminara za etnologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu (v. Nedeljković 2007).

Naučnoistraživački rad na Odeljenju, osim u obaveznoj funkciji razvoja nastavnih aktivnosti, organizovan je kroz projekte koje finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. U ovom Milenijumu, na Odeljenju je već realizovan projekat "Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije", pod rukovodstvom pok. profesora Dušana Bandića i potom prof. Senke Kovač. Projekat je rezultovao brojnim naučnim člancima i istoimenim zbornikom.²

Trenutno, na Odeljenju su istraživanja organizovana, a istraživači funkcionalno podeljeni, u dva projekta: "Antropologija u 20. veku: Teorijski i metodološki dometi", pod rukovodstvom prof. Ivana Kovačevića (na projektu saradju prof. Senka Kovač i docenti Dragana Antonijević, Zorica Ivanović i Miloš Milenković), i "Kulturni identiteti u procesima evropskih integracija i regionalizacije", pod rukovodstvom upravnika Odeljenja prof. Bojana Žikića (na projektu saradju profesori Branko Ćupurdija i Vesna Vučinić, docenti Lidija Radulović, Ildiko Erdei, Saša Nedeljković, Slobodan Naumović, Vladimir Ribić, Danijel

obezbedi što širi i što stabilniji okvir saradnje i normalne međugeneracijske komunikacije.

² Izdanja odeljenskih nastavnika mogu se pronaći na: www.anthroserbia.org.

Sinani i Gordana Gorunović, i asistentkinja Danijela Velimirović). Projekti su do sada od strane recenzenata ocenjeni najvišim ocenama, a veoma veliki broj istraživača je u radu na njima zavređeo "A" i visoku "B" kategoriju u klasifikaciji Ministarstva nauke.

U organizaciji Odeljenja, na Filozofskom fakultetu u Beogradu su tokom poslednjih godina održane četiri naučne konferencije: Antropologija savremenosti (2006), Antropologija postsocijalizma (2007), Strukturalna antropologija danas – u čast Kloda Levi-Strosa (2008) i Naš svet, drugi svetovi – Antropologija, naučna fantastika i kulturni identiteti (2009). Održavanje svih konferencija, kao i objavljivanje saopštenja ili članaka nastalih na osnovu njih, pomoglo je Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Izdavačka delatnost Odeljenja doživljava pravi zamah od 2006. godine. Te godine obnovljeno je izlaženje odeljenskog časopisa *Etnoantropološki problemi* (koji uređuje doc. D. Antonijević), pokrenut je časopis Centra za etnološka i antropološka istraživanja *Antropologija* (urednik prof. B. Žikić), godinu dana ranije obnovljena je edicija *Etnoantropološki problemi – Zbornici* (urednica prof. S. Kovač) i elektronske edicije *Etnoantropološki problemi – Monografije*. Odeljenje neprekidno od 2001. godine u partnerstvu sa Srpskim genealoškim centrom iz Beograda saraduje na ediciji zbornika i monografija *Etnološka biblioteka*.

Organizacija međunarodne saradnje članova Odeljenja rukovodi se za disciplinu inače karakterističnom demokratskošću, imajući u vidu veoma široku raznovrsnost naših

pod-disciplina, teorijskih zaleđa i metodoloških navika, kao i solidnom uronjenošću u akademsku projektnu kulturu. Na Fakultetu je 2005. godine prof. Vesna Vučinić-Nešković sa saradnicima organizovala konferenciju Međunarodnog udruženja za antropologiju Jugoistočne Evrope (International Association for Southeast European Anthropology) *Urban Life and Culture in Southeastern Europe* (prof. Vučinić-Nešković je u periodu 2005-7. bila i predsednica Udruženja). Brojni članovi Odeljenja aktivno su uključeni bilo u međudržavne, bilo u među-institucionalne projekte, a posebna pažnja se pridaje obnovi i učvršćivanju saradnje sa katedrama u regionu. Članovi Odeljenja aktivno su uključeni – a neretko su i inicijatori i realizatori – mudre i postepene transformacije Filozofskog fakulteta u savremenu visokoobrazovnu instituciju: Prof. Kovač je bila Prodekan za nastavu Filozofskog fakulteta u Beogradu (2004-6), prof. Žikić Predsednik Saveta Fakulteta (2008-9), a taj dugogodišnji rad na odmerenoj, temeljno održivoj reformi Fakulteta nastavio sam od 2009. godine, kao Prodekan za nastavu.

Kontinuirano sučeljavanje i pregovaranje sa često sumanutim i autodestruktivnim vizijama revolucionarnih reformatora, i prilagođavanje smislenih reformskih rešenja tradicionalno konzervativnoj akademskoj kulturi, neprekidna je aktivnost brojnih članova Odeljenja u različitim fakultetskim i univerzitetskim telima: prof. Kovačević je Potpredsednik Veća naučne oblasti društvenih i humanističkih nauka Univerziteta u Beogradu i član Matičnog odbora za istoriju, arheologiju, etnologiju i istoriju umetnosti

Ministarstva nauke. Odeljenje je na prelazu milenijuma, usvajanjem mudrog predloga tadašnjeg upravnika pok. profesora Dušana Bandića, strateški očuvalo dualizam naziva, u nameri da očuva *etnološko poreklo antropologije* u Srbiji (Žikić 2008i jasnu razliku *globalnog jezgra discipline* od antropogeografskih, fizičko-antropoloških, dijalektoloških, karakteroloških, filozofsko-antropoloških, sociološko-antropoloških i teološko-antropoloških varijanti, takođe prisutnih u domaćoj naučnoj i pseudo-naučnoj javnosti. Činjenicu da odeljenje nije samo čuvalo puke nazive pokazuje sada već višedecenijska transformacija Odeljenja, njegovih nastavnih kadrova, nastavnih planova, naučnoistraživačkih projekata i naučne produkcije, iz nekritičkog "čuvara nacionalnog identiteta" i "nacionalne nauke" u kritički koncipiranu i realizovanu etnološku i socio-kulturno-antropološku analizu društvene stvarnosti i kulturne raznovrsnosti Srbije, regiona i globalnih kulturnih tokova. Odeljenje se kontinuiranim radom i gotovo konsenzusom opredelilo za praćenje i podizanje kvaliteta, za rad na obezbeđivanju stabilnog finansiranja i realizacije naučnoistraživačkih projekata, rad na razvoju nastavnog i naučnoistraživačkog podmlatka, ali i za vidljivost, javnu prepoznatljivost i primenu dometa etnoloških i antropoloških analiza u društvenim aktivnostima. O stabilnom putu i predanom angažmanu na profesionalizaciji i javnoj prepoznatljivosti obrazovnog profila etnolog-antropolog, diplomirani etnolog-antropolog – master i doktor etnologije-antropologije, svedoče kako pomenuta dinamična produkcija (obnavljanje časopisa *Etnoantropološki problemi*, po-

kretanje časopisa *Antropologija*, tako i živa i kvalitetna saradnja Odeljenja sa drugim viđenijim institucijama struke u zemlji, posebno sa Etnografskim institutom SANU i Etnografskim muzejom u Beogradu.

Koordinisani rad na prepoznatljivosti i javnom priznanju činjenice da etnolozi i antropolozi nisu samo nekritički "čuvari" već i profesionalni analitičari materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasleđa, da svoja zaposlenja nalaze u medijima, državnoj upravi, institucijama civilnog društva, ali i naučnoistraživačkim institucijama tradicionalno orijentisanim na društveno prepoznatljivije discipline, kontekstualizovan je aktuelnim "naučnim i kulturnim ratom" koji društveno-humanistička naučna/civilizacijska zajednica u Srbiji danas vodi za svoj opstanak. Pokušaji da se discipline orijentisane na čuvanje/proučavanje identiteta (bili oni tradicionalni ili moderni, narodski ili urbani), posebno društveno-humanističke nauke, danas obrišu revizorskim perom, a da se kvalitet rezultata našeg rada određuje primitivnim metodologijama koje naučni rad tretiraju kao popularnu kulturu (poput scijentometrije) bez uvida u civilizacijski smisao postojanja i viševjekovnog razvoja humanističke kulture, posebno onih disciplina koje sekularnu državu, ljudska prava i fundamentalne slobode čuvaju kao poslednja brana pred mračnjaštvom populističke pseudo-nauke, vidovnjaštva i anti-modernih resursa sopstva, zahtevaju dalji napor struke, čemu, verujem, značajno doprinosi i ponovno pokretanje rada Etnološkog i antropološkog društva Srbije.

TRANSFORMACIJE NACIONALNE NAUKE

"...antropologizacija teorije i metodologije i discipline, a samim tim i njenog kurikuluma, nije imala uticaja na akademske diskurse o njoj. U širem akademskom kontekstu, ostala je nauka o narodu, tradiciji i sl."

Žikić (2008, 132)

Do kakvih je promena došlo u diskursima onih savremenih srpskih etnologa i antropologa u čijoj produkciji se prati eksplicitna briga o politici discipline? Kada se analiziraju delovi neprekidne polemike o statusu srpske etnologije kao nacionalne nauke, koju je započeo Naumović (1999), a nastavili Kovačević (2005, 2006c) i Milenković (2008b), i u poslednje vreme Pišev (2009), pomalja se dugo naslućivani, mada neeksplicirani zaključak: konstruktivistička kritika esencijalizma nije zadržana samo na deklarativnom nivou programskih i preglednih radova, već je dosledno prisutna u istraživanjima koja politiku discipline demonstriraju dok je istovremeno trasiraju. Ipak, koji su svrha i smisao neprekidne dekonstrukcije društvenih

fenomena? Ko to može da razume i čemu to služi, posebno danas kada se ideja osnovnih istraživanja polako gubi, a agresivno zagovaranje "istraživačkog univerziteta" pretili da potpuno mutira Univerzitet i redukuje ga na kombinaciju više škole i centra za primenjenu nauku?

U ovom poglavlju objedinjujem analize nekih savremenih primera (Kovačević, Čolović, Naumović, Nedeljković i dr.) različito žanrovski uobličениh, ali posvećenih jedinstvenom cilju – analitičkoj demonstraciji potencijala discipline da se suoči sa disciplinano relevantnim društvenim problemima, i ukazujem da im je zajednički ne konstruktivizam, već konsekvencionalizam, iako se niko od autora, osim mene, nije eksplicitno izjasnio tim povodom, nikada.

*Da li je etnografija deo antropologije
ili je antropologija deo etnografije?*

"...sveže uspomene na mizernu poziciju u kojoj se srpska etnologija nalazila u epistemološkom, ali i socijalnom smislu, omogućiće brzo prepoznavanje opasnosti koju nosi lenjošću zavodljiva reetnografizacija."

Kovačević (2006c, 61)

Naizgled brucoška dilema, ovaj problem leži u osnovi rasprave o etnologiji kao socijalnoj kriptontologiji srpskog društva. Uobličena debatama o potencijalima postmoderne antropologije, i viđena očima kritičara procesa post-

modernizacije kao nenaučni, anti-naučni, po autoritet discipline poguban projekat, tipičan za američku na-učnu zajednicu, a posebno kao besmislen i opasan put ka neoromantičarskim zabludama i reetnografizaciji već uspešno antropologizovane etnologije (Kovačević 2005), postmoderna antropologija nije imala ni priliku da elaborira svoj krajnji do met i ključni razlog postojanja u istoriji antropoloških ideja – naučno objašnjenje/moralno normiranje *pisanja Drugih* (koja je i sama redukovala na poprilično konzervativan projekat metodološke regulacije, naivno prihativši igru na metodološkom terenu). Nerazumevanja u vezi sa ovom hrpom socijalno-teorijskih ideja i metodoloških postupaka posebno su bila velika u slučaju samih velikih reči – nosećih pojmova discipline, poput etnografije.

Ukoliko etnografiju shvatamo kao fazu antropološkog istraživanja, postmoderna preokupiranost problemima u vezi sa autorstvom, autoritetom i uticajima identiteta na saznanje, metodološkim individualizmom, evokacijom nasuprot reprezentaciji ili refleksivnošću istraživača – zaista deluju naivno, lokalno (američki), prevaziđeno i irelevantno, a svakako kao politički potencijalno opasna rehabilitacija romantizma, nacionalizma, etnocentrizma i drugih tipova rasizma. To je suština Kovačevićevih kritika "postmoderne reetnografizacije" koju poslednjih godina zdušno sprovodi (Kovačević 2006a, 2006c). Međutim, kada etnografiju shvatimo kao nadređeni pojam, kao pisanje Drugih odn. kao proizvodnju političkih subjekata putem ukupne tekstualne proizvodnje u filozofiji, društveno-humanističkim disciplinama, književnosti, pravu ili medijima, pouke

postmoderne antropologije deluju kao nužne/opravnane i uslovne/obavezne, i to iz stroge metodološke perspektive (Milenković 2007b).

U ranijim tekstovima sugerisao sam da je istoriju antropološke teorije i metodologije poslednje četvrtine XX veka obeležilo krupno nerazumevanje ciljeva, sadržaja i smisla postmoderne antropologije, posebno njene uloge na široj interdisciplinarnoj društveno-humanističkoj sceni severnoatlantske civilizacije, na kojoj opšta metodologija nauka postepeno biva zamenjena/dopunjena politikom znanja (Milenković 2007c). Pod etnografijom se u istoriji antropoloških ideja stvarno podrazumevalo sve i svašta. Taj pojam je u istoriji srpske etnologije odigrao ključnu ulogu dežurnog krivca protiv kojeg se generacija modernizatora iz sedamdesetih godina XX veka borila i uspešno izborila, s pravom bivajući posebno oprezna prema, i kivna na, čuvare tzv. "tradicionalne" kulture, čiji je biznis/entuzijizam decenijama čuvao kontejner kulturnih generatora tj. opravdanja kasnijeg međusobnog etničkog istrebljivanja.

Uviđajući da će obračun sa etnografskom etnologijom nasuprot metodološki zasnovanoj antropologiji doprineti temeljnoj antropologizaciji srpske etnologije, generacija koja je *razavičajila* srpsku etnologiju s ponosom može da konstatuje da je učinila dovoljno da ova izgubi predznak profesionalnog etničkog patriotizma. Ipak, postmoderna antropologija je, što zbog Gellnerove podvale i predstavljanja postmodernizma kao relativizma sa nesagledivim posledicama (Gellner 2000), što zbog programske isključivosti iz etnografskog mejnstrima discipline, ostala kolate-

ralna šteta ovog važnog političkog projekta razavičajivanja. Tako je i etnografija, u ovom ozbiljnom i dugom unutar-disciplinarnom ratu ponela toliko teško breme ne-naučnosti, primitivističkog tradicionalizma, skoro signala za etnologiju kao profesionalni folkloristički patriotizam nasuprot ozbiljnoj i, prema budućnosti zajednice, odgovornoj društveno-humanističkoj nauci. Uneta u, i ograničena isključivo na metodološki registar, u kojem je postala pojam zadugo blokiran za dalju debatu, etnografija je ostala nerazvijena, metodološki neorganizovana, individualizmu istraživača i ličnom domišljanju prepuštena faza istraživanja koja služi *simuliranju* tradicionalnog pogleda na nauku i ortodoksnog pogleda na metod (Milenković 2007b).

Slobodan sam da sugerišem da je ista prilika svojevremeno propuštena i sa "tradicijom", "narodnom kulturom", "folklorom" i sličnim metaforama pogodnim za prisvajanje, konceptualnu kolonizaciju i stabilno upravljanje populacijom njoj razumljivim jezikom, pre nego za nepromišljeno prepuštanje folklorističkim etnologima i entuzijastima.

Etnografija se u većini raspoloživih metodoloških koncepcija antropološkog istraživanja naivno zamišlja kao stadijum, kao korak, kao metodološki postupak i kao preduslov teorijskog istraživanja (Milenković 2006a, 2007a). Ipak, popularnost ove metodološki neodržive opservacionističke koncepcije, koja bi nas svakako zavarala ukoliko bismo poverovali scijentometriji a ne nekoj drugoj metodologiji za proučavanje nauke kao folklor/popularne kulture, beskorisna je. U drugom smislu, čak i ako etnografiju nešto smislenije i za naučni sistem kompatibilnije posmatramo

kao posledicu teorijskih prekonceptija, dakle, ne kao stadijum "prikupljanja građe" nego kao generisanje evidencije za potrebe neke teorijske koncepcije, kao ciljano, planirano i u naučni sistem uklopljeno dolaženje do relevantnih podataka koje sledi teoriju a ne prethodi joj – etnografija ostaje segment, element ili dimenzija antropologije. Ona je *u* antropologiji i njen je deo, a zabrinutost postmodernih antropologa za politiku antropologije putem interesovanja za etnografiju stvarno deluje naivno, prevaziđeno, zastarelo, a iz evropske anti-romantičarske, anti-nacionalističke i anti-rasističke perspektive, i veoma štetno. Ipak, etnografiju možemo da posmatramo, a Kliford je zaista i posmatrao, kao pojam *nadređen* antropologiji. U toj koncepciji *antropologija je deo etnografije a ne obrnuto*. Štaviše, etnografija obuhvata i sve druge društveno-humanističke discipline zadužene za proizvodnju predstava o istima/drugima. Etnografija je prema ovoj interpretaciji *pisanje drugih*, proizvodnja sveta putem politike, nauke, filozofije, medija i književnosti. Upravo ovu teorijsku činjenicu kritičari postmoderne antropologije nisu uzeli u obzir kada su se obrušili na naivnost, zastarelost, pozitivizam, metodološku inferiornost, neinformisanost i druge pošasti postmodernizma.

Da jesu, dobar deo polemika o štetnosti postmoderne reetnografizacije antropologije postao bi redundantan (a možda ne bi ni bio vođen). Izbor da etnografiju posmatrate kao deo antropologije, a ne obrnuto, preusmeriće Vaš pogled na istoriju i politiku discipline, u netrivialnom smislu u kojem antropologija uprkos predstavama o destruktivnosti postmodernizma zapravo sledeći ovu treću, kasniju kon-

cepciju etnografije, sebi gradi put ka uspostavljanju novog digniteta, kao opšta nauka o pisanju drugih (što je, sudeći prema implikacijama proučavanja istorije etnografskih klasifikacija "naroda" i drugih tipova populacija kroz istoriju zapadne imaginacije, i bila; cf. Hodgen 1971).

Osim što nije (bio) tek puka reetnografizacija etnologije/antropologije, klifordovski pogled na etnografiju nije ni nekakva potpuno nepromišljeno propuštena prilika. Klifordov naglasak na primatu etnografije nad antropologijom je u različitim fazama njegovog pisanja o antropologiji, i uključivanja u teorijsko-metodološke polemike u i o disciplini, značajno varirao, mada se kroz čitav njegov fluksus može pratiti kao stabilna, noseća ideja na kojoj gradi reformu metodološke imaginacije sa značajno širim pretenzijama od disciplinarnih. Ta reforma predstavlja ono najdragocenije što je ponudio – kako za dizajn antropoloških istraživanja, tako i za opšte rasprave o politici discipline i njenoj društvenoj ulozi. Od ranih naslućivanja da debata o etnografiji krije mnogo važnije implikacije od metodoloških (Clifford 1980; 1986), preko dekonstrukcije teorije kulture u 1980-im (Clifford 1988) do njene naknadne rekonstrukcije u 1990-im (Clifford 1997),

Kliford je od reforme pojma etnografije, putem kritike radova pionira discipline za koje se taj pojam najuže i vezuje (Clifford 1980b), konačno stigao u fazu u kojoj implicira da je antropologija tek delić velikog sistema pisanja o drugima. Delić, mada bitan – zbog činjenice da antropologija sada već više decenija debatuje kako se drugi proizvode putem etnografskih istraživanja i da iz te debate

uči organizovano, proverivo, sistematično itd. (sve što bi jedan gelnerovac očekivao od dobre nauke). Disciplina tako već raspolaže dugotrajnom debatom o proizvodnji Dru- gih, opštijom od imagoloških debata o orijentalizmu/okci- dentalizmu. Ipak, kritičari onoga što je u antropologiji ne- promišljeno nazivano postmodernizmom diskvalifikovali su tu dragocenu debatu kao strano telo, umesto da u njoj prepoznaju još jedan rezervoar iz kojeg možemo da crpi- mo sredstva za uticaj na društvo.¹

Umerena i tiha rehabilitacija debate o postmodernoј an- tropologiji, o refleksivnosti u etnografskom radu i srodnim temama, karakteristična za srpsku antropološku i srodne produkcije oko Milenijuma, kulminirala je Kovačevićevim (2006a, 2006c) tekstovima koji eksplicitno negiraju a) di-

¹ Ako odnos etnografije i antropologije refleksivno (Milen- ković 2006b) sagledamo na ovaj način, problem kolonijalnog (u Americi, Velikoj Britaniji, Rusiji, Holandiji ili Francuskoј) ili nacionalističkog greha (u evropskim etnologijama/nativnim an- tropologijama), inače tipičan za filozofski parcijalno informisa- nu neo-marksističku kritičku antropologiju kao preteču redukci- je problema političke reprezentacije na problem etnografske re- prezentacije (Milenković 2007b) možda još uvek možemo da perpetuiramo u specifičnom obliku koji nam omogućava elegan- tan izlaz iz krize disciplinarnog dostojanstva.

sciplinarnu pripadnost, b) teorijsko-metodološki primat i c) bilo kakvu relevanciju ovog trenda, modela ili pravca. Tekstovi sa kojima sam u dijalogu kao da imaju za cilj da okončaju debatu pre nego što smo je i razvili, na svoju i na korist studenata i kolega iz srodnih disciplina. Iako je ova simpatična postmoderna strategija dekonstrukcije još nekonstruisanog vredna pažnje po sebi, cilj mi je da ipak, na polzu svoj srpčadi, tekuću debatu kritički evaluiram, artikulišem, usmerim u teorijsko-didaktičkom pravcu i ponudim formulacije koje mogu da predstavljaju napredak u dijalogu o tome šta da radimo sa sobom kao antropolozi u srpskom društvu. Cilj, dakle, nije da debatu okončam. U tom smislu, ako mi je dozvoljeno upravljanje očekivanjima odn. bilo kakvo usmeravanje recepcije (ili kontrola štete), potcrtavam da ova studija ima polemički karakter i da na pitanja u njoj postavljena priželjkujem dalje odgovore, a u vezi sa njom dalje kritike. Kako pisati, raditi, prezentovati i primenjivati antropologiju *posle postmodernizma* i dalje vidim kao najuzbudljivije pitanje antropološke teorijsko-metodološko-političko-didaktičke produkcije, i nudim ga kao regulativni ideal i dijaloški okvir za buduću debatu. Uz to, slobodan sam i da ukažem na *modernizacijske efekte postmodernizacije* u učmalim društvima, poput našeg.

Rođen sam, odrastao i sazrevao u Miloševićевой Srbiji tokom poslednje četvrtine XX veka. Dakle, u sredini koja

ne oskudeva nacionalistima i sličnim neprijateljima nacije, koji su na Garašaninovom tragu a Pašićevim sredstvima pokušali da je ujedine na etničkim osnovama. Da nisam imao divnu porodicu, vršnjačku grupu, čitav sistem potpore prijatelja i kolega, kao i nešto sreće u genetskom nasleđu i porodičnom pa i širem obrazovanju, život bi mi bio poprilično mizeran. *Tradicionalizam je za mene luksuz*. Dosadašnje životno iskustvo i poznavanje kulturne istorije uče me da u našem društvu *nikada nije na odmet biti preventivno anti-tradicionalistički orijentisan*, uključujući i ne-etničke tradicije. Kao svoj poziv, osnovni profesionalni, a verovatno i životni zadatak, vidim nastojanje da *zaštitim naciju od nacionalista*. *Preventivni anti-tradicionalizam* jeste razlog zbog kojeg pišem ove redove, ne bi li odbranio postmodernizam, a ne zato što smatram da je Kovačević tradicionalista; niti zato što mi je posebno stalo da postmodernizam odbranim od optužbi da je, uprkos ranim poletnim interpretacijama, zapravo neo-konzervativni projekat.

U društvenoj подели teorijskih uloga, i posebno u društvima u kojima je antropologija tokom najvećeg dela karijere funkcionisala u kontekstu etnološke nacionalne nauke staroevropskog tipa (etnička nacija + epistemološki navičan pozitivizam), postmodernizam ima liberatorni, emancipatorski značaj. Kritičar postmoderne teorije etnografije, tog konzervativnog regulativnog metodološkog projekta, u nedoumici je da li da uopšte objavi ove redove, ili da ličnu slobodu govora auto-cenzurom žrtvuje nekakvom budućem opštem dobru. Zato što znam da živim u društvu koje nema interes da svaki pojedinac ostvari svoj interes. I zato

što ni sam ne želim da živim u društvu u kojem svaki pojedinac (npr. nacista, rasista, orijentalista, vesternista, globalista, antiglobalista, slavenofil, strateška esencijalistikinja, političar identiteta...) može javno da ostvari svoj interes. Usredsređiu se, dakle, na didaktičko-kritičke funkcije postmodernizma, posebno u srpskom kontekstu, s ciljem da pokažem da je čak i sa pozicije kakvu zastupa njegov najuticajniji kritičar, postmodernizam vredan pažnje i nege, makar kao *motivacioni model*. Verujem da srpska antropologija ne mora da bude samo lepa umetnost niti samo intelektualno izazovna i logički elegantna post-strukturalna semiološka analiza kulturne promene, već da postmodernizam može da posluži kao generator i inkubator nade da srpska antropologija može da pomogne u procesu postepenog uprismojavanja srpskog društva.²

Ono čega se Kovačević s pravom plaši jeste već prepoznata mogućnosti da postmodernisti ulaze u saveze sa premodernistima. Kao modernista i prosvetitelj, on s pravom oseća gađenje prema rekonstruktivno-etničkoj etnografiji, anticipirajući "reetnografizaciju" (Kovačević 2006c) srpske etnologije koja je pre više decenija modernizovana i antropologizovana (Kovačević 2005) upravo zahvaljujući njegovoj, odn. Beogradskoj strukturalno-semiološkoj školi. Ali sama ta škola nije uspela da se nametne čitavoj profesiji (između ostalog, i zbog istih razloga zbog kojih nije

² Odbrana relativizma kao *motivacionog, a ne eksplanatornog modela*, kako su ga najugledniji kritičari interpretirali, osnovna je tema teksta kojem dugujem naslov (Geertz 1984).

ni postmodernizam – žargonizacije, specijalizacije, paradigmatke izmeštenosti, neuobičajene sofisticiranosti i nesklonosti istorijskim rekonstrukcijama), pa nema pragmatičkog osnova da je branimo i negujemo kao ekskluzivnu tradiciju modernosti. Da, ona jeste bila čudo od deteta, ali nije zaživela kao normalna nauka.

Jasno je da je i ovaj tekst, poput onih kojima je isprovociram, prevashodno metodološki, ali da za cilj ima intervenciju u društvo (doduše posredno, putem nameravnog uticaja na one koji ga čitaju, a koji su i sami profesionalci koji na društvo posredno utiču). Kakav je uticaj metodologije antropologije na društvo? Posredan, ograničene relevancije i nerazumljiv društvenim akterima. Oni nemaju pristup niti su opremljeni da razumeju debatu o tome da li postmoderna antropologija kritikuje pozitivizam a ne realizam, da li je etnografsko pisanje ograničeno autorstvom ali i omogućeno autoritetom, kako poetika nadomešćuje metodologiju i sl. Javnost od metodoloških debata dobija samo "rezultate" – ovi su protiv nauke a ovi nisu, ovi vole Rome a ovi ne vole Cigane, ovi su rasisti a one su feministkinje itd. Metodološkim debatama u antropologiji nedostaju analize publike ali publici ne nedostaju metodološke debate u antropologiji. Ideološki, moralni i politički karakter debata u antropološkoj metodologiji prati duga istorija prilagođavanja nepoznatoj publici. Ali, čak i kada bismo odvojili vreme, novac i rezervisali određeni broj istraživača za istraživanje određenih publikâ, to bi i dalje bile neke publike, neki istraživači, a privremeni i pretpostavni karakter rezultata takvog istraživanja ne bi mogao

da posluži kao osnova za trajna rešenja, kada je o promociji discipline reč.

Znajući sve navedeno, teoretičari etnografije zamišljaju svoje publike. Idealna publika teoretičara etnografije je sastavljena od 10% rasista, nacista, seksista i bjutista koji čekaju da budu preobraćeni, 20% kolega iz antropologije i srodnih disciplina, 50% "običnih građana" čiji će se život promeniti kada prepoznaju praktičnu relevanciju izmene antropološke metodologije po svoj život (pošto kupe knjigu upakovanu za tržište) i 20% studenata koji će slediti pravi put. Ali u stvarnosti obični građani nemaju pojma kakva je praktička relevancija promene antropološke metodologije po njihove živote, rasisti su nerazuverivi zbog argumentativnog raskola, studenti ionako moraju da slede "pravi put" dok ne dobiju sopstvene studente... Ostaje poverenje u model po kojem preobraćene kolege iz antropologije i srodnih disciplina deluju kao "obični građani" ili kao "nastavnici", preobraćajući rasiste i izvodeći studente na prave puteve.

Dominantan stav srpske etnološke/antropološke zajednice prema formiranju, popularizaciji, proliferaciji i kritici teorije etnografije s kraja XX veka, ukoliko uopšte postoji, nepoznat je i neistražen. Tekstovi koji referiraju na ovu promenu su malobrojni i još uvek verovatno bez značajnijeg uticaja. Samo posredno ga je moguće domisliti na osnovu odsustva bilo kakve nacionalno/regionalno relevantne debate o temama u vezi sa postmodernom antropologijom, postmodernom etnografijom, feminističkom etnografijom, eksperimentalnom etnografijom i sličnim

avatarima postmoderne antropologije, mada je racionalno pretpostaviti (pa proveriti pretpostavku) da bi relevantna diskusija prošla slično odgovarajućim debatama u srpskim verzijama sociologije i istoriografije.

Kada programski oprezno kritikujem postmoderne antropologe, eksperimentalne etnografe i druge teoretičare etnografije, kao i njihov implicitni pokušaj rehabilitacije regulativne antropološke metodologije, radim to s utilitarnim opravdanjem. Na osnovu dosadašnjih iskustava, odgovor prema postmodernizaciji diskursa humanističkih disciplina i društvenih nauka bio je u srpskoj intelektualnoj javnosti dominantno defanzivno agresivan, ignorantski ili podsmešljiv, pre nego kritički otvoren prema njegovim prednostima, nedostacima, relevantnosti, primenljivosti ili implikacijama.

Nedovoljna informisanost ili strateško ignorisanje mnogih relevantnih teorijskih pitanja savremene antropologije u našoj nativnoj/etnološkoj antropološkoj zajednici unapred čini irelevantnom bilo kakvu kritiku postmodernizma. Danas mi je jasno da su moja prethodna istraživanja i na osnovu njih konstruisana argumentacija u prilog hibridnom metodološko-političkom modelu ironične rehabilitacije etnografskog realizma kao oruđa kulturne kritike pri transformaciji srpske etnologije iz jednog u drugi tip "nacionalne nauke" (Milenković 2003a, 2003b) pre mogla da budu protumačena kao programsko odbacivanje "postmodernih" antropoloških kontroverzi u vezi sa etnografijom, nego kao njihov derivat, kritičko preispitivanje, prilagođavanje ili primena.

U tom receptivnom kontekstu postaje jasno da je stanoviše lojalne opozicije ili kritičke podrške neodrživo, pa

programski biram da podržim postmodernu rehabilitaciju moderne. Pošto sam u prethodnim tekstovima izneo argumente u prilog tezi da se teorijom etnografije zapravo uopšte ne treba baviti u normativnom tradicionalnom metodološkom smislu, pišući ovaj tekst sve vreme sam imao na umu pitanje da li je moguća džentlmenska antropologija, za koju ćemo tražiti dozvolu pre nego oprostaj?

U zaključcima prve faze istraživanja antropološke metodologije (Milenković 2005) nastojao sam da doprinesem transformaciji javne i disciplinarne kulture od neprekidnog ignorantskog kritizerstva ka povremenom informisanom dijalogu, u nadi da ću objasniti zašto nije pragmatički opravdano (koliko god teorijski jeste uzbudljivo) da socijalni konstruktivizam, analiza diskursa, kritička teorija, radikalni feminizam i poststrukturalna semiologija predstavljaju ključne interdisciplinarne afinitete antropološke metodologije.

Rezultati kasnijih faza istraživanja (v. posebno Milenković 2006a) imaju drugačije implikacije. Pluralni realizam, koji sam svojevremeno predložio (Milenković 2003b), ne opstaje sukobljen sa pozitivističkim navikama obaveštavanja, objašnjavanja, primene i diskusije u srpskim društvenim/humanističkim naukama i srpskoj politici. Bila je to naivna posle diplomaska fikcija rukovodena idejom da svi možemo da živimo u miru, pravdi, ravnopravnosti, sreći i blagostanju – bili nacionalisti ili ne, rasisti ili ne, seksisti ili ne, većinci ili manjinci itd. Epistemička neodrživost etnografskog pozitivizma potpuno je irelevantna kada je sukobljena sa političkom kontra-realnošću. Pošto antropologija ne poseduje ni metodološka sredstva niti po-

litički konsenzus koji bi njenim uživaocima pružio ovlašćenje da na sebe referiraju kao na naučnike, dakle pošto je u Srbiji politički/etnički nužno zavisna kulturna praksa (etnografija kao deo sistema istorijskih nauka u kojem je percipirana kao nega kulturne baštine a ne kao istraživanje običaja s ciljem da se oni instrumentalizuju, ukinu ili makar upristoje), i pošto antropolozi, makar bili nativni (=etnologzi), još dugo neće imati neki drugi autoritet da objašnjavaju druge/iste osim one koje im pruže institucije, antropologija ostaje samo još jedna složena kultura u društvenom dijalogu, produkciji, reprodukciji i recepciji. Ali kultura koja proizvodi kulture.

Teorija etnografije u tom smislu može da nam pomogne da konačno kulturnu kritiku shvatimo kao deo političke filozofije a ne kao deo nauke, kao *Bildung* bez kanona, i kao znanje bez metoda. Slabu realističku poziciju treba zameniti jakom realističkom (dakle anti-pozitivističkom) pozicijom, za koju sam u pomenutim tekstovima pokazao da ni najagilniji antropološki anti-metodolozi i kritičari istorije discipline nisu uspeli da napadnu. Jaka postmoderna prosvetiteljska, racionalistička, realistička, hegemonistička, scijentistička i sl. pozicija glede prirode, sticanja i primene znanja, uprkos interdisciplinarnoj epistemskoj neodrživosti, deluje mi kao pogodniji pristup u ideološkoj borbi protiv identitetskih samodoktrina većina, manjina i drugih fiktivnih kulturnih identiteta. Postmoderna refleksivna nauka danas je verovatniji garant protiv strateških nacističkih, multikulturalističkih i feminističkih esencijalista, sociobiologa, evroskeptika, antiglobalista, panslavista,

rasista, seksista, čuvara tradicije, vere i narodnog duha, i drugih neprijatelja razuma i civilizacije u srpskoj budžetsko-interpretativnoj zajednici. Bez nje ne bismo znali, otkrili, niti samo obratili pažnju na ono što o uticajima identiteta na saznanje danas znamo.

"Razmišljanja o potrebi za nacionalnom naukom nisu zamrla ni u najnovijim pregledima razvitka srpske etnologije/antropologije. Tako, opisujući poslednju deceniju prošlog veka, S. Naumović piše: "Većina modernista nije pokazala želju da traga za novim načinima bavljenja nacionalnom naukom čak ni kada je društvena potreba za njom ponovo otvorena početkom devedesetih, sa otpočinjanjem građanskih ratova na teritoriji bivše Jugoslavije" (Наумовић 2005, 39-46).

Tačno je da to nisu činili modernisti, ali su veliko nastojanje u tom pravcu pokazali razni slikari, književnici, pisci knjiga o najstarijem narodu, beli i crni magovi, zapravo svi oni koji su pomislili da otpočinjanjem građanskih ratova na teritoriji bivše Jugoslavije dolazi njihovo doba i da će se svakojako prevaranstvo, podvođenjem pod "nacionalnonaučni" kišobran, biti automatski zaštićeno od racionalne provere i ocene. Međutim, suštinsko pitanje jeste kako se to "otvorila potreba za nacionalnom naukom" i kako se uopšte može otvoriti potreba za naukom koja je utvrđivala "etnički" karakter nekoga na osnovu njegovih običaja, verovanja, ishrane, načina građenja kuća ili pletenja čarapa. Besmislenost takve "nacionalne nauke" su pokazali upravo pomenuti pripadnici mitomanske sekcije profesionalnih patriota, jer čak ni oni nisu posegli za tako "ubedljivim" dokazima nacionalne teritorijalnosti kakvi su gibanica ili gust pasulj, šljivovica, šajkača i šiljkan.

Nema novih načina bavljenja "nacionalnom naukom". "Nauka" je nacionalna samo ako se njom bavi na način Cvijićeve et-

no-antropogeografske škole, mada ni tada, pa ni sada, ne može biti nazvana naukom zbog metafizičkog konstituisanja centralnog pojma "narodnog duha" i njegovog postuliranja kao glavnog predmeta proučavanja i zastupanja. Iracionalnost konstituisanja predmeta i bespogovorno avansno zastupništvo su dva elementa zbog kojih ideje "nacionalne" nauke pripadaju istoriji iskrivljene svesti, a ne istoriji nauke".

Kovačević (2006c, 109-111)

Da li nam je danas potrebna *renacionalizacija nacionalne nauke*? Da li nam je, ne bi li smo učestvovali u spasavanju tragova modernosti pred retraditionalizacijom potrebna obnova statusa državne, čak dvorske nauke, ali ovog puta upravo sprečavanjem saveza postmodernista sa premodernistima? Dok sam u prethodnim tekstovima tumačio razloge i oblike prinudnog odricanja od osnovnih nerealističkih i postkulturnih koncepata savremene antropološke teorije, u srpskom kontekstu i sa pragmatičkim opravdanjem, sada držim da vredi ponovo promisliti prethodno odbranjene koncepcije i izlažem metodološke i ideološke restrikcije ovim prinudnim odricanjima. Direktno se zalažem za ideale istraživanja, pisanja, objavljivanja i primene antropologije kao socijalne teorije protivne prethodnoj pragmatičkoj rehabilitaciji a) etnografskog realizma, b) tradicionalnog antropološkog koncepta kulture, i c) uobičajene uloge nacionalne nauke, (samo-)pripisane dvadesetovekovnoj etnološkoj tradiciji pisanja antropologije u Srbiji. Kada za potrebe konsekvencionalističkog zaokreta reinterpretiramo implika-

cije i perspektive kognitivno-etičkih restrikcija po primenu discipline u, dugoročno posmatrano, pogubnoj društvenoj klimi stabilnih identitetskih samodoktrina i jasnih disciplinarnih granica, predlažem neslaganje u razlikama i netoleranciju prema nacionalizmu, antiglobalizmu i evroskepticizmu zato što su *pogubni po naciju*.

Jedna potpuno druga koncepcija nacionalne nauke, naimena ona koja podrazumeva da nauka naciji može da posluži u okvirima nacionalnog samorazumevanja, karakteristična je i za autora koji je trasirao debatu o društvenoj ulozi discipline pre deceniju i po. U priređenom delu o sudbinama etnologije/antropologija u tri komunistička i postkomunistička društva – Bugarskoj, Srbiji i Rumuniji, nastoje da u tradiciji komparativne antropologije sagledaju društvene kontekste discipline. Poslednja u oskudnom ali dragocenom nizu knjiga (Asad 1973; Fahim 1982; Vermeulen and Alvarez Roldan 1992; Ribeiro and Escobar 2006; Bošković 2008) koje na globalnom planu problematizuju i istražuju raznolikost antropologije, s namerom da dovedu u pitanje kolonijalnu, marginalnu, ironičnu, simptomsku poziciju Periferije (Mihăilescu et al. 2008), predstavlja zapravo nemoguću misiju. Ipak, diskusija se u antropologiji uglavnom vodi kroz članke i kraće priloge, imajući u vidu dinamičnost discipline i njene stalne transformacije.

Uvod u zbornik je ambiciozan i najavljuje široki komparativni zahvat. U dobroj tradiciji istorije ideja i antropologije nauke, ova knjiga obećava da će – kao prava antropologija antropologije – preispitati kulturnu kontekstualizaciju znanja o kulturi u tri društva u sličnom periodu, i da

će potom izvršiti komparaciju (reč je o rehabilitaciji davnog i do skoro zaboravljenog sna discipline da je ona komparativna kosmopolitska nauka). Najavljujući svoje ambicije u tradiciji antropologije antropologije – a antropologija je disciplina opsednuta sobom, tako da proizvodi podjednaku produkciju o sebi koliko i o ostatku sveta, poput psihoanalize ili analitičke filozofije nekada – oni su se odlučili za etnografiju naučnih zajednica. Ono što je problematično već u samom uvodu jeste magijski pokušaj urednika da odagnaju probleme tako ošto će govoriti o njima – kao da čin simboličke aproprijacije nekako zatvara problem u kavez ili pod čašu, pa knjiga može nesmetano da funkcioniše uprkos svom ključnom nedostatku – činjenici da je objedinjujuća ali ne i komparativna.

U najnovijem eseju o društvenoj ulozi discipline, Naumović (2008), poglavlje posvećeno socijanim kontekstima funkcionisanja etnologije u jugoslovenskoj državi počinje volfovskom južnjačkom utehom, po kojoj snaga antropologije leži u njenoj neetabliranosti. Upravo to joj je mana, s obzirom na to da svako ko poželi da bude antropolog to može da ostvari pukim činom simboličke aproprijacije putem (pre)imenovanja (što je inače proverena strategija širom kontinentna, na kojem se antropologija zvala etnologija tokom više od jednog veka). Analiza počinje jakom tvrdnjom po kojoj su i današnji mejnstrim i njegovi takmaci u antropologiji rezultat socijalističkog nasleđa (što je strategija objašnjenja koja je veoma rizična – nemoguće ju je pobiti u smislu da prošlost prethodi sadašnjosti, u smislu da nam nije potpuno poznata, u smislu da je tvrdnja toliko opšta da objašnjava sve i ništa itd.). Na-

umović menja svoje ranije teze da je srpska etnologija uglavnom bila marginalna, i sada tvrdi da je sistem tek u osamdesetim popustio svoj pritisak na discipline. Ova analiza sadrži pravovremenu i primerenu ogradu od determinizma i teleologije – u smislu mirenja sa njihovom neminovnošću. Reč je o veoma kompleksnom objašnjenju, organizovanom oko onoga što autor metaforično naziva "protivotrovima", a u koje ubraja: analitičku hronologiju; političku kontekstualizaciju; logiku "proizvodnje i potrošnje" discipline kontekstualizovanu pojmovima kao što su "nacionalna nauka"; "sindrom dvostrukog pripadnika" i stratešku marginalizaciju beskrisnih disciplina u komunizmu; jukstapoziciju generacijskih perspektiva; harmonizaciju unutrašnjih i spoljašnjih pogleda na discipline; suprostavljanje dominantnom stanovištu o "antropologizaciji discipline" (što je kanonizovana Kovačevićeva interpretacija, v. Kovačević 2005).

Ovde neću prepričavati iscrpnu analizu socijalnog i istorijskog konteksta koji je prema autoru doveo do formiranja kulture srpske etnologije i današnje raznolikosti i razjedinjenosti srpske antropologije, već ću nastojati da izdvojim i dopunim elemente Naumovićeve argumentacije, budući da oni mogu da predstavljaju odličnu osnovu za nastavak debate o "nacionalnom" statusu antropologije u Srbiji.

Prvi argument može se redukovati na tvrdnju da je etnologija prošla svoj vrhunac 1930-ih, i da zato prosto nije bila aktuelna komunistima u periodu posle II svetskog rata. Funkcionišući kao nativna antropologija u XIX veku i prvoj polovini XX veka, sa jakim vukovskim romantičarskim nasleđem i eksplicitnom ulogom nacionalne nauke,

etnologiju su u periodu pre komunističke socijalne revolucije odlikovala četiri "izma" – lokalizam, empirizam, anti-komparativizam i anti-teorizam. Zanimljiva je Naumovićeve retorika – nacionalizam Cvijićeve škole je "izgradnja nacije", dok su aktivnosti komunista "utopija". Fokusiranost na seljačku kulturu i veoma mala naučna zajednica, kao i smena generacija koja se može graničiti sa istrebljenjem, kao izdvojeni faktori koji objašnjavaju nezainteresovanost marksista, ipak ne mogu da nam objasne kako je moguće da u vreme internacionalne ekspanzije Jugoslavije, posebno u pokretu Nesvrstanih, jugoslovenska etnologija/antropologija nije postala – svetska supersila!

Drugi Naumovićev snop argumenata može se redukovati na tvrdnju da je "Bratstvo i jedinstvo", kao varijanta anti-nacionalističke i anti-konfesionalne ideologije, skrajnula disciplinu nekada zaduženu za očuvanje identiteta na potpunu periferiju. Ovom argumentu nedostaju dve dopune: etnologija je u ovom društvu specifično smatrana čuvarkom identiteta, umesto naučnim proučavanjem kulture, tako da je njena *prethodna* društvena uloga usloвила da ona i ne može da bude percipirana kao naučno proučavanje kulture. Uz to, drugačiji društveni kontekst uobličio je u komparativnoj perspektivi i drugačiji pogled na nauku, recimo u Bugarskoj gde nije bilo značajnije etničke heterogenosti, pa nije postojao razlog da se i etnologija ne instrumentalizuje (što su komunisti u etnički i konfesionalno heterogenoj jugoslaviji videli kao nemoguće, ili kao pretnju).

Treći argument razvija se u pravcu teze da su brutalnost ranog komunističkog etabliranja, uz depopulaciju i dekapita-

ciju naučne zajednice, prekinuli razvoj discipline i onemogućili opstanak na iole prihvatljivom akademskom nivou. Autor pre svega ima u vidu niz istorijskih činjenica: da su profesor Tihomir Đorđević i profesor Jovan Erdeljanović preminuli 1944. godine; da je profesor Čajkanović proteran 1946. godine; da je Etnografski institut SANU osnovan po sovjetskom modelu 1947. godine, čime je težište istraživanja za više decenija izmešteno sa Univerziteta u Beogradu; da su resursi preusmereni u strateško ulaganje u folkloristiku, sa Brozovim proglašenim akademikom Nedeljkićem na čelu, kao i Kulišićevu unutrašnju čistku pedesetih, posebno protiv Filipovića, ili Đurđeviću kritiku Erdeljanovića. Ipak, ono na šta autor ne obraća pažnju su podjednako bitne, a iz perspektive nemogućnosti reprodukcije discipline verovatno i bitnije *apokrifne epizode* tj. činjenica da su oba posleratna asistenta završili kao "neprijatelji revolucije": Tatomir Vukanović u zatvoru zbog plagijata, a Hadri Kalimi zbog pokušaja organizovanja jednog od prvih albanskih ustanaka u Metohiji (Kovačević, personalna komunikacija).

Sumirano, autorove teze u ovom kompleksnom objašnjenju društvene uloge etnologije u posleratnoj Srbiji organizovane su na sledeći način:

1. Opsednuta aistoričnom auto-egzotizacijom seljaštva i narodnog duha, etnologija nije bila podobna za komunističku instrumentalizaciju, poput historiografije
2. Relativna zatvorenost jugoslavije u 1950-im godinama ipak je praćena relativnim popuštanjem torture na unutrašnjem planu, tako da su srpski etnolozi sa naglo pre-

kinutim antropološkim imputom sa zapada počeli da proučavaju "svoje" kao "druge" – da odlaze među seljake, da rehabilituju kolektorski etnografski terenski rad i da napuštaju grandiozne etnopsihološke i antropogeografske šeme Cvijićeve škole.

3. Još su Pavković, Bandić i Kovačević (1983) ovu fazu nazvali "fazom empirizma bez teorijskih osnova" (marksizam se nije etablirao, cvijićevska nacionalna nauka više nije imala ni smisla ni prostora). Povlačenje u empirizam, kao reakcija na spoljni pritisak, a omogućeno nepostojanjem značajnijeg komunističkog autoriteta (pošto se ni Nedeljković nije etablirao kao etnolog, već se izmestio u folkloristiku), po Naumoviću je predstavljalo osnovu za kasnije cvetanje teorijske raznovrsnosti. Ovaj pažnje vredan argument nije elaboriran. U pitanju je možda ključni eksterni faktor koji zavređuje istraživačku pažnju a verovatno i posebno ciljano istraživanje, budući da naslućujem da bi mogao da nam objasni visoko demokratski karakter naše disciplinarnе zajednice. Uz to, ono što nedostaje u hronologiji argumenta, verovatno zbog lepih autorovih manira, jeste komparativna analiza preuzimanja funkcije nacionalne nauke od strane sociologije i/ili marksizma.
4. Period postepenog otvaranja zemlje pogodovao je razvoju etnologije – kontakt sa stranim autorima, bilo onima koji su dolazili da istražuju u zemlji, bilo putem stipendija (Filipović, Pavković i dr.) igrao je veoma bitnu ulogu u otvaranju discipline, bržem od otvaranja društva u celini.

5. Projektu profesorke Golubović autor posvećuje izvesnu pažnju, mada ova epizoda izgradnje paralelne antropologije nije pobliže elaborirana.
6. Tehnokratska era socijalizma u 1960-im insistirala je na finansiranju upotrebljivih nauka – sociologije, ekonomije i socijalne filozofije, što takođe nije pogodovalo razvoju etnologije kao discipline čija se društvena uloga povezivala sa prošlim i prevaziđenim vremenima.
7. Autor nije posvetio pažnju organizovanom i dugotrajnom nastojanju profesora Vlahovića da etablira biofizičku granu antropologije na jedinoj katedri u zemlji, i da je time inkorporira u široko shvaćenu antropologiju.
8. Okretanje discipline u 1970-im godinama pravnoj nauci i istoriografiji, poglavito pod uticajem profesora Pavkovića i profesorke Petrović, a posebno na metodološkom planu, autor ne tumači kao dalje izmeštanje discipline iz globalnog mejnstrima.
9. Predominacija istraživanja kulturne promene i urbanizacije, kao novih tema, posebno u EI SANU, obeležili su period postepene tematske modernizacije discipline.
10. Produkcija generacija autora sa Odeljenja za etnologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu (Rakić, Bandić, Kovačević, Prošić) obeležila je "prelazni period" transformacije discipline u 1980-im godinama.
11. Konačno, sistematsko istraživanje politike srpske etnologije počinje Kovačevićevim radovima i doktorskom disertacijom, praćeno metodološkim inovacijama na planu strukturalizma i semiologije:

"Interakcija četiri faktora – 'pragmatičkih' ili 'tehnokratskih' tendencija u domenu politike, koji su indukovali uspon scijentizma; paradoksalni ishodi u domenu nacionalne politike i federalnih reformi, koje su rezultovale daljim buđenjem nacionalnih stremljenja u okvirima etnologije; dalje otvaranje ka Zapadu i njime omogućen teorijski upliv; i, konačno, uklanjanje nekih od poslednjih preostalih elemenata romantičarskog nasleđa etnologije – imali su ključne, mada možda nenameravane posledice. Naime, odgovornost idealima nauke (preciznije, karakterističnoj disciplinarnoj koncepciji nauke) postali su kao jedina preživela moralna obaveza discipline. U tom smislu, može se reći da je, između kraja sedamdesetih i druge polovine osamdesetih godina, sindrom dvostrukog pripadnika (i na planu nacionalne, i na planu klasne lojalnosti) izgubio primat u srpskoj etnologiji."

(Naumović 2008)

Autor posebno apostrofira "nacionalnu neaktivnost" pojedinaca i naučne zajednice u celini, u javnosti tokom 1980-ih godina, sa jednim autorom (Radomirom Rakićem) kao izuzetkom. Neaktivnost ključnih institucija, ili njihova aktivnost niskog intenziteta (par izložbi i par naučnih skupova sa nacionalističkim predznakom), u autorovoj argumentaciji ipak ne dobija status koji svakako zavređuje – držim da predstavlja ključni pokazatelj da je disciplina, u demografsko-civilizacijskom smislu već temeljno izmenjena tokom 1980-ih, bila prirodno nezainteresovana za projekat rehabilitacije ideje o Velikoj Srbiji. Pristup problematici identiteta već je u osamdesetim godinama ne-esencijalistički, pa srpski etnolozi i antropolozi

ne daju nikakvu municiju srpskoj nacionalističkoj eliti, odbijajući da učestvuju u kulturnim ratovima osamdesetih i ranih devedestih godina XX veka. Naumovićeva argumentacija, za razliku od Kovačevićeve, insistira na sukobu "etnoloških tradicionalista" i "antropoloških modernista", mada postoje indicije da su se tradicionalisti predali bez borbe i, dodao bih – srećni što su i u teorijsko-metodološkom i u socijalno-političkom smislu ostavljeni na miru, u svojoj strateškoj autističnosti. Ako mogu da zaključim prvu razmenu argumentacije: jedini kontinuitet u istoriji discipline koji se eventualno može pronaći sa dalekim precima jeste individualizam, neaktivizam, socijalna autističnost i generalna nesklonost društvenom angažmanu (uz posebno uspešni izuzetak profesora Cvijića).

Autorov zaključak, iako indikativan, za dalja proučavanja disciplinarnе samorecepcije, može se kritikovati na više planova. Ipak, da ga prvo ocrtam, budući da sadrži suptilne kontraintuitivnosti: srpska etnologija-antropologija predstavlja anomaliju (što i nije čudno, imajući u vidu da Jugoslavija svakako predstavlja anomaliju u odnosu na ostatak komunističkog sveta, i da Beograd predstavlja anomaliju u odnosu na Srbiju i Jugoslaviju), koju odlikuju sledeće činjenice:

- Disciplina nije doživela promenu posle pada Berlinskog zida (hipoteza o eksternim uzrocima promena istočnih etnologija u ovom slučaju "ne radi" zato što Srbija nije prošla kroz promene do 2000. godine, a čiji je "zid" počeo da "pada" mnogo ranije, u drugoj polovini sedamdesetih i prvoj polovini osamdesetih godina XX veka).

- Iako je imaginarno držala tapiju nad etnicitetom, ona nije učestvovala u nacionalističkom projektu.

U igri dve hipoteze – hipoteze o spoljašnjim uzrocima promena discipline i hipoteze o unutrašnjem sazrevanju i dosezanju statusa antropologije u sedamdesetim posle kojeg se ništa bitno ne događa – Naumović završava svoju analizu tipičnim izborom srednjeg puta, verzije pokreta nevrstanih ili mita o srpskoj posebnosti, što je inače tipično za intelektualce u našem društvu (zanimljivo je da autor i sam primenjuje kritiku mita o srpskoj posebnosti kada u seriji članaka i doktorskoj disertaciji objašnjava logiku instrumentalizacije nacionalnih simbola i vrednosti od strane srpskih nacionalista, ali da ne prepoznaje istu tu logiku mita o srednjem rešenju kada nudi argumentaciju o posebnosti srpske etnologije kao discipline. Elementi ovde iznetog argumenta o specifičnosti srpske etnologije su sledeći:

- Strateško prihvatanje i dalje razvijanje marginalne pozicije u koju je disciplina zapala posle II sv. rata, a koju su njeni praktikanti naknadno svesno instrumentalizovali (romantična priča o marginalnom pokretu, koja etnologe i antropologe tokom više decenija vidi kao koherentnu zajednicu), vodi tome da se snaga, originalnost i kreativni potencijal savremenih autora objašnjavaju kao da potiču iz kolektivne marginalnosti predaka. Ipak, nedostaje *veza* koja bi eventualno objasnila kako naučne zajednice dobijaju na kreativnosti putem multiplikovanja naučnih autoriteta, usled nedostatka istih, koja svakako zavređuje dodatno istraživanje).

- Uprkos inkorporiranju teorija i metoda iz inostranih disciplinarnih tradicija, srpski etnolozi nikada nisu razvili sistematsko proučavanje drugih, već primenu i transformaciju inostranih modela za proučavanje sopstvenog društva.

Argument kojim bih dopunio kompleksnu Naumoviće-ovu analizu mogao bi da glasi: srpski antropolozi danas proučavaju, i to rade zapravo već više decenija, "iste" kao "druge". U kontekstu u kojem su demografsko-civilizacijski od njih već decenijama razdvojeni, oni proučavane populacije proučavaju po modelu koji je bliži brazilskim ili južnoafričkim antropolozima, tragajući za "drugim" u svojim dvorištima i na svojim periferijama, prostornim i društvenim, kao "domorocima kod kuće". U tome vidim veliki potencijal srpske savremene antropologije da ponovo bude dvorska nauka, poput cvijićevske etnologije ili marksističke sociologije – disciplina koja donosi odluke političkih odluka i akterima javnosti prevodi glasove proučavanih, sa pravom odlučivanja o sudbini elita u liberalnoj demokratiji.

Kada je o zaključku obimnog komparativnog projekta reč, problematično je to što urednici u zaključku sopstvena gledišta povodom javnih debata u svojim društvima posmatraju kao *opterećenje* objašnjenju, kao da ne usvajaju antropološko opšte mesto o nauci kao kulturi i nepostojanju objektivne socijalne analize (pa tako i analize nauke). Uz to, ozbiljan problem iz perspektive procene analitičkih dometa, što se jasno vidi tek u zaključku, jeste taj što se Srbija nalazi u istoj svesci sa Rumunijom i Bugarskom. Naime, zaključak je nemoguć, osim u komparativnom smislu i na osnovu spolja-

šnjih analogija. Nema zajedničke logičke strukture u društvenom funkcionisanju tri verzije discipline u ove tri zemlje. Iako bi to mogla da bude jedna od vrednosti jedinog objavljenog zbornika o društvenoj ulozi srpske etnologije, čitalac mora da je posredno domisli, pošto takva uporedna analiza (zbog koje je knjiga i sastavljena) zapravo nigde u tekstu i ne može da se otkrije. Povrh svega, dosledna vremenska ograničenost projekta, kada je Srbija u pitanju, poseban je problem. Ako se socijalizam u Srbiji nije završio ranih osamdesetih godina XX veka, uvođenjem prava na unajmljivanje radnika (Kovačević, personalna komunikacija), onda se sigurno nije završio ni 1990. godine tzv. višepartijskim izborima. Nasilno sameravanje srpskog slučaja rumunskom odn. bugarskom predstavlja najveću i najozbiljniju manu ove studije. Knjiga je opterećena geografsko-istorijskim klasifikacijama, koje bi mogle da imaju izvor u nemačkom središtu projekta, i zato je neophodno da čitaoci obrate pažnju na činjenicu da socijalizam u Srbiji još uvek traje – nekadašnja društvena imovina nije privatizovana, a restitucija nacionalizovane imovine nije obavljena. Osim toga, socijalizam kao kulturna formacija doživljava transformacije još od prvih užasa eksproprijacije, pa je – kao i svakoj drugoj kulturi – besmisleno govoriti o njegovom "kraju".

Jedina komparativna razlika koja se ističe kao bitna jeste momenat federalizma, sa kojim u socijalizmu nisu morali da se suočavaju bugarski i rumunski etnolozi (mada je jasno da su i u tim društvima, regionalni odnosi moći igrali značajnu ulogu, posebno u finansiranju institucija). Urednici se, potom, vraćaju u kliše po kojem su balkanski

autori perpetuirali zastarele teorije i metode, za razliku od tzv. zapadne antropologije koja je "napredovala". Nedovoljnu pažnju posvećuju onome što pominju u zaključku – etničkoj neutralnosti istorijskog materijalizma, iako zaključak sadrži razmatranje na temu "da li nacionalna nauka može da bude marksistička". U zaključku urednici, u jednom analitički iznenađujućem obrtu, umesto da komparativno analiziraju društveni život društvene nauke u tri različita društva, što bi trebalo da je poenta objavljivanja ovakvog zbornika, odlučuju da utvrde ko je bio "narod" odn. ko su bili ti ljudi koje su discipline proučavale, zadržavajući se na klišeiziranoj interpretaciji post-hladnoratovske "kulture socijalizma".

Da zaključim, i da pokušam da moj zaključak ne zvuči kao "tipično srsko" kritizerstvo: poslednja u seriji rasprava o srpskoj etnologiji/antropologiji kao "nacionalnoj nauci" predstavlja dragocen doprinos i razumevanju i nerazumevanju socijalne istorije discipline, a kritika pristupa korišćenih u njoj pomoći će nam da preciznije formulišemo socijalne okvire pisanja naše discipline u našem društvu. Ključna mana – žrtvovanje analize socio-kulturnih specifičnosti rumunske, bugarske i srpske etnologije – objedinjujućoj nasuprot komparativnoj perspektivi – ne može da zaseni veoma visok polemički potencijal i heurističku vrednost ove knjige za dalja promišljanja kulture kritičkog samounapređivanja, u srpskom i u drugim postsocijalističkim društvima.³

³ Budući da su urednici pisali pod veoma jakim uticajem interpretacija američke antropologije, posebno u žanru tzv. "antropolo-

U kontekstu kritike istorije srpske etnološki generisane antropologije, element objašnjenja koji *nedostaje* u najnovijoj verziji Naumovićeve argumentacije svakako je ignorisanje socijalne autističnosti i veoma jakog individualizma, čak prezira prema kolektivizmu srpskih etnološki generisanih antropologa, generacije koja je najvažnije radove objavila 1970-ih i 1980-ih godina. Taj prezir prema kolektivizmu, bio on etnokonfesionalni ili komunistički, kasnije socijalistički, originalni je liberalni zametak savremene srpske antropologije koja se poprilično držala po strani kulturnih ratova i identitetskih sukoba u savremenom srpskom društvu.⁴

gije postsocijalizma", u kojem se čitav novi svet istraživanja otvara nakon pada komunizma, u kojem antropolozi "iz demokratija" otkrivaju "domorocima" da nisu živeli samo u drugačijem ekonomskom sistemu nego i da je socijalizam bio specifična kultura, dodao bih da je Kolakovski na tu temu držao čuvena predavanja 1985. u Oksfordu, a potom i u ostatku sveta, pa je jedno od njih prevedeno i na srpskohrvatski, kao poglavlje knjige *Moji ispravni pogledi* na sve ("Komunizam kao kulturna formacija", Kolakovski 2005).

⁴ Taj blazirani liberalni otklon koštao nas je i nedostatka jasno definisane pozicije u javnosti, koju ponovo zauzimaju samoproglašeni antropolozi. Zato predlažem da srpska etnološki generisana antropologija osvesti da je iz strategija javnog rada sociološki generisane antropologije i sociološki generisane kulturologije moguće puno toga naučiti, posebno na planu javnog plasmama. A upravo je takav plasman neophodan ukoliko zaista želimo da odigramo ulogu kulturne kritike i multikulturne propedeutike imajući u vidu sada već generacijama nataložen prezir prema zavičajnoj etnologiji i ratnohuškačkoj političarskoj i novinarskoj instrumen-

U kontekstu savremene rasprave o tome da li je antropologija kosmopolitska nauka ili lokalno znanje Zapada, perifernim strategijama mimikrije, poltronstva i ironije inkorporiranim u naše akademije, Kris Han (Hann et. Al 2007) nije usamljen u perpetuiranju ideje o tome da antropologija postaje nekakva "zrela kosmopolitska nauka". Reč je o tome da je tokom decenije u toku ojačalo stanovište po kojem će antropologija da zavredi naučni status, putem insistiranja na opštosti njene teorije, rehabilitaciji komparativnog metoda i sveobuhvatnosti njenog "predmeta". Reč je o konsolidaciji scijentističkih redova nakon rehabilitacije relativizma u osamdesetim. Da zaključim – re-etabliranje komparativizma u mejnstrim antropologije na globalnoj skali predstavlja stabilni indikator mitskog karaktera imaginacije balkanskih etnologa/antropologa, i pokazatelj naše sklonosti da, poput ljudi koje proučavam, živimo u imaginarnim zajednicama.

Antropologijom protiv etnokratije

Dr Ivan Čolović, naučni savetnik u penziji, jedan od doajena srpske etnologije i političke antropologije, objavio je zbirku članaka, eseja, referata i intervjuova pod naslovom "Balkan – teror kulture" (Čolović 2008), podsetivši na moć antropologije da obavlja društvenu funkciju kulturne kritike upra-

talizaciji tzv. "očuvanja identiteta" za koji dobar deo javnosti smatra da bi trebalo da bude primarni cilj etnologije.

vo problematizacijom svog nosećeg pojma. Knjiga predstavlja srpsko izdanje dela koje je već objavljeno na poljskom jeziku (Čolović 2007). Pretpostavljajući da će čitaoci moći da saznaju više prigodnih informacija o sadržaju dela iz prikaza koji će nesumnjivo biti objavljeni u naučnoj periodici i masovnim medijima, prevashodni cilj mi je da u ovoj afirmativnoj kritici kontekstualizujem Čolovićeve zbirku eseja u sada već višedecenijsko antropološko i srodno nastojanje na tome da se multikulturene politike prouče i razobličie kao kontraindikovane. Da se dekontaminiraju od pozitivnih konotacija koje predstavljaju ništa do masku činjenice da multikulturalizam, jednom kada je od moćnog sredstva podučavanja kulturnoj raznolikosti redukovan na politiku identiteta, po pravilu predstavlja sredstvo opstanka, pa i bujanja nacionalizma i drugih oblika rasizma. Kada i Čolovićev višedecenijski anti-nacionalizam kontekstualizujemo u postkulturnu antropologiju, ispostavlja se da ovo delo ispunjava osnovni cilj discipline, a da njeno objavljivanje predstavlja jedan važan primer razloga njenog opstajanja u XXI veku.

Deluje da bi antropolozi, nekako "prirodno" trebalo da podržavaju multikulturene politike, posebno javne politike koje imaju za cilj da prepoznaju, priznaju, zaštite i održe kulturnu raznovrsnost u društvu. Utoliko više raduje što knjigu čija je očigledna implikacija kritika reetnifikacije srpske političke scene i pretvaranja građanskog demokratskog konsenzusa u konsenzus etnokratija koji je u toku, piše doajen beogradskog anti-nacističkog pokreta, temeljni kritičar etnomoronizacije Srpčadi s kraja XX veka i dosledni borac protiv bujajućeg klerofašizma post-đinđićevske ere. Ovom knjigom,

Čolović se pridružuje narastajućoj postkulturnoj produkciji u antropologiji i srodnim disciplinama, čiji je osnovni zajednički imenitelj kritika politike identiteta i instrumentalizacije kulture zarad "prava" – manjinskih, većinskih, etničkih, konfesionalnih i sl.⁵ Iako bi na osnovu njegove prethodne produkcije moglo da se čini da će bezuslovno podržavati multikulturne politike, Čolović se ovim delom pridružuje kritici kolektivnih prava – po pravilu etničkih i konfesionalnih – na uštrb civilizovanog, sekularizovanog, deetnifikovanog dela populacije ili onog dela populacije koji je odbio da se retradicionalizuje, reetnifikuje i refolklorizuje pred etnoratovima devedesetih, ili tokom njih. U tom smislu, reč je o svojevrsnoj odbrani prava na lično dostojanstvo i individualnost uprkos činjenici da su nam resursi sopstva bitno ograničeni, bilo kulturnim inventarom bilo javnim politikama, uključujući tu i Ustav (v. Brković 2007; Milenković 2008).

Sociokulturna imaginacija ovog dela odudara od Čolovićevih stadarda i, preciznije, svedoči o promeni naglaska i odustajanju od dihotomija koje su obeležile prethodna

⁵ U neizostavnu postkulturnu lektiru svakako spadaju rezultati onih istraživanja koja pokazuju kontraindikovane implikacije multikulturnih politika, posebno politika koje imaju za cilj da pomognu etničkim i konfesionalnim zajednicama da "očuvaju" idenitet (obično redukovano na jezik, religiju i tzv. "kulturu" odn. sepcifičan način života) a koje zapravo garantuju prava roditeljima ili specifičnim religijskim i etnofunkcionerima da perpetuiraju kulturne aranžmane u koje veruju/od kojih žive. Zainteresovanim čitaocima preporučujem da počnu od: Kuper (1994); Stolcke (1995); Grillo (2003).

dela istog autora.⁶ Mestimično polemički napisana, povremeno pristojno oštra i pravovremeno gruba, Čolovićeva analiza koristi pojmove koji negativno konotiraju kulturu, inače uobičajene za postkulturnu analizu (kulturni rasizam, kulturni fundamentalizam), kao i jasnu kritiku onog poimanja kulture koje je karakteristično kako za etnoeksplikaciju tako i za naučni folklor – kao relativno stabilne, relativno homogene celine mišljenja, verovanja i postupanja, karakteristične za neku grupu, obično zamišljenu i uvreženu u vidu etničke ili etnokonfesionalne zajednice.⁷

Knjiga strateški kulminira na samom kraju (što raduje, i daje nadu da će se Čolovićev postkulturni zaokret nastaviti), i sadrži dragocenu polemiku sa bošnjačkim nacionalistima okupljenim u Savjetu Matice Bošnjaka – Društvu za kulturu, znanost i umjetnost Sandžaka, povodom etnič-

⁶ Raniji Čolovićev imaginarijum bio je uronjen u dihotomije kulturno/nekulturno, urbano/ruralno, predmodernomoderno i sl. Bilo da je u pitanju prezentacija ideja malobrojnoj ex-jugoslovenskoj anti-nacionalističkoj zajednici, strateški očišćena od tehničke terminologije discipline i rasterećena teorijskih i metodoloških kontroverzi, bilo da je reč o novijem zaokretu i promeni osnovnog teorijskog konteksta, tek, autor više ne pokazuje respekt prema isstrumentalizaciji bilo kojeg etnokonfesionalnog identiteta i simetrično počinje da "čisti sva dvorišta".

⁷ O političkim implikacijama postkulturne antropologije, osnovnim pokušajima da se kultura kao pojam definiše i koristi uporedo njenom demaskiranju kao generatora nasilja, neravnopravnosti i ratova vođenih u njeno ime, v. Миленковић 2003a; Milenković 2005, 2007d).

ke čistoće identiteta Perijevo i Lordovog ključnog informanta, Avda Međedovića (Lord 1990). U vezi sa njegovim identitetom, Čolović – na nezadovoljstvo pomenutih nacionalista koji bi, poput svojih srpskih etnokolega, da dokažu identitetsku "čistotu" – podseća da je bio strateški konstruisan i kontekstualno zavisn i promenljiv (bošnjački, turski, sandžački, albanski, muslimanski, rovački, jugoslovenski, balkanski i opšte slovenski), čime sublimira poente postkulturalne analize i mudro prestaje da ograničava svoje kritike uglavnom na srpske primere.⁸

Ova studija će, osim profesionalcima i studentima u polju društveno-humanističkih nauka, biti posebno interesantna profesionalnim Srbima, profesionalnim Mađarima, profesionalnim Bošnjacima i svim drugim etnokratama i etnopionima, a posebno našim ustavopodariocima, koji su – bilo u vidu nepromišljenog pravnog transplanta, bilo u sklopu etnokratskog ekvilibrijuma i familijarnog etnobiznisa – konstitucionalizacijom primordijalnih elemenata multikulturalnih politika unizili, učukali, a verovatno u narednim generacijama, i onemogućili opstanak značajnije anacionalne i sekularne opcije u srpskom društvu, folklorizujući i trajno kontekstualizujući srpska, bošnjačka, mađarska itd. sopstva,

⁸ Neproduktivnu i infantilnu logiku izmeštanja iz zajednice koju želimo kritički da unapredimo svojevremeno sam analizirao na primeru jedne unutar-disciplinarne polemike (Milenković 2003b). Antropologija nauke predstavlja dragocen resurs antropologiji multikulturalizma, posebno imajući u vidu činjenicu da se naučne zajednice uglavnom ponašaju kao kulturne.

upotrebom pseudo-naučne sociokulturne imaginacije karakteristične za loše društvene naučnike s početka, i dobre "nacionalne radnike" s kraja XX veka.

Ka menadžmentu postkolonijalne baštine

Postkolonijalne studije uglavnom imaju subverzivne funkcije i pišu se u korist potlačenih, podrazumevajući da centri tlače periferiju. Ovde predlažem da imaginarijum postkolonijalnih studija upotrebimo ne bi li smo centar zaštitili od periferije. Dok je cvijićevska etnologija bila fundamentalno zainteresovana za pitanja etničkih granica, porekla i migracija stanovništva, dakle gotovo u potpunosti projektovana da proučava "Srbe izvan Srbije", kako se to masovno govorilo u 1990-im, ovde predlažem da se ovoj tematici vratimo, i da proučavamo sve one istaknute pojedince, društvene grupe, nevladine organizacije, ili kolektive nekog drugog tipa, koji eksplicitno iznose programe koji se tiču budućnosti našeg društva dok koriste pasoše i plaćaju poreze nekim drugim državama. Predlažem dakle da se vratimo cvijićevskim temama kako bismo zaštitili centar od periferije.

U ranijim radovima (Milenković 2007b; 2007d) već sam objasnio da je mudro iskoristiti iskustva antropologije

XX veka pri transformaciji srpske antropologije iz nacionalne nauke cvijićeuskog tipa u socijalnoteorijski menadžment identiteta. Predložio sam, takođe, na osnovu višegodišnjeg istraživanja političkih implikacija metodoloških transformacija discipline, da je s tim ciljem verovatno nužno strateški žrtvovati teorijsko/metodološke domete discipline – i postmoderne kritike pozitivističke etnografije (Milenković 2006a, 2007a) i postkulturnu teoriju (Milenković 2005, 2007d). U ovom radu predlažem srpskim antropološkinjama i antropolozima, i koleginicama i kolegama iz srodnih društveno-humanističkih disciplina, da promisle granice "nacije", i pozivam da u skladu sa njenim ovozemaljskim konceptom, nastavimo istraživanja spoljnih teritorija ne bi li smo doprineli očuvanju i unapređivanju naše *postkolonijalne baštine*.

Izgubiti u četiri etnokonfesionalna rata populaciju, teritorije i druge materijalne i simboličke resurse, nacionalno dostojanstvo i samopoštovanje, a posebno i poslednja realna uporišta autostereotipa o sopstvenoj nacionalnoj istorijskoj ulozi i veličini, nije ni lako političko breme niti jednodimenzionalan socijalnoteorijski ambijent. Imajući toliko obimnu posleratnu socijalnu traumu u vidu, srpski društveno-humanistički naučnici ne bi trebalo da budu preoštri prema političarima koji nastoje da osećanjima pripadanja u populaciji upravljaju u kontekstu kontinuiranog identitetskog konflikta⁹ – na nama je da pokušamo da im

⁹ O identetskim dilemama i konfliktima u savremenom srpskom društvu, v. posebno Naumović (2005b) i Đerić (2003).

pomognemo. S tim ciljem, slobodan sam da skrenem pažnju na bogata iskustva društava sa uporedivom prošlošću – iskustva bivših kolonijalnih centara moći, u kojima su generacije političara, književnika, publicista, javnih aktera, i posebno društveno-humanističkih naučnika, osmišljavale strategije odnosa prema postkolonijalnom iskustvu i strategije upravljanja postkolonijalnom baštinom.

Imajući u vidu da Republika Srbija nominalno nema kolonijalna iskustva, i da su se one teritorije koje su Srbiji danas "spoljne", počev od širenja moderne srpske države regionom, nalazile u različitim pravnim statusima, uključujući i još uvek aktuelni spor u vezi sa statusom Kosova/i Metohije, skrećem pažnju na potrebu za temeljnim upoznavanjem iskustava eksplicitno kolonijalnih centara, s obzirom na to da sa njihovim spoljnim teritorijama naše spoljne teritorije nemaju samo spoljne analogije već i značajne strukturne sličnosti. Nastojanja populacija iz perifernih teritorija ili bivših kolonija da usmeravaju istorijsku sudbinu centra u komparativno-etnografskoj i komparativno-istorijskoj perspektivi nisu novost, naprotiv. Naša aktuelna i nekoliko narednih Vlada imaju na raspolaganju veoma širok dijapazon scenarija postupanja sa perifernim akterima koji nastoje da sopstvene interese nametnu kao nacionalne, od De Golovog¹⁰, preko britanskog¹¹ do aktuel-

¹⁰ O De Golovoj strategiji konačnog rešenja i potpune minimizacije uticaja kolonista na imperijalni centar (uz poseban značaj činjenice da je reč o kontekstu u kojem je Francuska Alžir smatrala delom svoje teritorije, a ne kolonijom, dominionom i sl.), inter-

nog, Putinovog¹². Za koji god model da se odluči naša politička zajednica, njegova primena će zahtevati oprez prema zamkama normativizma i stoga pomna kolektivna etnografska istraživanja politike identiteta.

Ka metodologiji postkolonijalnog menadžmenta

Oba osnovna tipa kolektivnih etnografskih istraživanja – kolaborativna etnografija, u kojoj istraživač priznaje koautorstvo svojim proučavanjima¹³, i klasičnija koncepcija, istraživanje u kojem se dizajn, izvođenje istraživanja, opisivanje i interpretacija rezultata, kao i prilagođavanje rezultata javnom interesu, smatraju kolektivnim rezultatom istraživačkog tima¹⁴ – danas su relevantna u urgentnom ukjučivanju srpske antropologije u menadžment postkolonijalne baštine. Poseban značaj u ovom procesu imaće razrešenje paradoksalne situacije u kojoj se antropološka analiza javnih i praktičnih politika može doživeti kao anti-

pretiranoj na način koji se sa minimalnim prilagođavanjima može primeniti u zaštiti Srbije i Beograda, v. Cohen (2003).

¹¹ O modelu retradicionalizacije populacije u spoljnoj teritoriji/koloniji kao instrumentu (rizičnog) upravljanja, v. Misra (1999).

¹² O posledicama strategije finansiranja nacionalizma perifernih elita iz centra po sam centar, v. Morozov (2008).

¹³ O savremenom priznavanju koautorstva na nivou opšteg mesta, v. Lassiter (2005: 15).

¹⁴ O problemima kolektivnog etnografskog istraživanja u Srbiji, v. Baroš i Žikić (2006).

socijalna¹⁵, što je rizik u vezi sa kojim srpska antropologija treba da traga za strategijom opstanka u pseudopatriotskom ambijentu, hendikepiranom za kulturu kritičkog samounapređivanja.

Istorijat kolektivnih etnografskih istraživanja zauzima posebno poglavlje u metodološkoj istoriji discipline. Njihov poseban značaj ogleda se u meri u kojoj su doprineli dekonstrukciji mita o pozitivnoj, neupitnoj etnografskoj percepciji drugih kultura putem kontrastiranja ishoda percepcije u realnom vremenu, zatim u nastojanjima da se perspektivizam reflektivno inkorporira u metodološko jezgro discipline¹⁶, ali prevashodno kao institucionalni okvir legitimacije ponovljenih istraživanja među klasične metodološke resurse¹⁷.

Jedno urgentno antropološko, sociološko i etnolingvističko istraživanje predloženog tipa već je sprovedeno, i to sa izuzetnim uspehom. Dr Saša Nedeljković, docent na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, priredio je zbornik radova "Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji" (Nedeljković

¹⁵ Percepcija antropologije kao anarhistične, agnostične pa i anti-socijalne discipline ima dugu i zanimljivu tradiciju, v. Morse (2007).

¹⁶ O značaju i problemima perspektivizma, v. Milenković (2009).

¹⁷ O implikacijama ponovljenih istraživanja, posebno pri transformaciji klasične metodologije u politiku znanja, v. Kovač i Milenković (2006).

2008b), čije je objavljivanje hrabro i mudro finansiralo Ministarstvo za Kosovo i Metohiju Republike Srbije. Ovaj zbornik predstavlja pionirsko proučavanje u našoj nacionalnoj antropološkoj tradiciji, inače zanemarenih istraživanja elita u spoljnim teritorijama. Njihovo minuciozno proučavanje predstavlja važan korak na putu povratka dostojanstva naše političke zajednice, posebno imajući u vidu njihovu stalnu težnju i povremeni uspeh da utiču, često i presudno, na biološku, ekonomsku i kulturnu sudbinu državljana Srbije i Beograda.¹⁸

U pitanju je hvale vredno, jedinstveno izdanje koje u vremenima revitalizacije kosovskog mita, konstrukcije kosovske krize kao društvenog problema u Srbiji po svrgavanju post-diktatorske vlade i rehabilitacije pseudopatrio-

¹⁸ U tom smislu, posebno su bitni oni rezultati ovog istraživanja koji nedvosmisleno ukazuju na osećaj duboke ekonomske i kulturne zaostalosti "Srca Srbije", dvostruke izmeštenosti kosovskih Srba iz srpskog i kosovskog društva i drugih elemenata koji podsećaju na činjenicu da se periferna etnoprofiterska elita mora namirivati uporedo nastojanjima da joj se uticaj u našem javnom mnjenju umanji, a uprkos popularnoj predstavi o urgentnosti smanjenja javne potrošnje, u aktuelnom kontekstu u kojem pseudopatriotska opozicija konstruiše tzv. "Svetsku ekonomsku krizu" kao problem sa implikacijama po "sudbinu nacije". U tom nastojanju, veliku pomoć trebalo bi da očekujemo od onog dela sveštenstva koje je priznalo da se granice srpske države i granice balkanskih eparhija SPC ne mogu poklapati, a da su pokušaji da se one poklope krajem XX veka izazvali depopulaciju, ekonomsku katastrofu i potpuno poniženje nacije kojoj je navodno trebalo da posluže.

tizma 2004. godine, kao i aktuelne političke instrumentalizacije dnevnopolitičkih i životnih problema u spoljnim teritorijama, tretira noćne more pseudopatriota, razobličavajući profesionalizaciju etniciteta, interaktivnu prirodu identiteta, instrumentalnu prirodu tradicije i druge elemente rekonfiguracije kulture kosovskih Srba putem aktuelnih etnoprofiterskih politikâ identiteta. Budući da je u pitanju složeno izdanje, sa priložima autora iz različitih disciplina i sa veoma raznolikim tematskim fokusom, a u nadi da će zbornik biti detaljno prikazivan, promovisan, rado čitan i – u kontekstu još uvek nesuzbijenog pokušaja ukidanja humanističkih nauka u Srbiji putem scijentometrije (v. posebno Kovačević 2008; Gačanović 2009a) – masovno citiran, ovu afirmativnu kritiku posvećujem činjenici da zbornik u celini predstavlja još jedan značajan korak koji je srpska antropologija prevalila na putu ka svojoj novoj ulozi deontifikovane nacionalne nauke između interpretativne humanističke umetnosti¹⁹ i socijalnoteorijskog upravljanja osećanjima pripadanja²⁰.

Uz antologijski primer refleksivnog uvoda S. Nedeljkovića, koji je u uvodnom tekstu (Nedeljković 2008a) po-

¹⁹ Za primer kako interpretativna humanistička umetnost efektivno razobličava manipulaciju popularnim predstavama u tranziciji, v. Kovačević (2006b).

²⁰ O transformaciji antropologije u socijalnoteorijsku disciplinu srodnu političkim i pravnim naukama a i dalje blisku humanistici, pogodnu za upravljanje osećanjima pripadanja putem strategije tematske aproprijacije identiteta, v. Milenković (2008).

digao standard politike znanja srpske etnografije, implicitno problematizujući rizike demitologizacije pod svakodnevnim etnoprofiterskim pritiskom, prema rečima urednika: "...između nacionalizma, profesionalizma, altruizma i hedonizma", zbornik sadrži pet priloga, posvećenih: a) situacionoj, interaktivnoj i interesnoj rekonstrukciji identiteta putem institucionalnog upravljanja procesima kategorizacije i identifikacije, usko povezanog sa distribucijom resursa (u) iz centra osmišljenoj i finansiranoj konfiguraciji moći (Rajčević 2008); b) dubokim identitetskim auto-percepcijskim i heteropercepcijskim razlikama unutar tzv. "kosovskih Srba", s posebnim naglaskom na dualnost identiteta "starosedelaca" i "kolonista" posle širenja moderne srpske države na spoljne teritorije i njihove konačne kolonizacije 1918. godine (Zlatanović 2008); c) metodološkim problemima savremene antropološke lingvistike, s posebnim naglaskom na nelegitimnosti deiktičke analize izvan konteksta, što je prilog koji implicitno denuncira standardnu praksu da se tzv. "etnografska građa" analizira nakon što su je prikupili drugi istraživači, pa je metodološki poučan a polemički plodan (Sikimić 2008); d) obelodanjivanju individualnosti građana i građanki, toliko retkom a toliko potrebnom u vremenima zastrašujuće homogenizujuće sabornosti, na osnovu antropolingvističke analize korpusa etnomedicinskih znanja koja je i na nivou etnokulturno-specifičnih znanja pokazala da su jedino što je stvarno – varijacije (Ćirković 2008); e) istraživanju rekonstrukcije etniciteta u realnom vremenu, a pod pritiskom svakodnevnog etničkog konflikta, s posebnim naglaskom

na preispitivanje očigledne, mada uvek iznova reaktuelizovane hipoteze/tužne činjenice, da kosovski Srbi u procesima globalne retradicionalizacije ne predstavljaju nikakav izuzetak; da su i oni podredili sve svoje druge identitete – etničkom (Marković 2008).

Značaj metodoloških aspekata u užem smislu, ne zaostaje za političkim značajem rezultata ovog kolektivnog istraživanja. Iako savremeno dizajnirano i sprovedeno, ono nije uspeo da izbegne većite metodološke "probleme" sociokulturnih istraživanja, poput (ne)legitimnosti uzorka ili (in)koherencije rezultata. Ti nedostaci nadoknađeni su otvorenošću implikacija koje nam istraživanje nudi, posebno za javnu raspravu o rekonfiguraciji naših imaginarnih granica posle četiri izgubljena etnokonfesionalna rata, a imajući u vidu da je klasična srpska dvorska etnologija prve polovine XX veka eksplicitno kumovala ideji da bi preklapanje nacionalnih i etničkih granica naše političke zajednice trebalo da gajimo kao kolektivni ideal i stub identiteta, legitimišemo ga nacionalnom naukom, i sprovodimo bajonetima.²¹

Osim toga, rezultati dobijeni ovim istraživanjem biće veoma korisni pri dizajnu budućih istraživanja na perifernim teritorijama, čije bi etnoprofiterske elite mogle ponovo

²¹ Čitaocima zainteresovanim za proces demitologizacije pseudonačnih autoriteta/mitskih disciplinanih predaka u kontekstu razobličavanja pseudo-moderne srpske dvorske etnologije kao resursa za crtanje etničkih granica i vođenje etničkih ratova, preporučujem da istraživanje ove polemički plodne teme svaka-ko počnu od: Kovačević (2001) i Naumović (1999).

da pokušaju da isprovociraju smrt, sakaćenje, bolest, sunovrat ekonomije i ponovno moralno uniženje građana Srbije i Beograda. Od izuzetnog didaktičkog značaja, posebno za ka političari orijentisane antropološke poddiscipline, jesu i oni aspekti ovog kolektivnog istraživanja, eksplicitno posvećeni scenarijima o verovatnoj budućnosti srpskog etniciteta pod stalnom rekonstrukcijom na Kosovu.

Usred samoponižavajuće novokosovske euforije u srpskoj javnosti, plasirane 2004. a obnovljene 2008. godine, naše Ministarstvo za Kosovo i Metohiju imalo je hrabrosti da započne istraživanja etnografske stvarnosti ove teritorije. Ono predstavlja korak u mudrom nastojanju da se društveno-humanističke nauke angažuju u potrazi za ekspertskim, a ne dnevopolitičkim rešenjima ključnog problema srpske nacije – kako pomoći populacijama iz spoljnih teritorija u dovoljnoj meri da se njihovi lokalni/regionalni problemi i privatni interesi više ne mogu nikada tretirati kao problemi i interesi celine nacije i njenog stvarnog "srca", niti ponovo koristiti kao razlozi za (samo)uništavanje i (samo)ponižavanje Srbije i Beograda.

Istraživanja poput ovog nagoveštavaju da ćemo, ukoliko se nastavi sa organizovanim etnografskim istraživanjima spoljnih teritorija i mudrim upravljanjem osećanjima pripadanja u populaciji u kojoj neproporcionalno visok uticaj još uvek imaju etnoprofiterske elite, kao politička zajednica trezvenije, pragmatičnije, instrumentalnije i dostojanstvenije pristupati sopstvenom postkolonijalnom nasleđu i konačno se integrisati u strateško upravljanje sopstvenom budućnošću.

DEMOKRATIJA ILI/JE ETNOKRATIJA?

*Multikulturalne politike i budućnost kritičke inteligencije
na Zapadnom Balkanu*

U ovom poglavlju analiziram strateško-folklorni karakter pravne transplantacije multikulturalnih politika u srpsko zakonodavstvo, na primeru Ustava Republike Srbije iz 2006. godine, sa jake anti-esencijalističke i anti-primordijalističke pozicije antropologije multikulturalizma. Imam tri osnovna cilja: 1) da evociram kulturno-kritičku ulogu antropologije u zapadnobalkanskim društvima posle odricanja discipline od sopstvenog nosećeg koncepta "kulture"; 2) da ponudim primer postkulturalne analize, putem dekonstrukcije pojmova "kultura", "identitet" i "tradicija" u Ustavu Republike Srbije iz 2006. godine; i 3) da predložim komparativnu, interdisciplinarnu analizu identitetskih dilema u ustavima država Zapadnog Balkana. Dajem sebi slobodu da sugerišem da se već učinjena šteta ne može ispraviti doslednim postkulturalnim analizama i da se *misio-narska uloga*, tipična za kritičku inteligenciju u zapadnobalkanskim ekonomijama, može *zameniti ulogom pastirske inteligencije* – strateškim prihvatanjem tužne činjenice

da su populacije sa kojima delimo socijalnu stvarnost dominantno primordijalistički raspložene i da zaštita onih građana koji su odbili da se retradicionalizuju, a koje Ustav ni ne prepoznaje, podrazumeva strateško trenutno odricanje od dela dostojanstva zarad njegovog naknadnog garantovanja u transnacionalnim okvirima. U tom kontekstu, ovde sugerisana politika discipline može se odnositi i na rad naših kolega iz drugih bivših jugoslovenskih republika.

"Da li je moguće govoriti o izmišljanju kulture a ne stvarati neprijatelje?", pitanje postavljeno barem pre dve decenije (Jackson 1989), aludiralo je na nezahvalnu poziciju istraživača kulturnog identiteta – tog pojma/problema, nosećeg analitičkog pojma antropologije a istovremeno i osnovnog resursa sopstva za populaciju na globalnom planu. Problem koji ova pozicija sobom nosi može se za potrebe argumenta redukovati na sledeću konstataciju: antropologija se tokom XX veka razvila kao profesionalni diskurs protiv društvenih nepravdi, posebno kada se one racionalizuju pozivanjem na "kulturu" i "identitet", uprkos činjenici da time prividno podriva svoj disciplinarni legitimitet i u uznemirujućem neskladu sa činjenicom da mehanizmi socijalne transformacije, poput javnih politikâ, čiji je cilj bio da isprave nepravde, danas iste te nepravde zapravo petrifikuju.

Antropološku kritiku multikulturalizma lako je pomešati sa nacionalističkom kritikom multikulturalizma, sa liberalnom kritikom multikulturalizma i sa kosmopolitskom kritikom multikulturalizma. Ipak, ona je specifična, i uprkos mogućim prividnim preklapanjima, ima karakteristične interne, unutar-disciplinarne izvore u još jednom u nizu osećaja "disciplinarnog greha". Naime, antropolozi su učestvovali u "stvaranju monstruma" zvanog multikulturalizam, podržavajući akademskim sredstvima političku komunitarističku kritiku liberalizma koja je tokom poslednjih godina globalno zloupotrebljena. Svestan da je moguće da će me srpski nacionalisti smatrati izdajnikom a profesionalne manjinske etnokrate srpskim nacionalistom, prihvatam rizik govora o politici identiteta. U tekstu koji sledi kritikovaću multikulturalne politike sa anti-esencijalističke i anti-primordijalističke pozicije. Dakle, sa pozicije normalne nauke u antropologiji.

Zašto baš Ustav Republike Srbije? Prvo, reč je o poslednjem ustavu jedne evropske države, naširoko hvaljenom u stručnim krugovima zbog inkorporiranja međunarodnih standarda, posebno u domenu zaštite ljudskih i manjinskih prava¹, pa se rukovodim principom da su najinformisaniji/poslednji i najodgovorniji. Osim toga, smatram da je dalekosežno mudrije da bosansko, hrvatsko, crnogorsko, albansko, kosovsko i makedonsko zakonodavstvo analiziraju

¹ Opinion on the Constitution of Serbia adopted by the Commission (Council of Europe, Venice Commission): [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD(2007)004-e.asp)

građani iz tih ekonomija. Globalna retradicionalizacija nije zaobišla nauku, pa je neoromantičarski princip "čišćenja sopstvenog dvorišta", zasnovan na herderijanskim zabludama o kolektivnoj epistemičkoj povlašćenosti, ponovo na snazi u regionu i ja ću mu se ovog puta strateški povinovati.

Kontekst u kojem biram da govorim o politici identiteta posebno je osetljiv, i zato ću ostati u "sopstvenom dvorištu", u nadi i uz sugestiju kolegama iz društveno-humanističkih nauka u drugim zapadnobalkanskim društvima da bi bilo korisno da kroz zajednički projekat, a možda baš ciljano i strateški razdvojeni i svako okrenut "svojem" jatuu, kritički pristupimo iščitavanju toga koje resurse sopstva našim populacijama propisuju naši ustavopodaritelji?

Imajući u vidu da se multikulturalne politike i globalno i u regionu "prirodno" pozitivno konotiraju kao savremena, najbolja ili samo standardna demokratska rešenja, koristim ovu priliku da se zapitam: Da li su multikulturalne politike "najbolja iskustva"...? Da one možda ne ugrožavaju postojanost demokratskog poretka? Da li u stvari one predstavljaju vrhunske domete političke kontrole nad retradicionalizovanim populacijama, ne ostavljajući mnogo nade da se one mogu ponovo civilizovati? I, kako antropološku kritiku multikulturalizma inkorporirati u javni imidž discipline u kontekstu u kojem je multikulturalizam percipiran kao lek za netoleranciju i rat?

Društveni kontekst ovde izložene kritike jeste globalna retradicionalizacija, pojačana regionalno specifičnim oblicima retradicionalizacije posle socijalne traume, posebno ratova. U tom kontekstu, kritika polazi od komparativno

dokazano kontraindikovanih, kontraproaktivnih multikulturalnih politika i u etnografskim istraživanjima globalno proverenih teza da je multikulturalizam izuzetno podložan zloupotrebama, posebno instrumentalizaciji od strane političara identiteta, tih profesionalnih "nacionalnih radnika". Budući da interese naših zajednica artikulišu etnoprofesionalci – književnici, političari, pravnici, ekonomisti i drugi javni radnici – u prvom delu analize ću kritikovati njihovu socio-kulturnu imaginaciju, dok ću u drugom delu analize napasti sopstveno postkulturno stanovište i cinično predložiti strategiju mirenja sa monstrumom zarad višeg cilja.

Teorijski kontekst ove analize nastoji da objedini: antropologiju javnih politika, tretirajući Ustav kao instrument kulturne promene (i, ispostaviće se, petrifikacije); antropologiju multikulturalizma i debate o javnom angažmanu društveno-humanističkih naučnika vođene tim povodom; opštu antropološku teoriju kulture i njenu postkulturnu tradiciju koja se još uvek formira i kritičke studije prava, sa posebnim osvrtom na socio-kulturnu imaginaciju pravnika, političara, novinara i drugih aktera javnosti.

Osnovni problem antropologije multikulturalizma svakako predstavlja pitanje šta su "kultura", "tradicija" i "identitet" u multikulturalnim politikama? Da li su u pitanju narodski, folklorni koncepti, neinformisani društveno-humanističkom analizom? O čemu u stvari debatuju politolozi, pravnici i srodne kolege kada govore o kulturi i identitetu – o analitičkim konceptima ili o folklornim istinama? Antropologiju multikulturalizma, zatim, interesuje i kontekstualno prilagođavanje multikulturalizma politici

identiteta – kako očuvati multikulturalizam kao moćno sredstvo podučavanja kulturnoj raznovrsnosti a ne podržavati etnoprofiterstvo, etnomoronizaciju populacije i globalnu pojavu da se multikulturalizam instrumentalizuje? Ta dilema najjasnije je artikulisana izborom da li se baviti multikulturnom propedeutikom ili sprovesti postkulturnu analizu? (Milenković 2005). Budući da antropologija, na nivou aksioma, identitet, kulturu i tradiciju posmatra kao kulturno-istorijske konstrukte – promenljive a ne stabilne, socijalno konstruisane a ne prirodne, dinamične a ne statične – problem je uočljiv u onom trenutku kada javnost/administracije počnu da ih koriste onako kako ih percipiraju i same populacije kojima se upravlja.

Upravo shvativši da je Ustav administrativni dokument u krajnje praktičnom smislu, u stvari jedna *javna politika* (eng. *policy*), analizirao sam ga kao dokument koji propisuje: a) kulturnu politiku, b) prećutnom upotrebom folklornog znanja o "identitetu", "kulturi" ili "tradiciji", c) propisujući identitet i kulturu u igri "priznavanja različitosti" i d) redukujući identitet građana na etnički/konfesionalni. Ustanovio sam da ustav kao kulturna politika odražava specifične interese interesnih grupa koje su ga napisale i usvojile – profesionalnih "nacionalnih radnika" ili etnokrata, da može da ima dalekosežne posledice, posebno u domenu resursa sopstva koje stavlja na raspolaganje deci i mladima i da, imajući u vidu činjenicu da se teško menja (bilo kao demokratski "garant slobode" bilo kao nacionalistički "garant teritorijalnog suvereniteta"), on zapravo promoviše i uspostavlja retraditionalizaciju društva

jednovremeno. Kao skrivena folklorna teorija identiteta, Ustav normativno definiše "šta su" identitet i kultura, koristi te pojmove kao neproblematične tehničke termine i perpetuira primordijalističku ideologiju krvi/tla, po kojoj se rađamo kao Srbi, Bošnjaci, Mađari...

Socio-kulturna imaginacija javnih aktera, a posebno ustavopodarilaca, trebalo bi dakle da nas zabrine. Iako deluje kao savremena i usklađena sa međunarodnim standardima, ne uzima u obzir da su sami međunarodni standardi u brojnim kontekstima kontraindikovani, kao i da zahtevaju kontekstualna prilagođavanja. Osim toga, ona ima za cilj da reši aktuelna pitanja, ali se zasniva na osamnaestovekovnoj socijalnoj teoriji, prilagođenoj zasnivanju nacionalnih država. Konačno, ona je praktično nepodložna kritičkom unapređivanju zbog normativnog karaktera pravnih akata, posebno u kontinentalnim tradicijama.

Pre nego što pređem na iznošenje konkretnih rezultata analize, podsećam da u kontekstu globalne retradicionizacije postkulturalna analiza ima za cilj da ukaže na činjenicu da je "kultura" politički opasna i zloupotrebljiva fikcija, i epistemološki naivna i etički neprihvatljiva (Milenković 2005), da je u pitanju pojam koji više ne ispunjava intelektualnu svrhu kakvu je imao tokom XIX i XX veka i da nas savremena etnografska istraživanja uče da se masovno zloupotrebljava i dovodi do posledica kakve su multikulturalne politike namerile da preduprede (Kuper 1999), da je nemoguće apstrahovati sklonost javnih aktera da društveno-humanističke teme tretiraju kao da društveno-humanističke nauke ne postoje, i da se "kultura" koristi kao kon-

tekst opravdanja a ne kao kontekst otkrića (ona, dakle, nije heuristika). Nekada pojam koji je korišćen za samounapređivanje, posebno putem obrazovanja, "kultura" je danas noseći pojam retradicionalizacije, posebno zbog činjenice da istovremeno predstavlja noseći pojam i političke teorije i političkih pokreta. Noseći je pojam i nativističkih pokreta u džunglama Amazona koji se bore za kontrolu nad rudnicima, i Nativnih Amerikanaca koji se bore za pravo da otvore kazina, i ekstremne evropske desnice u borbi za ograničavanje imigracije (Kuper 1994, 2003; Briggs 1994; Hodgson 2002).

Ustav Republike Srbije iz 2006. godine napisan je bez značajnije javne rasprave, konsenzusom ključnih političkih aktera, uključujući i građanske i etničke stranke. Upravo zbog činjenice da je napisan bez pripremljene socio-kulturne analize, sadrži folklorne koncepcije "kulture", "tradicije", "identiteta" ili "nacije". Iako veoma napredan sa stanovništa pravne nauke, veoma je primitivan sa stanovništa antropologije. U pitanju je vrhunski instrument pastirske inteligencije – upravljanja populacijom bez izgleda da se ona unapredi i kao takav će biti analiziran.

Imajući u vidu društveni kontekst, posebno još uvek aktuelne identitetske i kulturne ratove u post-jugoslovenskoj Srbiji (Naumović 2005b; Radić 2003), ustavna rešenja mogu se tumačiti i kao a) nepromišljeni odn. automatski, pa i

pomodni, ali i b) strateški pravni transplant iz EU i međunarodnog prava. U normativnoj tradiciji kontinentalnog, pa tako i srpskog zakonodavstva, pravni transplant u pogledu "upravljanja osećanjima pripadanja" srpskih populacija (Brković 2008) doprinose *konstitucionalizaciji identiteta*, njegovom propisivanju, uspostavljanju ili petrifikaciji.² I ranije je identitet mladih bio konstitucionalizovan i pod zakonskom kontrolom – socijalističko zakonodavstvo razvoj, doduše, nije usmeravalo ka "svetim precima" nego ka "svetloj budućnosti" (Erdei 2006). Mladi se danas konstitucionalizuju povratkom u prošlost –upućivanjem na oskudne resurse sopstva, koji su svedeni na etničke i konfesionalne.³

Ustav, dakle, *konstituiše mlade*, pa u tako fiksiranoj postavci, oni nemaju priliku da percipiraju sebe izvan zadatah, propisanih etniciteta/konfesionalnih identifikacija. To je posebno očigledno u činjenici da Ustav ne predviđa mogućnost da se postane građanin bez etniciteta/konfesije, ne štiti prava tj. ne prepoznaje postojanje značajnog procenta populacije koji je odbio da se retradicionalizuje. Tako se, na primer, "kultura" u Ustavu pominje 21 put i definiše/propisuje na sledeće načine:

² Strah da će multikulturalne politike petrifikovati kulturne identitete inače je najdublji strah antropologije multikulturalizma, i analize ovog tipa obično su motivisane potrebom da se i nauka i javnost upozore na činjenicu da je krajnja implikacija sprovođenja multikulturalnih politika – kulturni fundamentalizam.

³ O kognitivnoj normalizaciji redukcije resursa sopstva na etnokonfesionalne u dualnim zajednicama, v. Žikić (2005a, 2005b).

- a) kao elitna kultura (čl. 73, 81, 89, 97, 183, 190)
- b) kao homogena celina koja se prenosi sa generacije na generaciju, i izjednačava sa identitetom – tako se kulturni identitet definiše kao da objektivno postoji izvan pojedinaca i može se znati, negovati, očuvati i naslediti (čl. 13, 64, 79, 80, 89, 97, 190). Preciznije, identitet se može braniti, u smislu da se njime raspolaze (čl. 14, 48, 64, 75, 79, 89, 97, 190)
- c) kultura "pripada" naciji i sa njom se izjednačava (čl. 13, 80)
- d) razvija se "prirodno" (čl. 78)
- e) predstavlja fundamentalni kriterijum razlikovanja među zajednicama (čl. 48, 79, 81), a njihov interkulturalni dijalog se zamišlja kao komunikacija zatvorenih, zadatih celina, dakle, ne kao komunikacija pojedinaca već kao komunikacija zajednica (čl. 81)

Specifičan primer esencijalističke petrifikacije kulturnog identiteta predstavlja način na koji ustavopodarioci predviđaju njegovo tzv. "očuvanje": "Svako dete ima pravo na lično ime, upis u matičnu knjigu rođenih, pravo da sazna svoje poreklo i pravo da očuva svoj identitet"(čl. 64). Kako dete može da očuva ono što još uvek nema? Reč je o klasičnom problemu multikulturalizma – garantovanju prava roditelja da enkulturiraju dete u identitet u skladu sa sopstvenim preferencijama. Identitetska ovlašćenja alocirana su roditeljima pod maskom dečijih prava, pa ovaj stav u Ustavu zapravo predstavlja srž problema kada se ovaj dokument analizira iz postkulturene perspektive. Ideja po kojoj dete ima pravo da sazna svoje poreklo i očuva svoj identitet po-

čiva na pretpostavci da kulturni identitet osobe postoji izvan nje, da joj prethodi i da se prima a ne gradi. Kultura, poreklo, identitet su ontologizovani – dodeljeni osobi pre nego što je postala osoba. Da situacija bude nepodnošljivija za neretradicionalizovani deo populacije, mogućnost subjekta da svojim akcijama gradi lični kulturni hibrid ne pominje se makar ni kao mogućnost.

Ne-etnički i ne-konfesionalni identiteti ne samo da nisu propisani, oni nisu ni dozvoljeni. Iako je danas jasno da ovakav član moramo da uvrstimo u Ustav zbog nedavnih etničkih čišćenja u SFRJ, u narednoj generaciji on postaje osnova naturalizovanja etniciteta. Zabrinjavajući nacistički ispadi mladih rođenih posle ratova oko raspada SFRJ, šiparice koje horski na Jelačićplacu uzvikuju "Ubij Srbina", srednjoškolci koji na tribinama nevladinih organizacija u Srbiji uzvikuju "Nož, žica, Srebrenica", kao i maloletni domaći islamski teroristi – "Vehabije", rezultat su atmosfere čiji je Ustav samo simptom. Kada se kultura, tradicija i identitet kodifikuju kao homogeni entiteti koji ispunjavaju osobu i socijalno je determinišu, kultura i identitet se mogu fiksirati i propisati, po pravilu, za više generacija.

Ipak, da li je sve baš tako crno? Iako sa tačke gledišta antropologije Ustav sadrži prevaziđene fikcije, on je sa stajališta politike izvrstan kontrolni mehanizam. Imajući u vidu da je ljudska populacija globalno retradicionalizovana, a

balkanske populacije i dodatno tokom ratova 1990-ih, Ustav odlično komunicira sa primordijalističkom većinom. Nije li onda mudro da suspendujemo postkulturnu analizu u korist opstanka prava na kritičko samounapređivanje. Da li samo konzervativci i etnokrati mogu da nam garantuju ljudska prava? Budući da je držanje tapije nad folklorom provereno uspešan metod njegovog postepenog civilizovanja, i imajući u vidu činjenicu da bi eksperimentisanje sa Ustavom dodatno usporilo uspostavljanje vladavine prava u našim ekonomijama, predlažem da se svesno i strateški odrekemo uloge kritičkih intelektualaca.

Multikulturalizam je dragoceno sredstvo podučavanja raznolikosti i treba da se trudimo da ga očuvamo, na primer tako što ćemo dovesti u pitanje izjednačavanje identiteta i kulture sa etnicitetom i konfesijom, imajući u vidu da "demokratsko" u nacionalnoj državi znači "komunitarno" a ne "liberalno", i da petrifikacija identiteta u političkom smislu predstavlja proveren put legitimacije. Ukoliko bismo, recimo, zatražili autentično tumačenje svih članova i stavova Ustava koji se odnose na kulturno-identitetska pitanja, rizikovali bismo da ustavni sud kodifikuje i normira kulturu i identitet u još većoj meri nego što su to učinili ustavopodarioci.

Komparativnu analizu konstitucionalizacije multikulturnih politika u zemljama bivše SFRJ, zajedničku analizu identitetskih politika EU, OEBS, SE, UN i drugih međunarodnih organizacija, kao i analizu održivosti kontekstualnog prilagođavanja pravnih transplanata u regiji, predlažem kao zajedničko nastojanje da se, uporedo kontroli re-

tradicionalizovanih populacija, ipak postepeno sprovodi i njihovo dalje civilizovanje. Ovakva strategija podrazumevala bi *mirenje sa multikulturalizmom*.

Da li da prigrlimo čudovište multikulturalizma i transformišemo se u pastirsku inteligenciju u nadi da će profesionalni nacionalni radnici trajno obuzdati retradicionizovane populacije? Da li u kontekstu globalne retradicionizacije treba da se pomirimo sa činjenicom da je nužno modifikovati i samo prosvjećivanje na praktičnom nivou, pa da misionarski rad zapravo nužno moramo zameniti pastirskim, ne bi li populaciju držali pod kontrolom i suptilno je sprečavali da se međusobno istrebljuje na osnovu "stvari vrednih umiranja", poput etniciteta, konfesije ili neke druge primordijalne identifikacije. Da li nam je u stvari potrebno mirenje sa činjenicom da društva stabilno menjaju konzervativci i da ljudska prava i fundamentalne slobode mogu da nam garantuju isključivo profesionalni Bošnjaci, profesionalni Srbi, profesionalni Hrvati i druge etnokrate?

Prirodna sklonost da se multikulturene politike konotiraju pozitivno, posebno posle socijalnih trauma, uključujući rat, takođe je globalni fenomen. "Davanje" prava odn. "priznavanje" različitosti, tako bi nekako prirodno trebalo da nam izgleda normalno, poželjno, napredno. Takoreći, kao civilizacijski napredak.

Anacionalne/sekularne politike, i to nezavisno od političke ekonomije (dakle, i u skoro potpuno kontrolisanim komunističkim i u relativno slobodnim tržištima, poput Turske), donele su plodove koje smatramo civilizovanima,

ne podilazeći tradicionalnim, najčešće patrijarhalnim, zatvorenim i po pravilu etničkim strukturama. Ukoliko mestimično oslobađanje naših tržišta u devedesetim posmatramo kao napredak, što u većini elemenata (isključujući zdravstvo i obrazovanje) i jeste, važno je da ne napravimo grešku i ne pomislimo da je raspadu SFRJ usledio i kulturni napredak. Naprotiv, reč je o brutalnoj retradicionalizaciji, o anuliranju civilizacijskih dostignuća 20. veka u oblasti ličnih sloboda, ljudskih prava, jednakosti polova, dečijih prava i dr. Bivša SFRJ, u čijem su se sastavu nalazile novostvorene ekonomije Zapadnog Balkana, može da posluži kao zgodan globalni primer greške koja se pravi kada se prelazak sa relativno kontrolisanog na relativno slobodno tržište brka sa procesom civilizacije na kulturnom planu. Za mnoge stanovnike Kraljevine Jugoslavije, revolucionarno urušavanje zametaka liberalizma paradoksalno je zapravo nagovestilo osnovne liberalne nade. Predstavljalo je početak kraja patrijarhata (na celoj teritoriji), kraj feudalizma (u Bosni, na Kosovu i u Makedoniji), a u nekim delovima čak i konačno iskorenjivanje robovlasništva (Kosovo). Predstavljalo je i konstitucionalizaciju multikulturnih politika, čak i u prenatlaženom vidu pretvaranja feudalnih jedinica u nacionalne države. Multikulturne politike bivše SFRJ takođe su već detaljno proučene, a njihove pogubne posledice dokumentovane – bilo unutar pojedinih federalnih jedinica, bilo u dvema pseudo-federalnim jedinicama (Vojvodina i Kosovo), bilo na federalnom nivou, multikulturne politike su u SFRJ dokazano vodile artikulaciji nesvodivosti partikularnih etničkih i

konfesionalnih interesa, i potom dezintegraciji te zajednice zajednica (Hayden 1999).

Dakle, iako deluje da je reč o nečemu novom, "poslednjem dometu" ili "najboljoj praksi" civilizacijskih nastojanja da se građani zaštite jedni od drugih, predlažem da multikulturalne politike posmatramo u kontekstu globalne retraditionalizacije.⁴ U toj vizuri, pravni trasplanti više ne mogu biti interpretirani samo kao nepromišljeni, pomodni ili transnacionalno propisani, već i kao strateški, manipulativni, instrumentalni. Upotrebom statičnog, esencijalističkog i provereno nacionalističkog koncepta identiteta, multikulturalne politike nas vraćaju u mračnu prošlost, u period pre mogućnosti izbora da se bude anacionalan i sekularan, ili makar da nacionalna i religijska identifikacija ne budu primarne i preovlađujuće u našim životima. Ovo nam govori da je moguće učiti iz istorijskih primera a da je "logika ispravljanja istorijskih nepravdi" uvek slična – u želji da se nekome "vrate" ili "nadoknade" oduzeta, nestečena ili uskraćena kolektivna prava (čak i u slučajevima kada kolektivna prava u prošlosti nisu bila ni artikulisana), proizvodi se fiktivni istorijski kontinuitet ugrožene zajednice i njenih tlačitelja – što je *par excellence* logika primordijalizma. Osim toga, ova logika koristi isti onaj kon-

⁴ Kao osobu sklonu kontinentalnom, socijalnom libertarijanizmu i pragmatičkoj socijalnoj teoriji, u javnom diskursu me interesuju posledice a ne motivi. U tom smislu, ovo poglavlje može se posmatrati i kao izdanak pseudokontraktualističkog konsekvencionalizma.

cept identiteta kada govori o tlačenima koji su, bilo navodno bilo stvarno, bilo neproverivo, precizno tlačenim koristili nad precima tlačenim.

Mi smo, dakle, ponovo naši roditelji, naše babe i dede, naši Sveti Preci. Nama se u ime etnokulturne pravde nameće da sebe poimamo retradicionalizovano. U ime zaštite onih kojima je još uvek bitno što su Srbi, Mađari, Bošnjaci i bilo koji drugi – ili, preciznije, u ime onih kojima je to veoma važno ili čak presudno – mi ostali smo primorani da živimo u svetu sa konstitucionalizovanim etnokordinatama. To je strašna nepravda naneta u ime aktuelne pravde i u ime ispravljanja istorijskih nepravdi. A takva nepravda ne može da naiđe na opšte simpatije. Postoje makar tri grupe važnih razloga zašto se multikulturne politike mogu posmatrati kao kontraindikovane. Prvo, tu je odgovor "većine", koja nema identitet – ona je prosto tu, tlači ili je tlačila. Ona postoji kao maglovita celina u odnosu na koju "manjine" dobijaju prava. Ona se esencijalizuje. Ona se refolklorizuje. Ona se ponovo proizvodi. Multikulturne politike tako predstavljaju produkciju većine, i to većine koja se retradicionalizuje i u civilizacijskom smislu vraća u stanje pre nego što je uspostavljanje etnokulturne pravde uopšte započelo. A tu je i druga grupa razloga. Osim otpora većine, tu su i oni "manjinci" koji nisu etnokrati, koji od identiteta ne žive i kojima nije stalo da žrtvuju svoju individualnost zarad ušamljenja u etnokratske kvote. Treći smo mi, poreklom iz većine, koji su odbili da se retradicionalizuju i igraju igru ravnoteže identiteta.

Ipak, populacija sebe dominantno zamišlja u etnokonzesionalnim kategorijama, pa predlažem da zauzmemo nešto blaže stanovništvo prema socio-kulturnoj imaginaciji administratora od onog koje sam performirao analizom primera u ovom tekstu. Oni moraju da rade sa ljudima, ne sa konceptima. Njih stvarno i ne mora da zanima konstrualni karakter pojmova, esencijalizujuće posledice upotrebe etnonima kao tehničkih termina i druga specijalistička znanja/upozorenja društveno-humanističkih naučnika. Oni, za početak, moraju da nam garantuju pravo na život. Na žalost, predviđam da će ekonomije Zapadnog Balkana u EU uvesti profesionalni Hrvati, profesionalni Bošnjaci, profesionalni Srbi i druge etnokrate. Predlažem, dakle, dopunski menadžment identiteta, ali ovog puta ne samo antropologa kao multikulturnih propedeutičara, već svih koleginica i kolega koje u svojim ekonomijama igraju ulogu kritičara kulture. To ne mora biti novi društveni ugovor niti eksplicitna trgovina, neki najnoviji eksplicitni savez elita. Predlažem kritički nastrojenoj društveno-humanističkoj inteligenciji zapadnobalkanskih ekonomija da prigrli čudovište i pomiri se sa činjenicom da elementarnu bezbednost, ljudska prava i fundamentalne slobode, uključujući i goli život, u ovom prostor-vremenu i sa ovakvim populacionim okruženjem mogu da nam garantuju samo etnokrate. Predlažem zato da ozbiljno razmotrimo transformaciju iz misionarske u pastirsku inteligenciju, i da pomognemo nacionalnim radnicima da uoče da se od identiteta još bolje živi transnacionalno. Da se na identitetu, umesto par stotina evra vredne besede/guslanja na knji-

ževnim večerima po domovima kulture i domoljubnim skupovima za očuvanje suvereniteta i nacionalne posebnosti a protiv međunarodnih intergracija, EU i drugih aždaja globalizacije, na "očuvanju identiteta" u EU živi više nego udobno. I sve fino i dostojanstveno. Ako uspemo za početak da informišemo, umesto da im se sa marginalnih pozicija suprotstavljamo, ključne etnokrata i njihove svite, da je EU veliki identitetski potrošač, u tolikoj meri da su milioni evra nadohvat ruke, i to namenjene ne gubljenju nego, naprotiv, očuvanju nacionalne i sličnih posebnosti, autonomija, suvereniteta i šta god da im je najdraže.

Razumem da ovaj predlog može da zazvuči kao prevelika žrtva. On to u suštini i jeste. I da, priznajem da je krajnje nedostojanstven. Ali privremeno odricanje od individualnog dostojanstva vidim kao održivu strategiju uspostavljanja simetrije prema retradicionalizovanoj većini. To Vam i predlažem kao održiv put u one transnacionalne zajednice u kojima nam dostojanstvo makar neće oduzimati silom.

O BROJANJU I MERENJU (DRUGIH) LJUDI (ZA NOVAC)

*Moralne/civilizacijske implikacije ukidanja
društveno-humanističkih nauka u Srbiji
putem scijentometrijske pseudonauke*

Tokom tri poslednja mandata srpskih ministara nauke i njihovih pomoćnika za fundamentalna istraživanja, svedoci smo zaoštavanja javne debate o naučnoj politici i politici visokog obrazovanja, koja se u poslednje vreme očituje povećanjem broja naučnih članaka, kritika i polemika, ili medijskih dopisa u vidu institucionalnih obraćanja i privatnih komentara.¹ Izbor tematike, tip argumentacije i ulozi koji su u igri u

¹ Većinu relevantnih dokumenata – Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, Pravilnik o vrednovanju naučnoistraživačkih rezultata, Pravilnik o vrednovanju naučnoistraživačkog rada i postupku akreditacije naučnoistraživačkih organizacija i dr. moguće je pronaći na veb sajtu Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (www.nauka.gov.rs). Dobar izvor za dalje istraživanje kulture revizije predstavlja i veb sajt Univerziteta u Beogradu (www.bg.ac.rs), na kojem se nalaze sledeći ovde relevantni univerzitetski propisi: Kriterijumi za sticanje zvanja nastavnika na Univerzitetu u Beogradu, Pravilnik o načinu i postupku sticanja zvanja i zasnivanju radnog odnosa nastavnika Univerziteta u Beo-

ovom sve dubljem i širem sporu, neodoljivo podsećaju na dugotrajne javne debate koje su se u severnoatlantskim društvima tokom poslednje četvrtine dvadesetog veka nazivale "naučni i kulturni ratovi".² Namera mi je da ovim povodom, budući da istražujem u oblasti društveno-humanističkih nauka, u kojoj postoji teorijsko-metodološka obaveza i akademska pristojnost da sebe reflektivno podvrgnemo sopstvenoj metodo-

gradu, Pravilnik o obezbeđivanju kvaliteta, Strategija obezbeđenja kvaliteta i dr. Sinergiju zakona i podzakonskih akata u oblasti nauke i visokog obrazovanja svakako je namerila da ostvari Komisija za akreditaciju Ministarstva prosvete Republike Srbije (www.mps.sr.gov.yu), posebno sledećim dokumentima: Standardi za akreditaciju visokoškolskih ustanova, Standardi za akreditaciju studijskih programa prvog i drugog nivoa visokog obrazovanja i Standardi za akreditaciju studijskih programa doktorskih studija. Dosadašnji odgovor intelektualne zajednice takođe je raspršen u više izvora. Odličan početak za dalje proučavanje otpora kulturi revizije, primitivizmu, partizanštini i seljaštvu od strane humanističkih intelektualaca predstavljaju žive razmene nosioca scijentometrijskog biznisa sa uglednim intelektualcima, sakupljene i objavljene na sajtu posvećenom praćenju javnih debata (www.nspm.org.yu/kulturnapolitika) kao i na vrhunski moderiranom blogu/forumu posvećenom ovim pitanjima (<http://blowroom.yuku.com/directory>).

² Odličan uvod o značaju naučnih i kulturnih ratova, posebno u severnoatlantskoj civilizaciji, predstavlja: Ashman and Baringer (2001). Antropološke, socio-kulturne analize retorike i implikacija naučnih i kulturnih ratova, objedinjene su u: Besteman and Gusterson (2005).

logiji,³ pružim ne-numerološku ekspertizu, i da ukažem na širi kontekst komodifikacije i merkantilizacije nauke i obrazovanja koji je nametanje scijentometrije ovim važnim oblastima društvenog života i elementima visoke kulture i kulturne baštine, već proizvelo i u razvijenijim ekonomijama od naše. Moj konačni cilj jeste da skrenem pažnju na činjenicu da ne samo da za društveno-humanističke nauke u Srbiji treba da postoji poseban, jasno definisan skup ekspertskih, naučnih a ne magijskih kriterijuma procene kvaliteta, već i da njih treba dodatno osnažiti i finansirati, verovatno putem promene nadležnosti među ministarstvima nauke i kulture. Imajući u vidu činjenicu da je reč o naukama drugog tipa, sa drugačijim ciljevima, drugačijim korisnicima i publikom, i drugačijom ekonomijom i politikom znanja od nauka kojima se bave kolege iz onih naučnih polja iz kojih je regrutovana većina naučnih upravljača poslednjih godina, predlažem jednostavno i pravedno, politički mudro i administrativno lako primenljivo rešenje ove nesrećne situacije.

Srbija, društvo čija je država tokom poslednjih godina vodila između četiri i šest etno-konfesionalno generisanih

³ O kompatibilnosti refleksivnosti i tradicionalnih metodoloških nastojanja da se istraživanje normira i reguliše, kao i o refleksivnosti kao zameni za komparativni metod (viđen i sâm kao zamena za eksperiment u društveno-humanističkim naukama), pogl. Milenković (2006b).

ratova, na putu je da dozvoli sebi da u ime fah-idiotski shvaćenog progressa redukuje reformu nauke i visokog obrazovanja na lustraciju srpskih društveno-humanističkih naučnika putem scijentometrije. Društvo koje nije imalo hrabrosti da lustrira one sudije, političare, novinare, nastavnike, sveštenstvo, vojnike, policajce niti pripadnike tzv. bezbednosnog sektora koji su devastirali a) ljudske resurse, b) ekonomiju, c) nacionalno dostojanstvo, d) politički imidž, e) ekonomski rejting, e) materijalnu kulturnu baštinu i f) nematerijalnu kulturnu baštinu, unizivši našu populaciju i onemogućivši normalan život za barem tri generacije građana Srbije, dozvoliće izgleda sebi da se odrekne ono malo preostale humanističke kulture, poslednjih tragova slobode mišljenja i istraživanja nužno politički impregniranih identitetskih tema – istorije, jezika, društva i kulture, tako što će izvršiti lustraciju identitetskih nauka, i to ne samo na pogrešan način nego i iz pogrešnih razloga.

Iako gajim izvesno liberalno poštovanje prema činjenici da je prof. dr Pero Šipka uspeo da razvije CEON, da se umreži sa Odeljenjem za naučne informacije Narodne biblioteke Srbije, da proda porodični bibliometrijsko-scijentometrijski biznis trima sastavima Ministarstva zaduženog za nauku, i to u kontinuitetu i uprkos smeni tri političke stranke na tom mestu, što je slučaj redak u vezama politike i biznisa i stoga vredan dodatne anti-korupcijske pažnje, ozbiljno sam zabrinut zbog pseudo-liberalnih, anti-civilizacijskih posledica koje proglašavanje merenja i brojanja konačnim arbitrima u ljudskim stvarima provereno proizvodi. Da ne bude zabune, merenje i brojanje nisu

problem "po sebi". I među nama, na društveno-humanističkom Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, izvestan broj kolega svoje karijere i predmete zbog specifičnosti tematike, gradi na merenju i brojanju, i oni su među svojim kolegama iz društveno-humanističke većine potpuno zaštićena i uvažavana bihejvioristička manjina, potpuno ravnopravna u pravima i dužnostima. Problem predstavlja *konačnost odn. odlučivost statistike kao jedne moguće teorije društva*. Reč je o tome da, iako statistika "po sebi" naizgled nije opterećena ideologijom i drugim potencijalnim generatorima korupcije⁴, *sama upotreba statistike kao konačnog arbitra u politici predstavlja ideološki izbor*.⁵ I to izbor koji metričku ekspertizu menadžersko-administrativne kaste u nastajanju pretpostavlja ekspertizi profesora odn. naučnika. Na primer, jedna Britanija

⁴ Uvod u raskrinkavanje mita o objektivnosti statistike kada je primenjena na ljudski svet i pravu meru demistifikacije njene navodne ideološke neutralnosti, za razliku od uobičajenih kritika iz sociokulturnih, političkih, ekonomskih i pravnih nauka, predstavljaju zapravo radovi posvećeni njenim zloupotrebama u *prirodnim* naukama. Čitaocima zainteresovanim za kontraintuitivno istraživanje predlažem da počnu od: Huff (1993 [1953]), i nastave sa Wang (1992).

⁵ Za ideološki karakter upotrebe statistike u formulisanju javnih i praktičnih politika, v. Neylan (2005, 2008). O posledicama upotrebe scijentometrije kao ultimativnog pokazatelja "kvaliteta" naučne produkcije, v. Nichols (1993); Morley (2005). Uopšte o upotrebi evaluacionih tehnika, kao da su naučno zasnovane pri formulisanju politika, v. Nathan (1998).

jeste mogla hrabro da pokuša da "reši problem obrazovanja" i "podigne kvalitet nauke" u vreme gospođe M. Tačer, dajući meračima i brojačima određene ruke da ustanove "izvršnost"⁶, ali je to mogla da se usudi da pokuša, doduše sa katastrofalnim posledicama⁷, zbog činjenice da je imala mogućnost da javno finansirano obrazovanje i nauku žrtvuje u kontekstu u kojem u svom društvu neguje i gaji neke od najuglednijih svetskih univerziteta, finansirane bilo iz renti u feudalnom poretku, bilo donacijama uglednih pojedinaca ili najvećih svetskih kompanija iz bivših kolonija. Uz to, kada je o našem Univerzitetu reč, poodavno je putem nacionalizacije ostavljen bez značajne imovine, tolike da na ucene bibliometrijsko-scijentometrijskog kartela ne bi ni morao da se obazire.

Evropske kulture poput naše to sebi nikada ne treba da dozvole. Politike Generalnog direktorata za obrazovanje i kulturu Evropske Unije usmerene su upravo na *očuvanje* jezičke i kulturne raznovrsnosti evropskih društava. U tom smislu, iskustva Republike Slovenije i Republike Hrvat-

⁶ Primena scijentometrijske pseudonauke u evropskom kontekstu zahuktava se njenom upotrebom s ciljem reforme obrazovanja u Velikoj Britaniji počev od ranih 1980-ih. Istorijat primene i rane antropološke analize ove duboke društvene transformacije izazvane primenom naizgled ideološki neutralne statistike u evaluacionim procedurama dokumentovani su u: Strathern (2000); Power (1999)..

⁷ Posledice kulture revizije dokumentuje i promišlja Shore (2008).

ske⁸, iako upotrebljiva u nekim oblastima društvene ekspertize (poput dizajna političkog sistema ili makroekonomske politike), i uprkos činjenici da u principu i delimično mogu da posluže za ugledanje na putu ka EU, ne predstavljaju mudar izbor i pri transformaciji srpske nauke i visokog obrazovanja. Iskustva nekih drugih država, poput Italije, Grčke, Španije i, poslednjih godina Irske, predstavljala bi nam bolji uzor.

Scijentometrija, primenjena na sva polja naučnog rada, dakle i na društveno-humanističke nauke koje, ukoliko se bave identitetskom, nacionalnom i regionalnom problematikom, uopšte nisu nauke istog tipa i ne pišu se prevashodno za internacionalnu naučnu već za domaću van-naučnu populaciju, onda kada je zasnovana na informacionom pulu pseudo-globalnih institucija poput onog kompanje Rojters, i ukoliko je uspostavljena kao konačni arbitar o ljudskim stvarima, postaje moćno oružje menadžmenta neupućenog u tematske, istorijske, teorijske i metodološke

⁸ Različite instance koje su se poslednjih godina izrazile o kvalitetu naučne produkcije u Srbiji pozivale su se na kvantifikovane parametre, i po pravilu poredile učinak srpskih naučnika i naučnica sa hrvatskim i slovenačkim kolegama. Odličan primer za istraživanje njihove retorike predstavlja Nacrt strategije naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije u periodu od 2009. do 2014. godine (ali i "Komentar na Javno obraćanje upravnika studijskih grupa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu Nacionalnom savetu za naučni i tehnološki razvoj Republike Srbije". Elektronski dokument: http://starisajt.nspm.rs/kulturnapolitika/2007_sipka1.htm).

specifičnosti biznisa koji vodi. Kada društvene i humanističke nauke i pseudo-nauke postanu biznis, to za njih automatski znači i kraj. Ne kraj u smislu da više "neće postojati", već kraj njihovog dosadašnjeg smisla kao civilizacijske vrednosti, stuba visoke kulture i brane konstantnom etnografskom osvežavanju.

Logika biznisa i logika relativno nezavisnog naučnog istraživanja međusobno se isključuju. Nauka, posebno ako je u pitanju nacionalna i regionalna ekspertiza, može da nastoji na tome da postoji relativna nezavisnost od interesa. Može administracija na osnovu štikliranja scijentometrijskih upitnika da procenjuje ko će biti profesor i ko će biti naučnik, ili oba, ali to onda više nije društveno-humanistička nauka relativno slobodna od dnevno-političkih mena, već poslovna praksa ispunjavanja želja ekonomskih i političkih ideologa. Administracija je tu da pomogne oblastima kojima je društvo preko države prenelo relativnu autonomiju i pravo delimične samoregulacije – poput medicine, advokature, nauke ili visokog obrazovanja – da funkcionišu i da se razvijaju u skladu sa društvenim potrebama, da se samoregulišu i kontrolišu kvalitet kontekstualno primerenim sredstvima. Ne verujem da ni u najsumanutijem od svih do sada neštedimice primenjivanih scenarija za samouništenje srpskog društva stoji da ono, budući u velikom procentu funkcionalno nepismeno i sada već više decenija prepušteno primitivizmu, narodnjaštvu, ratnom huškanju, misticizmu, kolektivnoj paranoji i milenarizmu, u kratkom roku treba da se odrekne najpismenijeg dela svoje populacije, da smanji izdatke za društveno-hu-

manističku nauku i visoko obrazovanje umesto da ih povećā, i da potezom scijentometrijskog pera anulira šansu da se upravljanje osećanjima pripadanja stavi u funkciju razvoja.

U svim zamislivim društvima, osim u društvu jednog jezika, jedne kulture, homogeno deljenih identiteta i bez istorije, identitetske nauke su neophodne donosiocima političkih odluka. Ovaj tekst time predstavlja i apel upravljačima da ne dozvole usmeravanje transformacije niti ukidanje društvu neophodnih disciplina fantazmima o globalnoj samerljivosti, čiji privid ponekad može da stvori scijentometrijska magija. Da, globalne disciplinarnе zajednice postoje. Da, engleski jezik jeste u velikoj meri *lingua franca* nauke, i jednog dela društvenih nauka, posebno onih sa jakim bihejviorističkom tradicijom. Istina je da je engleski jezik *lingua franca* u nekim naučnim poljima, ali to svakako nije u društveno-humanističkim naukama, posebno ne u Evropi. Ipak, ni to *nije tema* naučnog i kulturnog rata koji trenutno besni u Srbiji, niti je to uopšte sporno. Ono što jeste sporno, a na šta skrećem pažnju, jeste da se iza sve učestalije upotrebe pseudonaučne scijentometrijske "evidencije" o navodnoj globalnoj neprepoznatljivosti, masovnoj lenjosti i sveukupnoj neučinkovitosti srpskih društveno-humanističkih naučnika i naučnica, krije jedna opasna a podmetnuta pretpostavka – da mi služimo istim ciljevima, imamo iste stilove zaključivanja, istu metodologiju istraživanja, i iste publike kao istraživači u biomedicinskim, tehničko-tehnološkim ili prirodnim naukama. Ta skrivena, poodavno delegitimisana pseudo-argumentacija

nastoji da nametne distribuciju resursa, otpuštanje ljudi, prestanak školovanja naučnog i nastavnog podmlatka, prestanak objavljivanja naučnih analiza, politički primenljivih procena i preporuka u časopisima i knjigama na našem jeziku i namenjenih domaćim akterima javnosti, a sve na osnovu brojanja i merenja onoga što: a) nije mudro i b) zapravo nije ni moguće čestito brojati i meriti.

Legitimacija ukidanja identitetskih nauka pseudo-reformskom retorikom delegitimiše reforme nužne našem društvu. Njen neokolonijalni manir je uvredljiv, a posledice pogubne po same reforme koje namerava da sprovede ili podrži. Nepromišljen fantazam o legitimnosti zaključivanja sa deskriptivne činjenice o sklonosti/potrebi/navici/nužnosti, recimo fizičara i hemičara, da pišu jedni za druge na globalnom planu, na normativno zadato rešenje problema finansiranja nauke i visokog obrazovanja koje nude scijentometrijski majstori, a koje se svodi na podmetanje redukcije ukupnog učinka identitetskih nauka na časopise interesantne nekim drugim društvima i donosiocima političkih odluka u njima, nametnuo se u vremenima krize retorikom koja društveno-humanističke naučnike podseća na primitivna verovanja, poput magijskih, koja inače proučavamo, a za čiju demistifikaciju su obučeni i naši diplomci. Zato nije kasno da se nekolicina brojača citata zaustavi. Nije kasno da se zaustavi proces revizije putem merenja i brojanja "učinka" identitetskih naučnika, trenutno zasnovan na redukciji istog tog "učinka" na broj citata u časopisima koje nikada neće pročitati akteri naše javnosti niti donosioci političkih odluka u našem društvu.

Da predupredim nerazumevanja, ne zalažem se za apsolutno institucionalno finansiranje instituta, centara, fakulteta, odeljenja i katedri u polju društveno-humanističkih nauka. Takvu naučnu i obrazovnu politiku sebi mogu da priušte samo pristojna, bogata i razvijena evropska društva koja drže do sopstvenog dostojanstva, poput Francuske, Nemačke, Španije ili Italije. Jasno je da su administraciji u vremenu stranačkog snalaženja i budžetskog domišljanja potrebna tzv. objektivna, javno dostupna, ponovljiva i proveriva istraživanja naučne produkcije, ukoliko ne želi da bude proglašena pristrasnom, zabludalom, neukom ili samo rasipničkom. Problem počinje, i zatim se vuče do kraja izvođenja valjanog zaključka iz lažnih premisa, kada se potreba korisnika evaluacije da veruju njenim rezultatima svede na večnu, popularnu tj. narodsku zabludu da brojevi poseduju autoritet da nam predstave svet kakav jeste. Štaviše – argument teče – oni ne samo da nam navodno predstavljaju svet, već nam i govore o "kvalitetu" nečijeg "učinka" u svetu, oni mogu da nam pomognu da tako predstavljen "kvalitet" zatim "kontrolišemo" i da time "unapredimo" našu nauku i visoko obrazovanje. Na sreću, ili na žalost onih koji u ime nosilaca političke moći trenutno nastoje da "unaprede kvalitet" visokog obrazovanja i naučnih istraživanja, a posebno u oblasti društveno-humanističkih nauka i nauka o umetnosti, jeziku i kulturi, smisao ovih disciplina, ono čime se bave i na planu istraživanja i na planu nastave, a posebno u domenu regulacije društvenih odnosa i menadžmenta identiteta, ne samo da nije moguće pošteno izmeriti i izbrojati, nego se to nikada i ne sme činiti, iz civilizacijskih razloga.

Ideja o primatu jedne od nauka nad ostalima kroz istoriju – fantazija o mogućnosti da se metodologija, ili koncepti, ili ciljevi, ili rezultati jedne među naukama koriste kao osnova za procenu vrednosti ostalih, poznata je i temeljno demaskirana. Nekada je to bila fizika, ponekad filozofija, mnogi misle da je to fizička hemija ili molekularna biologija, a neretko i da je u pitanju istorija. Scijentometri koji se izdaju za naučnike, a čija su merenja i brojanja proglašena ne samo "naukom", već i arbitrom kvaliteta produkcije u svim drugim naukama, višestruko promašuju cilj. Kada neko odluči da primeni scijentometriju na društveno-humanističke nauke, taj promašuje poentu u istom smislu u kojem bi poentu promašio onaj ko želi da dobije izbore najavom masovnih otpuštanja ili naplate poreza verskim zajednicama. Mudar političar bi promislio implikacije ove prakse.

Da ne bude zabune, mi, društveno-humanistički naučnici, ne mislimo da je brojanje i merenje ljudi nemoguće. Naprotiv, mi znamo da je veoma moguće i istorijski provereno veoma opasno i dostojno moralnog prezira, a da su ga u istoriji često i rado sprovodili donosioci političkih odluka na srednjim nivoima, po pravilu suočeni sa ozbiljnim problemima (npr. s "viškom" ljudi druge boje kože ili etniciteta, viškom intelektualaca i sl., šta god da su njihove ideološke/religijske vođe percipirale kao problem). Čak i najzlonamerniji i najsumanutiji među donosiocima političkih odluka morali bi da znaju da je brojanje i merenje populistički zavodljivo, i da se – jednom kada se uzdigne na pijedestal i nečijom voljom, a po pravilu u skladu sa ličnim/grupnim interesom, proglasi autoritativnim osloncem za donošenje

odluka – može kasnije upotrebiti i protiv onih koji su takav stil legitimacije političkih odluka inicirali. Upotreba statistike za legitimaciju teških političkih odluka, na primer za obrazlaganje finansiranja ponovnog pokretanja proizvodne trake za ručno farbanje automobila i istovremeno ukidanje onih intelektualnih institucionalnih i ljudskih resursa koji mogu da vam dokažu kada vam je ručno farbanje (ne)potrebno a društveno-humanističko upravljanje osećanjima pripadanja u populaciji politički neophodno – jasno je *kontraindikovana*. U pitanju je kratkotrajan i *pogrešno primenjen "lek" sa neželjenim dejstvima*. On će, doduše, doneti momentalne rezultate (etabliraće scijentometrijski biznis kao nauku a ukinuti identitetske, dok će oni koji se zajedljivo pitaju "šta je to?" zadovoljno trljati ruke i preusmeriti sredstva u *svoje* laboratorije), ali šta kada nam na mesto javnih intelektualaca ponovo dođu majstori? Hoće li oni da nam donose procene rizika? Da neće možda moleri i bravarri da nam budu motor razvoja?

Davanje subvencija decenijama upropašćavanim pseudotržišnim akterima nakon nominalnog raskida sa principima dirigovane privrede istovremeno smanjivanju broja ili ukidanju instituta i odeljenja na fakultetima društveno-humanističkih nauka putem postavljanja uslova da se prilagode fantomskim "međunarodnim standardima", koji u ovom polju naučne produkcije a) ne postoje, i b) konsenzusom u UN, SE i EU ni *ne treba* da postoje⁹, ne samo da je nemo-

⁹ O zaštiti kulturne i jezičke raznovrsnosti, posebno u domenu kulturne baštine, kao prioritetima naučne, obrazovne i kultur-

ralna, već nije ni mudra razvojna politika. Jasno je da u igri raspodele premalog budžeta u kojoj se prelamaju interesi tzv. prirodnih i tzv. društvenih nauka, instituta i fakulteta, starijih i mladih, lenjih i vrednih itd., često dolazi do sukoba istih tih interesa. Trenutno nam, a u ime titulara vlasti, mažu oči sedamnaestovekovnom statistikom i numerološkom scijentometrijskom pseudonaukom u kontekstu objektivnog siromaštva i konstantne, realistične nemogućnosti da se, u neartikulisanjoj demokratiji, novac sa beskonačnog subvencionisanja ručnog farbanja preusmeri na nauku i visoko obrazovanje. Svesni smo toga. Neki od nas dizajniraju iste te populističke politike. Čak i za to smo potrebni titularima vlasti. Ne moraju nas uvek i po pravilu smatrati motorom razvoja niti lekom za nacionalizam. Mogu nas po potrebi smatrati i čuvarima identiteta i postignutih odnosa moći. Ali ono što su aktuelni titulari vlasti dozvolili sebi – da intelektualna zajednica Srbije biva unižavana slanjem brojača i merača da gase identitetski akcelerator – podseća na streljanje u jednom danu. Tako se osećamo. Do toga je dovela aktuelna naučna politika. Razočarani smo, uvređeni i uniženi – ne samo zbog toga ko je određen da stoji u streljačkom vodu, već i zbog ćoraka kojima se na nas puca. Budući da smo identitetski profesionalci sposobni za upravljanje osećanjima pripadanja, na primer pri dizajniranju političkih kampanja ili instrumentalizaciji tradicionalnih vrednosti i simbola, mudar i odgovoran političar bi nastojao da nas ima

ne politike Evropske Unije, Saveta Evrope i Ujedinjenih nacija, v. Gavrilović (2008).

na svojoj strani. Zato nastavak teksta eksplicitno namenjenjem donosiocima odluka o donosiocima odluka u oblasti naučne politike u Srbiji.

*Upotreba scijentometrije kao arbitra
je politički nepromišljena*

Mi, društveno-humanistički naučnici, rado i često pravimo misaone eksperimente. Bilo da se bavimo istorijom ideja ili studijama budućnosti, školujete nas, finansirate naša istraživanja i naše katedre, a povremeno i razvijate naše resurse zato što smo sposobni da mislimo na načine za koje nisu obučeni i opremljeni majstori, recimo farbari ili scijentometri. Šta majstor ili scijetometar ne može da Vam ponudi a može društveno-humanistički naučnik?

Bilo da ste nacionalisti ili antinacionalisti, "obema" Srbijama je u interesu da u kontekstu ozbiljne ekonomske krize očuvaju, a posle krize i razvijaju, identitetske nauke. U posebnoj je interesu onima koji žele da prevaziđu podelu na "dve Srbije" – onima koji znaju da se osećanjima pripadanja upravlja najbolje kada se identitetski sukobi i kulturni ratovi usmeravaju i kanališu upravo "očuvanjem identiteta". S tim u vezi, posebno je bitno razumeti da, nezavisno od toga da li su u pitanju oni identitetski naučnici koji veruju u stvari koje ne postoje (poput vampira ili nacija) ili oni koji društveno-humanistička istraživanja prilagođavaju upravljanju osećanjima pripadanja, u oba slučaja scijentometrija u potpunosti promašuje njihov smisao.

Za ovde relevantu raspravu posebno je važno raskrstiti sa jednom unižavajućom i uvredljivom predstavom o društveno-humanističkim naučnicima kao inferiornim, a o našim disciplinama kao disciplinama "u razvoju", koje tek treba da "dosegnu" naučni status, u čemu će nam, navodno, bibliometrijsko-scijentometrijski kartel "pomoći". Predstava o tzv. prirodnim naukama (obično redukovanim na logičko-epistemološku analizu nekih praksi fizike i hemije) kao o modelu za društveno-humanističke nauke veoma je stara. Predstavlja jednu od zdravorazumskih, prevaziđenih, dokazano delegitimisanih i danas poprilično primitivnih predstava o naučnoj aktivnosti, zbog koje već brucoši padaju ispit.¹⁰

Ipak, da li je u pitanju pobuna lenjih, što je argumentacija koju nastoje da podmetnu vlasnici scijentometrijskog biznisa? "Vi Milenkoviću", reći će aktuelni brojač, "brkate predmet i rezultate društveno-humanističkih nauka u nameri da ih nekim trikom prikažete kao posebne, nesamerljive,

¹⁰ Pokret za ujedinjenje nauke, nekada socijalno artikulisan, nekada rasut i prepušten sporadičnim razmišljanjima u prolazu, autobiografskim osvrtima ili programskim proglasima, star je koliko i akademski institucionalizovana nauka. Nastojanje da se naučna produkcija u različitim poljima naučnoistraživačke delatnosti pa i u konkretnim disciplinama objedini, usaglasi, pa i unifikuje, motivisano bilo praktičnim potrebama bilo normativno, svoj aktuelni odraz nalazi u nastojanjima bibliometrijskog kartela da sebi nedokučive i unifikaciji nepodložne raznovrsne nauke, redukuje na proizvode podložne brojanju i merenju.

brojanju i merenju nepodložne. Ono što vi u stvari želite jeste da zaštitite svoje profesore koji su lenji i koji ne zaslužuju katedre koje drže. Vi propagirate da naučnici, a posebno univerzitetski nastavnici, treba da budu zaštićeni kao beli medvedi i da niko, a posebno oni koji ih finansiraju, nemaju uvid u to da li, šta i koliko kvalitetno rade! Vi, mladiću, sa pretpostavljene a možda i stvarne fundamentalne različitosti i specifičnosti *predmeta* društveno-humanističkih nauka pogrešno zaključujete na ekskluzivnost njihovih *rezultata*."

Šta odgovoriti našem glavnom brojaču? Upravo to da je razlikovanje intrinzičnog i instrumentalnog ključni rezultat razvoja humanističke civilizacije na kojem i zasnivamo njenu odbranu od svake magije, pa i numerologije. Nezavisno od toga da li se za specifičnosti identitetskih nauka zalažete kao političar koji će usvojiti argumente u prilog njihovoj intrinzičnosti (na primer, zato što znate da populacija zna da joj "čuvamo identitet") ili zato što politički sledite instrumentalni tip argumentacije (na primer, time što smatrate da omogućavamo upravljanje osećanjima pripadanja u populaciji vekovima usmeravanoj prećenjenim idejama) ili ako, budući mudar i odgovoran političar, znate da se populacijom upravlja a uslovi njenog života unapređuju upravo kombinovanim usmeravanjem-putem-očuvanja, vi *ako i samo ako* imate na raspolaganju znanje koje je kontekstualno prilagođeno populaciji kojoj pripadate/kojom upravljate, možete uopšte da se nadate da možete da se oslonite na nauku u procesu upravljanja.

To nas vodi pitanju *smisla istraživanja i pisanja u identitetskim naukama*. Mi istražujemo i pišemo ne da bismo fa-

scinirali recenzente nekog časopisa, nego zato da bismo istraživali/otkrili/razumeli/objasnili/kritikovali ljudski svet i pomogli akterima javnosti da kompetentno i svrhovito upravljaju. Naša *primarna publika* nisu malobrojni čitaoci naučnih časopisa u drugim društvima, već političari, sudije, novinari i ostali ključni *akteri javnosti* u našem društvu. Odavno smo osvestili da "pisanje društvenjaka za društvenjake" prosto nema smisla (osim kao umetnost). Mi *primarno* ne obaveštavamo svoje kolege u Japanu ili na Aljasci šta smo otkrili, proverili, zaključili ili promislili. Mi to *možemo* da uradimo, i zaista ponekada i radimo sredstvima koja podsećaju na ona uobičajena za prirodne, biomedicinske ili tehničko-tehnološke nauke, ali to niti je primarni smisao postojanja naših disciplina, niti urgentna funkcija društveno-humanističkih nauka u društvu koje se oporavlja od teških identitetskih trauma. Jednostavnije rečeno – *ne služimo tome* da nam se dive drugi društveno-humanistički naučnici. *Upravo to bi bilo rasipanje budžeta.*

Ilustracije radi, ne želim da objavim rad o politici srpske etnologije u nekom časopisu iz Prerije samo zato što se nalazi na kartelizovanoj citatnoj listi, zato što je to: a) časopis iz prerije i b) zato što poruku moje analize treba da razmotre novinari, sudije, političari i drugi protagonisti javnog mnjenja u Srbiji. To, naravno, ne znači da u tom časopisu neću objaviti članak iz antropologije naučnih i obrazovnih politika, i preciznije, o implikacijama zaposedanja reformskih pozicija od strane neke specifične društvene grupe po same reforme, na primer grupe građana-scijentometara koji se lažno predstavljaju kao (društveni) naučnici, pa još i kao

arbitri naučne politike u Srbiji, u nastojanju da je učine prerijom. Radije ću ga objaviti u nekom antropološkom časopisu koji nije na SSCI listi. Recimo, u *Social Anthropology*, *Ethnologie française*, *Ethnologia Europea*, *Anthropological Journal of European Cultures*, *Ethnologia Scandinavica*, *Anthropological theory*, *Qualitative research* ili *Ethnologia Balkanica*, a ukoliko imam nameru da reformske procese proučavam u interkontinentalnoj komparativnoj perspektivi, u *International Journal of Anthropology*, *Japanese Review of Cultural Anthropology* ili u *Ethnograficheskoe obozrenie*. Ili, zašto da ne, u nekom politikološkom, pravno-teorijskom, sociološkom ili etnološkom-antropološkom časopisu koji se objavljuje u Srbiji, kao što su: *Anali Pravnog fakulteta*, *Sociologija*, *Theoria*, *Etnoantropološki problemi* ili *Antropologija*, gde je zapravo i relevantnije da ga objavim, ne bi li mogli da ga pročitaju donosioci političkih odluka/akteri javnosti.

Samo ukoliko donosioci političkih odluka uopšte mogu da iskoriste rezultate *akterima javnosti i populaciji razumljivih* društveno-humanističkih istraživanja, promišljanja i prilagođavanja, dakle samo ukoliko su ti rezultati društveno korisni i ukoliko se proizvode za potrebe donošenja i sprovođenja političkih odluka, a ne za potrebe uskih, ograničenih, često narcisoidnih i u tehničkoj terminologiji zatvorenih naučnih zajednica, ove discipline imaju smisla.

Logika identitetskih nauka fundamentalno je, dakle, suprotna logici neidentitetskih nauka. Dokle god ljudske populacije budu živele u više od jednog društva, i dokle god u našim institucijama, posebno političkim, budu služi-

li akteri koji govore više od jednog jezika, koji dele više od jednog sistema vrednosti, dakle dokle god ne budemo imali identitetski-neutralnu politiku – biće nam potrebna specifična, kontekstualizovana, često retka znanja identitetskih nauka. Ova argumentacija važi nezavisno od toga da li sebe vidite kao "čuvare nacije", "modernizatore društva" ili su vam ti ciljevi strateški mudro hibridizovani. Važe nezavisno od toga da li mislite da je lakše upravljati populacijom putem kontrole etničkih, religijskih i drugih identitetskih podela, ili populacijom relativno autonomnih individua. Dakle, nezavisno od teorijskih modela pojedinca, društva, i njihovog odnosa na kojima gradite donošenje političkih odluka.

Kako preduprediti širi naučni i kulturni rat?

"Naći ćete se i vi na vetrometini", zajedljivo je uskliknuo administrator, naslađujući se činjenicom da će višedecenijsku frustraciju razrešiti sada kada konačno ima moć da satre društveno-humanističke naučnike, te lenjivce koji samo naglabaju i filozofiraju, čije radove niko i ne čita, i koji samo rasipaju dragocene oskudne resurse koje bismo mogli da potrošimo u laboratorijama na eksperimente. Ne podseća li primitivna mržnja s kojom je donedavni administrator osnovnih istraživanja nastojao da ukine, da poništi, da unizi druge – u ovom slučaju intelektualnu zajednicu Srbije – na logiku etničkog čišćenja? Da li administratore možda treba zameniti nekim "društvenjakom"? Ne,

svakako da ne treba. Zamena jednog percipiranog jarma drugim u tom slučaju dovela bi do osećaja ugroženosti prirodnih, tehničko-tehnoloških i biomedicinskih nauka, produbila i perpetuirala sukob koji u interesu društva mora da bude okončan.

"Kako postupiti pošteno prema svima, ne manipulirati njihovom očiglednom nesamerljivošću, ne davati prednost jednima nad drugima ili trećima...?", pitao bi se mudri, odgovorni i ka javnom interesu orijentisani političar. "Setio sam se! Razdvojiću ih, ionako su veštački objedinjeni prevaziđenom utopističkom koncepcijom o "jedinstvu nauke"! Naučna polja toliko različita po kognitivnim obrascima, metodologiji, istoriji akademizacije; toliko različite naučne zajednice po pitanju društvenih funkcija i civilizacijske uloge razdvojiću u – tri linije finansiranja projekata, vremenom i u tri univerziteta, sa trima, njima kontekstualno prilagođenim i smislenim kriterijumima i ciljevima. To je način da ponovo pokrenem reformske motore! To je način da ne bacam ionako malobrojne naučnike i univerzitet-ske nastavnike, u relativno nerazvijenom društvu, u koštac međusobnih iscrpljivanja, nego da ih umesto toga upregnem u smeru društvenog razvoja. Da vidimo... šta nam je za to potrebno. Svakako je potrebno da pojam progressa ne redukujem na tehnološki razvoj, kao i da pod naučnim standardima ne smatram isključivo one koji važe za deo produkcije u nekolicini eksperimentalnih nauka... Društveno-humanistički naučnici su mi dragoceni zato što dele identitet sa svojim proučavanjima, a naučio sam da je nelegitimno i infantilno izmeštati se iz zajednice koju že-

lim kritički da unapredim. Oni su mi, dakle, potrebni ne samo zato što su trenirani da razumeju ljudski svet i što mogu da ga objasne, već i zato što su sposobni da kontrolišu, predviđaju, ukazuju i savetuju o posledicama konkretnih političkih odluka. Dobro je, uspeo sam! Rešenje je jednostavno. Poneko će se buniti zbog ustaljenih navika, poneko će me kritikovati zašto razdvajam ministarstva i pravim posebne univerzitete, ali već za nekoliko godina će im postati jasno da nismo pogrešili kada smo očuvali makar minimalnu osnovu civilizacije u Srbiji."

Mudar političar bi, osim toga, promislio jedan ne malo verovatan scenario u kojem – u nekoj sledećoj političkoj podeli karata, a takođe motivisan osvetom, privatnom verom ili finansijskim interesom – osnovnim istraživanjima počinje da upravlja jedan podjednako ostrašćeni, ovog puta identitetski naučnik, koji smatra da su "isključivo društveno-humanističke nauke vredne finansiranja, budući da su nam jedino one i potrebne... Imajući u vidu sva dosadašnja istorijska iskustva, kao i kratkoročne i srednjoročne analize budućnosti srpske ekonomije, a posebno imajući u vidu dosadašnje više nego skromne globalne učinke i prepoznatljivost srpskih prirodnih nauka – bez nobelovaca i bez globalno uglednih institucija, jasno je da su globalni dometi minorni u odnosu na ogromne troškove, i da sve što nam je u domenu nauke i tehnologije potrebno, jednostavno možemo da uvezemo, kupimo, ili kopiramo." "Nasuprot tome", razmišljaće naš možda već sledeći upravitelj, "ono što nam je stvarno potrebno, jeste da unapređujemo društveno-humanističke nauke, prilagođavamo se in-

ternacionalnim integracijama, gradimo kulturu mira, tolerancije i razumevanja među etničkim, konfesionalnim i drugim identitetskim zajednicama, da težimo uspostavljanju društvenog konsenzusa, da produbljujemo samorazumevanje, sve sofisticiranije preispitujemo sopstvenu prošlost i sve mudrije planiramo sopstvenu budućnost... da zadovoljavamo elementarne potrebe političke nacije, čuvamo njene kulturne specifičnosti, i politički svrhovito putem očuvanja identiteta izbalansiramo reformski potencijal i društveni legitimitet u vremenima kriza i promena."

Zamislimo sada i nekog upravitelja fundamentalnih istraživanja, koji bi smatrao da kolege iz prirodnih, tehničko-tehnoških i biomedicinskih nauka "nisu vredni finansiranja" u skladu sa nekim novoustanovljenim Kriterijumima, zato što ne objavljuju knjige na srpskom jeziku, za srpsku publiku, srpske političare, novinare, sudije, književnike i druge aktere srpske javnosti, u kojima objašnjavaju, recimo, značaj genetike za srpski kulturni identitet, ili ulogu fizike u očuvanju arhiva!? "I to ne neke tamo knjižice sa slikama, neke tamo udžbenike u kojima prepričavaju tuđe eksperimente i možda citiraju po koji sopstveni, uz mnogo šema, dijagrama, s nekim tamo formulama, nego prave knjige, od jedno dvesta-trista strana". Zamislimo tako orijentisanog političara koji, vođen primerima nekih svojih prethodnika a obuzet svojom verom nalik na njihovu, odluči da legitimiše privatna razmišljanja o nauci i društvu, ili nečiji poslovni interes nalik CEON-ovom, na primer tako što će angažovati nekog revizora da prebroji monografije i citate monografija od petsto strana na srp-

skom jeziku koje su do sada objavili srpski prirodni naučnici, recimo prvo oni zaposleni na hemijskim fakultetima i fizičkim institutima!? Po čemu bi se takav upravitelj razlikovao od donedavnog? Dok aktuelnom upravitelju legitimitet daje neuko narodsko shvatanje da brojevi treba (zato što naizgled mogu) objektivno da predstavljaju stvarnost, sledećem će legitimitet pružati podjednako narodsko shvatanje da moramo da "očuvamo svoj identitet po svaku cenu, da znamo šta smo i ko smo, a da oni koji o očuvanju identiteta ne brinu nego tamo nešto muljaju po laboratorijama nisu vredni ni pomena... Neka one koji čuvaju identitet čestica, ćelija, talasa, sila, jedinjenja, polja i struna finansiraju ista ta jedinjenja i strune, šta se to nas tiče..."

Slobodan sam da podsetim da nema univerzalnih rešenja. Nema "fundamentalnih" istraživanja identitetski osetljivih tema koje ne zahtevaju kastomizaciju pred upravljanje (u smislu u kojem se u istoriji srpske nauke fundamentalno redukuje na tzv. univerzalno). To znaju i brucoši društveno-humanističkih nauka, ali ne znaju revizori. Potrebni su vam društveno-humanistički naučnici i kao autori i kao medijatori političkih rešenja, često nepopularnih, nejasnih, populaciji dalekih i po rezultate izbora pogubnih. Ne dozvolite da pomislimo da ste nas se odrekli na osnovu delovanja nekolicine. Ne dozvolite da nas grupica pseudo-reformskih aktera zainteresovanih za svoj biznis ili razrešenje sopstvenih frustracija trajno preusmeri ka kreiranju novih političkih opcija. Tako ne bi postupio odgovoran političar.

Identitetske nauke imaju trajni civilizacijski značaj i mudro je da sprečite njihovu devastaciju zato što je naučna politika nerazdvojiva od obrazovne i kulturne politike. Bilo da imate istorijsku misiju da "naciju spasete od neprijatelja", ili da ste svesni kontraindikacija nacionalizma, s misijom da pomognete populaciji da se oporavi, izleči, obrazuje, obogati i povrati makar elementarno dostojanstvo i ugled posle ratne traume, potrebne su vam društveno-humanističke nauke, vekovima prilagođavane regionalnim i nacionalnim istorijskim i identitetskim specifičnostima, sa svojim sofisticiranim metodologijama, raznovrsnim publikama, specifičnim i retkim znanjima. Ukidati ih pod plaštom "reformne" svedene na brojanje citata (povrh toga – na pogrešnim mestima)¹¹ luksuz je koji sebi

¹¹ Ako bi se išta moglo zaključiti na osnovu citata, bili bi to citati knjiga i u knjigama, vebajtova i na vebajtovima, novinskih članaka i u novinskim člancima... Scijentometrijske prakse u Srbiji već su argumentovano obesmišljene ovim povodom (v. Kovačević 2008). O demometriji u Srbiji još uvek nije napisana celovita studija – njeno postojanje svakako bi dodatno demistifikovalo i ukazalo na nelegitimnost aktuelnih nastojanja da se naučna produkcija, a posebno ona u društveno-humanističkom polju, svede na impakt faktor) izražen citatnim količnicima u zatvorenom žurnalskom informacionom pulu scijentometrijskog kartela. Za skretanje pažnje i alarmiranje povodom značaja čitanja i pisanja *knjiga* u nauci, a posebno u društveno-humanističkim naukama, kao i o pogubnim posledicama strateškog zanemarivanja drugih, nežurnalskih vidova komunikacije naučnih informacija u ovom polju, v. Hicks (2005).

sumnjam da mogu da priušte mnogo bogatija i manje nesrećna društva od našeg.

Identitetske nauke imaju trajni civilizacijski značaj i zato što su element visoke kulture, kriterijum distinkcije po kojem se naše društvo razlikuje od manje razvijenih društava. Redukovanje pojma progresa na visinu GDP-a jeste razumljivo i verujem da može da zaseni prostotu, zato što je jednostavno, izraženo brojevima i odaje privid univerzalne primenljivosti, ali postoji nešto što se brojevima ne može izraziti. Zove se kultura. Osim te nepremostive prepreke pokušajima da se scijentometrija upotrebi kao arbitar u kontroli kvaliteta, društveno-humanističke nauke, a posebno identitetski orijentisane discipline među njima, predstavljaju i nematerijalnu kulturnu baštinu u užem smislu. Predmeti, rituali, verovanja, samopoimanja i drugi elementi kulturne baštine irelevantni su izvan konteksta primene i konteksta verovanja. Smatrati da se zaštita kulturne baštine svodi na povremenu restauraciju nekog objekta, a zanemariti njen smisao – znači odreći se i svakog načina da se istom tom baštinom upravlja. To je u politici posebno poguban put. Iako deluje kao nedvosmisleno jasno da se predstave, verovanja, rituali i drugi elementi kulturne baštine mogu "izbrojati", ono što majstori mogu da vam izbroje nema ama baš nikakve veze ni sa funkcijama ni sa značenjima u kulturi. Biću slobodan da podsetim da se u politici ne manipuliše brojem rituala i verovanja, nego sadržajem simbola i vrednosti, njihovim funk-

cijama i primenama. Mudar političar ne bi smetnuo s uma ova fundamentalna znanja.¹²

Da li će do šireg naučnog i kulturnog rata, poput onih u severnoatlantskoj civilizaciji, u Srbiji uopšte doći? Verujem da su šanse da se to dogodi zapravo veoma male, i da ćemo umesto rasplinjavanja argumentacije u javnosti biti svedoci mnogo pogubnijeg ishoda – produbljivanja jaza između intelektualne zajednice i do sada relativno pristojnijih političkih opcija. Razlog tome leži u činjenici da humanistički intelektualci ratove ne vode u naučnim publikacijama (poput ove), već javnost usmeravaju delovanjem kroz medije, pa se aktuelne rasprave mogu klasifikovati i

¹² Osim toga, pošten pokušaj scijentometrijske procene učinka identitetskih naučnika bio bi zapravo – fašistički. Objektivna scijentometrijska procena u domenu društveno-humanističkih nauka nastojala bi da pokrije upravo njihovu publiku *izvan* naučnih zajednica, ali bi nužno podrazumevala vršljanje po privatnosti. Jedina iole poštena scijentometrijska procena učinka društveno-humanističkih nauka, čak i kada bi bila podržana represivnim aparatom, imala bi kompletan uvid u biblioteke novinara, sudija, političara, administratora i drugih aktera javnosti. Sličnih pokušaja je bilo i oni jesu bili relativno uspešni – setimo se samo Staljina, Maoa, Makartija ili Homeinija. Ali takva scijentometrija danas je u Srbiji, na ovom stupnju civilizacijskog razvoja, nedopustiva. Imajući u vidu te instrinisično fašističke ishode pokušaja utvrđivanja nečijeg stvarnog uticaja u oblasti identitetskih nauka, savetujem upravljačima da ne popuštaju pritiscima da se u nemogućnosti da se scijentometrijski posao uradi pošteno – odradi bilo kako!

proučavati kao kulturni, ali ne i kao naučni ratovi. Naučno zasnovana argumentacija inače u našem društvu ne igra bitnu ulogu, posebno ne u javnim sporovima – nad njom tradicionalno prednjače politička identitetska argumentacija i ekonomska argumentacija distribucije. Povrh toga, iniciran je po demokratsku konsolidaciju i još pogubniji trend – povlačenje humanističkih intelektualaca iz javnosti, u kojoj ih zamenjuju politički analitičari i ekonomski eksperti. To znači da nam je javnost svedena na prividno "infrastrukturne" dileme, i da o kulturi i identitetu, a posebno o njihovom menadžmentu, više praktično nema ni govora. Takvo stanje posledica je aktuelnog tehnicističkog pogleda na nauku i osiromašujućeg, redukcionističkog pogleda na tipove i funkcije nauke. Mudar i odgovoran političar ne bi dozvolio da mu jednostavnost dnevnopolitičke analize zamagli promišljanje budućnosti i uskrati priliku da usmerava osećanja pripadanja.

Ovde iznesena analiza preliminarnog je karaktera (svaka od ovde analiziranih implikacija upotrebe pseudonauke kao arbitra u naučnoj politici zavređuje zasebnu analizu). Namenjujem je svima onima kojima je u interesu da se ne produbi ozbiljan naučni i kulturni rat u intelektualnoj javnosti, izazvan za sada delimično uspešnim pokušajem *nekoliko udruženih osoba, a u skladu sa privatnim interesom predstavljenim kao da je javni*, da monopolizuju donošenje odluka u oblasti naučne politike u Republici Srbiji. Da putem zloupotrebe i veoma opasne manipulacije pseudo-reformskom retorikom i uspostavljanjem scijentometrijske pseudonauke kao merila kvaliteta naučne produkcije, naše

društvo liše institucionalnih i ljudskih resursa u polju društveno-humanističkih nauka, sa ozbiljnim civilizacijskim posledicama.

Uveren sam da će mudar političar, shvativši poruku pre nego što bude kasno, uvideti da od naučnog i kulturnog rata koji potresa intelektualnu javnost i preti da ponizi i poništi prirodno savezništvo ka stabilnosti i blagostanju orijentisanih političara sa društveno-humanističkim naučnicima, korist mogu imati samo kratkovidni, a da će se devastiranje intelektualnih resursa za menadžment identiteta vratiti kao bumerang, možda već na sledećim izborima. Povrh toga, mudar i odgovoran političar će znati da je ovde u igri nešto mnogo vrednije od rezultata pojedinih izbora – očuvanje civilizacijskih minimuma u naciji temeljno retraditionalizovanoj, refofolklorizovanoj i ophrvanoj etno-primitivizmom. To su stvarne prepreke razvoju, i njih administratori mogu da stave pod kontrolu samo u saradnji sa društveno-humanističkim naučnicima. Objavljivanje u scijentometrijskom kartelu, posebno u časopisima o Preriji ili Arktiku, u tome ne može ama baš ni malo da pomogne.

Imajući sve navedeno u vidu, nudim nekoliko preliminarnih, dobronamernih, prijateljskih i još uvek savezničkih saveta o *kulturi kritičkog samounapređivanja*:

1. U kontekstu globalne retraditionalizacije, u aktuelnom procesu u kojem su konsolidacija demokratije, us-

postavljanje društvenog konsenzusa, produblјivanje kulturne, etničke i konfesionalne tolerancije, pa i elementarni procesi poput opismenjavanja, uspostavljanja primarne zdravstvene zaštite ili zaštite životne sredine, fundamentalno kompromitovani oživljavanjem srednjovekovnih mōra i osamnaestovekovnih romantičarskih precenjenih ideja, efikasno treba promisliti i na promišljanju zasnovati političke odluke o nastojanjima grupe građana da fatamorganu tržišne samoregulacije prošire na naučnoistraživačke institucije i institucije visokog obrazovanja u oblasti društveno-humanističkih nauka. Treba ih sprečiti da dodatno kompromituju reformske procese neophodne našoj kulturi, putem lišavanja našeg društva *jedinog naučnog polja profesionalno osposobljenog da utiče na kanale socijalizacije, kolektivne imaginacije i političke mobilizacije*.

2. Osećanjima pripadanja u kontekstu globalne retraditionalizacije najmudrije je upravljati usmeravanjem resursa sopstva tipičnih za populaciju od strane onih kojima populacija veruje, sa kojima se identifikuje i koje smatra "svojim". Ko je sposoban da političare, novinare, sudije i druge aktere javnosti putem naučnih projekata i ekspertskih analiza redovno informiše i savetuje po tim pitanjima, da im daje ideje i pruža rešenja prilagođena domaćem kontekstu, na domaćim akterima javnosti razumljivom jeziku? Upravo društveno-humanistički naučnici! Oni/e koji/e se ključnim resursima sopstva, odnosno temama poput istorije, jezika, društva, kulture, umetnosti i identiteta profesionalno bave, institucionalno organizovano, decenijama ili sad već i više od vek i po ih prilagođavajući konteksti-

ma – uvek lokalnim, nacionalnim i regionalnim, nikada univerzalnim u smislu u kojem su to izvesni rezultati laboratorijskih eksperimenata.

3. Mudar političar bi, imajući prethodno u vidu, nastavio da finansira i traku za ručno farbanje automobila i institucionalne i ljudske resurse u polju društveno-humanističkih nauka i umetnosti, posebno zato što zna o čijem se identitetu radi a ko je za menadžment identiteta sposoban.

4. S tim u vezi, mudar političar ne bi dozvolio da ljudi koji ne čitaju knjige odlučuju o bilo čemu, a da ljudi koji ne pišu knjige odlučuju o ljudima koji ih pišu.

5. Mudar političar ne bi dozvolio da se jaz između "prirodnjaka" i "društvenjaka", "naučnika" i "umetnika", "starih" i "mladih", "fakulteta" i "instituta", "vrednih" i "lenjih", kao ni drugi slični manipulativni konstrukti zasnovani na statističkoj arbitrarnosti, uvreže, zapate pa oglođu oskudne civilizacijske resurse koje smo izgradili u dvestotinak godina moderne srpske države.

6. S tim ciljem, mudar političar bi predupredio dalje sukobe unutar istraživačko-akademske naučne i humanističke zajednice, izazvane zlim namerama, uvredljivim postupcima i štetnim odlukama motivisanim privatnim problemima, precenjenim idejama i finansijskim interesima grupe građana, tako što bi postepeno razdvojio resurse, posebno izvore finansiranja, kanale ulaganja i metode procene kvaliteta uloženog. U relativno kratkom a razumnom roku, ustanovio bi podelu nadležnosti, procedura, kriterijuma i finansija među različitim naučno-obrazovnim poljima odnosno podelu Ministarstva nauke na sektore zaduže-

ne za različita polja naučno-istraživačkog rada, poštujući specifičnosti različitih naučnih polja, sa sve pripadajućim razdvojenim administracijama, podzakonskim aktima i relevantnim procedurama.

7. Mudar političar bi, potom, privremeno razdvajanje naučnih polja u okviru Ministarstva nauke nastavio izmeštanjem identitetskih nauka u domen Ministarstva kulture. Neraskidiva veza identitetskih nauka sa kulturom i umetnošću, dakle sa Ministarstvom kulture¹³, predstavlja relativno jednostavan i relativno brz put da se finansiranje i razvoj onih naučnih zajednica koje pristaju, i društveno-humanističkih nauka koje ne pristaju da budu podložne numerologiji i sličnim magijskim praksama, zauvek institucionalno razdvoje, a dalji naučni i kulturni ratovi preusmere ka smislenim pitanjima od javnog značaja. Temeljnu rekonfiguraciju naučne politike, prestanak unižavanja društveno-humanističkih nauka, konačno postavlanje ma-

¹³ Uz Ministarstvo kulture, primena identitetskih nauka u procesu nepartizanskog upristojavanja srpskog društva svakako treba da pronade svoje mesto i u projektima Ministarstva za rad i socijalna pitanja, Ministarstva pravde, Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja, Ministarstva odbrane, Ministarstva spoljnih poslova, Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva prosvete, Ministarstva vera, Ministarstva za dijasporu i dr. Upravo to je put da se narodsko-scijentometrijskim poimanjima društveno-humanističkih nauka kao bespotrebnih i neefikasnih efektivno stane na put, a da se one upregnu s ciljem da se naše društvo upristoji.

kar pomoćnika ministra za ovo polje naučnoistraživačke delatnosti, i potom izmeštanje društveno-humanističkih nauka i nauka o umetnosti, jeziku i kulturi iz Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja u Ministarstvo kulture, odgovoran i mudar političar smatrao bi svojim prioritetom.

ANTROPOLOGIJA U RETRADICIONALIZOVANOM DRUŠTVU I EVALUATIVNOJ DRŽAVI

"Opšti ishodi obrazovanja i vaspitanja rezultat su celokupnog procesa obrazovanja i vaspitanja kojim se obezbeđuje da deca, učenici i odrasli steknu znanja, veštine i vrednosne stavove koji će doprineti njihovom razvoju i uspehu, razvoju i uspehu njihovih porodica, zajednice i društva u celini."

(Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, čl. 5)

"Nauka mora, kao i ostatak društva, dati svoj doprinos državnoj politici."

(Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2010. do 2015. godine)

"Najlakši način da popravite svoj rang jeste da ugasite humanističke nauke"

(Hazelkorn 2009, 1; u: Gačanović 2010)

Kako je moguće da porodica, zajednica i "društvo u celini" budu razvijeni i uspešni u svetu bez društveno-humanističkih nauka? A to nije paranoidni scenario – ukoliko bi neko zlonameran dosledno sproveo zakone i podzakonska akta u oblasti nauke i visokog obrazovanja, većina svih istraživača sa fakulteta i iz instituta društveno-humanističkih nauka bila bi odstranjena kao "nekompetentna"! Da li je moguće da je to baš tako? Da li smo skoro svi mi neradnici i prevaranti, kukavice koje se plaše kompetentnih recenzentata i u stvari jedna džinovska kolektivna sinekura, koja sebi u krug namešta poslove i zaposeda mesta koja bi inače mogli da ispune bolji od nas? Naravno da nije... Slika koja se o nama stvara i često medijski potura¹, a koja je na žalost inkorporirana i u aktuelne zvanične akte Republike Srbije², rezultat je pokušaja primene društveno-hu-

¹ Učestalost napisa u štampi u kojima se srpska nauka, a posebno društveno-humanističke nauke, optužuju za nekompetentnost, lenjost, korupciju i okrivljuju za loše stanje u društvu, ukazuje na mogućnost postojanja elemenata organizovane kampanje za preuzimanje resursa. Samo preuzimanje ne bi bilo sporno, budući da je relativno česta pojava na tržištu, da ono sobom ne nosi niz po društvo pogubnih implikacija, o kojima govori i ovaj tekst.

² Zanimljivo je da je povika na loš "kvalitet" srpske nauke, i društveno-humanističkih nauka, inkorporirana u državna akta u vidu neupitnog, puno puta ponovljenog, podrazumevanog znanja o "stanju stvari". Trajnim ponavljanjem i pukim floskulama, stvar se utisak da su stil kojim se promene sprovode, kriterijumi koji se pri tome koriste, navodno željeni ishodi reformi neminovni, a akteri koji proces sprovode prosto prirodno pozvani da to i obave.

manističkim naukama neprimerenih standarda za procenu "kvaliteta" o kojima će antropološka istraživanja javnih politika, posebno u domenu nauke i visokog obrazovanja, imati štošta da obelodane, i već jesu.³

U retradicionalizovanom društvu i evaluativnoj državi, tim istraživački neodoljivim, monstuoznim socijalnim laboratorijama naših života, srpsku antropologiju čeka dug i složen proces *aproprijacije kontraindikacija* u predstavu kakvu o sebi kao disciplinarna zajednica gajimo, i kakvu težimo da društvo o nama stekne. Zato predlažem da javna uloga antropologije u deceniji koja sledi svakako inkorporira: odbranu slobode naučnoistraživačkog i nastavnog rada od evaluativne države, zaštitu društveno-humanističkih nauka od naturalizma i redukcionizma kojim je proces komodifikacije znanja ophrvan do survavanja, kao i zaštitu visoke kulture od popkulturnih tendencija da se kvalitet redukuje na uticaj a izvrsnost na popularnost.

Biti učesnik i istraživač nije pozicija strana antropologu, naprotiv. Koliko god nam jasno bilo da je "posmatranje sa učestvovanjem" oksimoron, prepoznat i kritikovan već decenijama u okviru teorijsko-metodoloških razmena u disciplini i izvan nje, pozicija u koju profesionalnog an-

³ Čitaoci zainteresovani za sve aktivnije proučavanje uslova proizvodnje i primene antropološkog znanja, u okviru šire brige za sudbinu društva u kontekstu u kojem se ono polako kreće ka stanju u kojem će ostati bez društveno-humanističkih nauka napisanih na srpskom jeziku, svakako mogu da počnu od: Kovačević (2008, 2009); Gaćanović (2009a); Žikić (2009) Pavićević (2009).

tropologa stavljaju nedavni pokušaji da život akademske zajednice reguliše i propiše neodoljiva je. Kao akademska zajednica sada već više od jednog veka profesionalno obučavani da proučavamo kulturu koju i sami delimo sa svojim proučavanima, i u aktuelnim debatama o naučnoj i prosvetnoj politici u Republici Srbiji, nalazimo se u stanju hibridizovanih uloga koje društvo obično namenjuje naučnicima i javnom dijalogu.

Da li je pozicija antropologa u aktuelnom naučnom i kulturnom ratu tehnokratske kaste u nastajanju protiv srpske intelektualne elite pozicija podeljene lojalnosti? Imajući u vidu da u pitanju nije klasičan sukob društva i države, već *sukob državno finansiranog civilnog sektora sa drugim delom državno finansiranog civilnog sektora koji samovlasno preuzima državne ingerencije*, naša situacija ima i relevanciju koja prevazilazi lokalne okvire, pa se kao model može koristiti i u istraživanjima u okviru antropologije javnih i praktičnih politika u drugim društvima.⁴

⁴ Antropologija javnih i praktičnih politika, posebno u domenu nauke i visokog obrazovanja, relativno je mlada naučna poddisciplina, ili istraživačko polje, na kojem antropolozi primenjuju sopstvenu metodologiju istražujući teme nekada rezervisane za druge discipline. Odličan uvod u antropologiju javnih i praktičnih politika svakako predstavljaju: Shore and Wright (1997). Odličan uvod u istraživačko polje kulture revizije predstavlja: Strathern (2000). Aktuelna neprilika u kojoj se našlo nasleđe modernosti kada je o visokoj kulturi i društveno-humanističkim naukama u Srbiji reč, predstavlja izvrsnu priliku za komparativne istraživač-

Već sam sugerisao da živa razmena na temu državne kontrole i suzbijanja autonomije nastavnih i naučnoistraživačkih institucija podseća na tipske debate, karakteristične za javnosti severnoatlantskih društava tokom poslednje četvrtine dvadesetog veka nazvane "naučni i kulturni ratovi" (između ostalog, i u prethodnom poglavlju). Antropologija je u naučnim i kulturnim ratovima vođenim po "sudbinskim" pitanjima nacije, rase, kulture, identiteta, tela, ljudskih prava i drugih važnih pitanja praktične politike i političke i pravne teorije igrala zapažene uloge. Počevši svoje vreme svojom razvojem kao kritika naučne zasnovanosti rasizma, nastavivši kao naučno zasnivanje antirasizma, transformišući se kao naučni diskurs protiv kulturno generisanih društvenih neravnopravnosti, sve do savremenih analiza "novog javnog menadžmenta" i pogubnih posledica etatizacije nauke i visokog obrazovanja zamaskirane u reformske procese.⁵

ke projekte o retradicionalizaciji savremenih društava u procesu širenja evaluativne države.

⁵ Interesantno je da predominacija "Novog javnog menadžmenta" (eng. New Public Management) koincidira sa retradicionalizacijom društva i povratkom primordijalnim resursima sopstva. Takav je slučaj i u Srbiji. Istraživački relevantno pitanje, od veoma velikog javnog značaja takođe, jeste kako se dogodilo da nešto supermoderno, naizgled napredno i pravedno poput konstantnog evaluativnog nadzora nad "potrošačima" budžetskih sredstava koji "ne pružaju dovoljno kvalitetne usluge" proizvodi antimoderne posledice, ostavljajući društvo bez javnosti, bez in-

Kao i u slučaju razbijanja popularnih predrasuda o rasi, kulturi ili ljudskim pravima, i u slučaju popularnih predstava o objektivnosti eksperimentalnih nauka disciplina ima ulogu "kvariše". Ipak, u ovom konkretnom slučaju, mutacija antropološke slike o sebi zahteva egzibiciju većih dometa od one koju je zahtevalo odricanje od postkulturne teorije pri kritici multikulturalizma ili odricanje od postmoderne kritike etnografskog pozitivizma, na primer (Milenković 2006; Milenković 2007b i 2007d). U ovom slučaju, i ponovo paradoksalno, antropologija treba da ustane u zaštitu visoke kulture, "elitizma", socijalne distinkcije – svih onih antiegalitarističkih koncepata *protiv* kojih se razvijala u višedecenijskom procesu postajanja kulturnom kritikom i socijalnom teorijom.

Identitet discipline, u onoj verziji koja je sticajem okolnosti uspela da se nametne tokom poslednjih decenija, zahteva transformaciju. U periodu odbrane intelektualnih kapaciteta srpskog društva za refleksivno samounapređivanje saveznici će se možda pre pronaći među istoričarima, istoričarima umetnosti, arheolozima, filozofima i kolegama iz drugih humanističkih disciplina, a manje među kolegama koji imaju obavezu profesionalne kritike društva i uobičajene i tim disciplinama primerene aktivističke moduse komunikacije s javnošću, poput sociologa ili socijalnih radnika, na primer. Kulturna kritika se, inače, u normalnoj antropološkoj teoriji tretira kao po pravilu anti-

telektualaca, bez ikoga ko bi kompetentno mogao da se suprotstavi devastiranju nasleđa modernosti.

establišment tip diskursa, pa ovaj predlog da se preorijentiramo na odbranu visoke kulture od folklornog znanja i ponovo se uključimo u "unapređivanje donošenja državnih odluka" i "promociju nacionalnog identiteta" zapravo funkcioniše u subverzivnom i ironičnom kontekstu, ali sa lojalnim i iskrenim motivima.

Uz to, intrinzično kolektivistički karakter recepcije korisnosti scijentometrije u Srbiji – sticanje statusa i radnih prava putem objavljivanja u časopisu, na osnovu ranga časopisa, koji je sam rezultat funkcionisanja citatnog kolektiva, i to nezavisno od stvarnog impakta rada konkretnog autora, za kojim se u društveno-humanističkim naukama svakako ne može tragati (samo) u naučnim časopisima, posebno je interesantno polje proučavanja akademskih zajednica, koje će u godinama koje slede svakako dati plodove u okvirima poddiscipline antropologije nauke i obrazovanja.

I konačno, kako da se antropologija – ta poslovično agnostička disciplina, to profesionalno preispitivanje autoriteta svih i svuda – postavi prema jačanju tzv. evaluativne države u Srbiji? Društvo sa jakim komunističko-seljačkim nasleđem autoritarnosti i kvaziegalitarizma svakako teško odoleva, odnosno olako prihvata one represivne administrativne prakse koje mu se nameću u ime reformi i napretka, a koje zapravo jačaju državu protiv društva. Time je pozicija u kojoj su se društveno-humanističke nauke u Srbiji, i na Univerzitetu u Beogradu posebno, danas nalaze višestruko paradoksalna. Prvo, naše katedre su primer državno finansiranog civilnog sektora. U poziciji smo u ko-

joj administracija srednjeg ranga, u svojim nastojanjima da "pristupi Evropi", što amaterski, što strateški ciljano i u saradnji sa grupama građana udruženim da u celom procesu privatno profitiraju, u ime "evropskih standarda", preuzima na sebe autonomiju samoregulacije nekada rezervisanu za univerzitet.⁶ Uz to, posebno je interesantna pojava da nam je bezbednosna kultura na veoma niskom nivou. Dok bibliometrijsko-scijentometrijski lobi, trenutno u posedu državnih resursa, organizovano stvara sliku među našim doktorantima da smo lenji, neproductivni, bez internacionalnog uticaja, i da u stvari samo želimo da zadržimo pozicije, održavajući im redovne obuke, nivo naše koordinisanosti je na nezavidnom nivou. Veoma je važno da počnemo organizovano da proučavamo, i na osnovu istraživanja osmislimo strategije suprotstavljanja zloupotreba reforma visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada koje parazitiraju na dihotomijama mladi/stari, prirod-

⁶ Autonomija univerzitetskog, naučnoistraživačkog i nastavnog rada, u konstantnom je opadanju poslednjih decenija i, paradoksalno, zadržava se u najvećoj meri na – starim, velikim i bogatim univerzitetima. Države, posebno države Istočne i Jugoiistočne Evrope, u kojima je posle inicijalnog talasa demokratizacije ojačao uticaj države na društvo pa time i etatizacija javnih dobara, poput nauke i obrazovanja, danas u sve većoj meri nastoje da ponište ovu civilizacijsku tekovinu, uglavnom na osnovu ekonomske argumentacije o racionalnoj, legitimnoj, od korupcije zaštićenoj potrošnji.

njaci/društvenjaci, univerziteti/instituti, i sličnim strateškim konstruktima.

Dok bibliometrijsko-scijentometrijski lobi više puta godišnje okuplja naučni i nastavni podmladak, mi to ne radimo nikada. Naši doktoranti nemaju priliku da čuju ništa o modelima zloupotreba reformske retorike, već samo kritike na račun "kvaliteta" srpskih društveno-humanističkih nauka. U tom procesu, autonomija univerzitetskog i/ili naučnoistraživačkog rada nepovratno će nestati, i biti alocirana novoj tehnokratskoj strukturi moći. Mehanizmi instrumentalnog sukobljavanja mladih i starih, univerziteta i instituta, prirodnjaka i društvenjaka već su pokrenuti. Antropologija u ovim procesima ima nepregledno more prilika da testira sada već tokom tri veka taložena teorijsko-metodološka znanja o manipulaciji društvom od strane države.

Kritika evaluativne države mogla bi da se protumači kao antiliberalna, budući da je *spiritus movens* tehnokratskog kartela već promovisao ideju prema kojoj je odgovorna država isto što i evaluativna država. Ipak, hajde da vidimo da li pripremanje univerziteta malih evropskih zemalja za ulazak na liste poput Šangajske, ima ikakvog smisla prema kriterijumima koje su navodno postavili?⁷

⁷ O tipovima kriterijuma korišćenih za pravljenje različitih univerzitetskih top-lista, kao i o snovnim problemima koje antropologija obrazovanja i kritičke studije obrazovanja otkrivaju u procesima standardizacije kriterijuma kontrole kvaliteta u nauci i visokom obrazovanju, v. Gačanović (2010).

Nema. Nacionalni univerziteti malih zemalja, kao po pravilu jedine akademske sredine u kojima se izučavaju društveno-humanističke nauke, nestaće u pokušaju da budu ono što nisu, poput "Gospođe ministarke". Oni nisu ni projektovani, niti treba da budu projektovani za internacionalnu konkurenciju, barem kada je o društveno-humanističkim naukama reč. Primena kriterijuma prema kojima se na top-liste univerziteta ulazi potpuno su redukovani na mali broj kvantifikabilnih parametara, u meri koja bi se učinila neverovatnom čak i Njutnu i stilom koji bi bio degutantna čak i Nojrajtu.

Posebno interesantna pojava, sa dalekosežnim posledicama po kvalitet visokog obrazovanja, predstavlja mutacija evropskih ciljeva i vizija u glocalizacijskom procesu evropeizacije lokalnih administracija Uniji. Paradoksalno i kontraintuitivno, društveno-humanističke nauke u Srbiji, a antropologija posebno, treba da "prigrle monstruma" i da ponovo postanu državne, ili nacionalne nauke, sa imperijalnom metodologijom i bez uvreženog marginalnog aktivističkog stava pravdnika koji pokušava da promeni neizbežno. Umesto da pokušavamo da ukazujemo na paradokse onima koje paradoksi ne interesuju, i da dokazujemo kontraindikacije "kontrole kvaliteta" onima koji za nekvantifikabilne kvalije nisu ni čuli, istraživanja širom Evrope, a u Srbiji posebno, pokazuju da politika društveno-humanističkih nauka treba da se preusmeri ka strategijam aproprijacije (pseudo-) reformske retorike nove tehnokratske kaste u nastajanju. Ta pozicija nije komforna disciplini koja se tokom XX veka izgradila kao organizova-

no, sistematično, naučno proučavanje retoričke geneze i perpetuiranja društvenih nejednakosti. Ona je posebno neprijatna u situaciji kada istraživanja nedvosmisleno ukazuju na činjenicu da naš "finansijer" (država) i naš "klijenti" (društvo) podrazumevaju da je kvalitetno obrazovanje i istraživanje "usluga" na tržištu, dakle, da je podložno mehanizmima koji su u Evropi sistemski izbegavani vekovima kada je o univerzitetskom životu reč.⁸

Nema ničeg ironičnog u činjenici da je Rojters kupio *Thompson Scientific*. Ta kompanija je poodavno razmenu naučnih informacija redukovala na razmenu vesti, usmerivši istoriju nauke značajnije od bilo kog eksperimentalnog ili teorijskog genija.⁹

Ključni pojam evaluativnih praksi scijentometara svakako predstavlja indeks uticajnosti – tzv. impakt faktor – koji zapravo predstavlja koeficijent aktuelnosti, koji ima

⁸ Nacrt izmena Zakona o visokom obrazovanju, plasiran tokom proleća 2010. godine, ide čak toliko daleko da autonomiju pojačava, ali u korist regulatornih tela, poput Nacionalnog saveća ili Komisije za akreditaciju, a na uštrb samih univerziteta. To nas vraća davnom pitanju, koje obično postravljam kada imamo posla sa tajnim službama: a ko će da kontroliše kontrolore?

⁹ Deluje da se za scijentometriju već sada može pouzdano ustanoviti da je u istoriji ideja najuticajnija "naučna" disciplina svih vremena. Ideja po kojoj je nauka popularna kultura, da naučnici razmenjuju vesti, da sva naučna polja treba da objavljuju na jednom jeziku i da kriterijumi procene kvaliteta izvire iz snage citatnog kolektiva, možda važi u civilizaciji kratke pažnje, ali joj u Evropi nema mesta.

za cilj da pokaže koliko su časopis ili autor popularni u određenom citatnom pulu, obično zatvorenom, u određenom vremenskom periodu. Ipak, da li informacije u humanističkim naukama "zastarevaju", kako to tvrde meta-naučni evolucionisti među nama? Da li one uopšte ikada mogu da "zastare"? Da li treba da prihvatimo da se "kvalitet" našeg rada procenjuje prema kriterijumima koji se koše sa osnovnim načelima otvorenog društva? I, ako je tako, da li zastarevaju sporije ili drugačije nego u drugim naučnim poljima? Uz to, da li se uopšte može govoriti o informacijama ili samo o interpretacijama, kada je o humanističkim naukama reč? Kakva je sudbina antropologije u svetu u kome je nauka redukovana na razmenu informacija? Poenta je da u humanističkim disciplinama ne postoje *vesti* i *novosti*, u smislu u kojem su to izveštaji o eksperimentalnim istraživanjima. Mi možemo da se *pretvaramo* (poput dece) da su naše komunikacije razmena vesti i novosti, ali zašto bismo pod pretnjom administrativnog nasilja kojem smo sada svakodnevno izloženi na to pristajali, menjajući dužinu, formu i smisao svojih komunikacija?

Za razumevanje sportsko-takmičarskog karaktera pogleda na nauku koji trenutno dominira srpskom naučnom politikom, indikativan je sledeći dug citat iz Strategije:

"Za razliku od perioda 2000-2005. godine kada smo bili među poslednjima u Evropi prema broju i kvalitetu naučnih radova sa SCI liste, kao i prema citiranosti, a mnogo smo zaostajali i za zemljama iz najbližeg okruženja, u novije vreme – 2006., 2007. i 2008. uspeli smo da premašimo neke države u regionu, po bro-

ju radova, Bugarsku i Hrvatsku, pa i da dostignemo i Sloveniju... Prema najnovijim podacima (oktobar 2009.) uspeli smo da pretekne čak i Sloveniju. U 2008. godini po zbiru IF svih objavljenih radova, kao i prema citiranosti (sa autocitatima) premašili smo Bugarsku i Hrvatsku, a zaostajemo samo za Slovenijom. Naravno, po broju objavljenih radova u odnosu na broj stanovnika i dalje zaostajemo, mada je i prema tom parametru postignut značajan napredak. U 2003. godini bili smo lošiji od Slovenije sedam, Hrvatske tri, a od Bugarske nešto manje od dva puta, a danas smo zaostatak smanjili u odnosu na Sloveniju na 3,5, Hrvatsku 1,5 puta a Bugarsku smo premašili za 1,5 puta."

Cilj je, dakle, "kvalitet". A kvalitet je izražen popularnošću časopisa u kojem je rad objavljen (impakt faktor) i popularnošću autora odn. konkretnog teksta (citiranost). Iako ova tužna činjenica govori mnogo i o budućnosti prirodnih, tehničkih i medicinskih nauka, koje su i same na putu da budu svedene na brzu razmenu vesti o eksperimentima i rezultatima drugih istraživanja, nalik na novinske članke, ovde me brine činjenica da se korišćeni kriterijumi u potpunosti oglašuju o niz fundamentalnih prepreka njihovoj primeni, kada je o društveno-humanističkim naukama reč. Naime, osim što su i sami nosioci scijentometrijskog biznisa izložili jasne ograde od mogućnosti zaključivanja o "kvalitetu" radova iz domena društveno-humanističkih nauka na osnovu njihovih listi popularnosti, i što je Evropska fondacija za nauku usvojila kao sopstvenu strategiju odbijanje da se liste popularnosti na kojima dominiraju časopisi sa drugog kontinenta koriste kao objektivno merilo kvaliteta evropskih nauka, a posebno huma-

nističkih nauka, ovakav pristup krije i izvesne samoponižavajuće pretpostavke koje u istraživačkom smislu prevashodno spadaju u domen socijalne psihologije i studija nauke i tehnologije.

Potpuno kompetitivni pogled na merila uspešnosti otkriva i sledeće razmišljanje autora Strategije: "Interesantno je naglasiti da ako se broj objavljenih radova u Republici Srbiji dovede u vezu sa količinom uloženog novca u istraživanje i razvoj, Republika Srbija zauzima jedno od prvih mesta na svetu. Međutim, taj indikator se ne koristi kao merilo uspešnosti jedne nacije."

Naivna ideja da će porast impakt faktora dovesti do privrednog napretka prisutna je u mnogim delovima Strategije, ali najeksplicitnije u sledećoj naivnoj korelaciji: "Najzad, iako je učinjen veoma ozbiljan pomak u broju i kvalitetu radova (zbir impakt faktora svih objavljenih radova u 2008. veći je 2,8 puta u odnosu na 2003), kao i u citiranosti, još uvek se ne oseća značajniji uticaj na privredu, odnosno ekonomiju zemlje, što u narednom periodu svakako treba popraviti." Vizija privrednog oporavka i potom razvoja društva u kojem veliki broj naučnika objavljuje u časopisima interesantnim drugim društvima, na jeziku koji nije jezik struke domaćih privrednika, uz poprilične izdatke koji bi mogli da se iskoriste za primenu nauke u vezama sa privredom i društvom, posebni je biser strateške logike ovog dokumenta.¹⁰

¹⁰ Osim socijalno psihološki i logički interesantnih poenti, Strategija sadrži i veoma interesantne primere za proučavanje u

Strategija uvodi i neke izuzetno kontroverzne pojmove, kao što je na primer "održivo društvo", u drugom poglavlju naslovljenom: "Ulaganje u nauku i tehnologiju je, za republiku Srbiju, jedini način za uspostavljanje održive privrede i društva" (str. 19). U nastavku, pisci Strategije u okviru svog poimanja "održivog društva" izvode samo jedan od elemenata Lisabonske strategije povezan sa ovim pojmom – podpojam "društvene kohezije". Ipak, nigde se, ni na jednom mestu u tekstu Strategije, ne objašnjava kako će društvena kohezija biti postignuta predloženim merama. Osim toga, ne čudi da u doba retradicionizacije i opšte nacionalne sabornosti, pisci Strategije nisu naglasili individualnost, kvalitet života, pravo na izbor i sve one aspekte "održivog društva" koji se tiču građana i građanki Republike Srbije. Izgleda da se pod održivim društvom i kod pisaca Strategije podrazumeva kompaktno, homogeno, društvo što manje različitih građana koji upravljacima ne prave probleme tim svojim kulturnim razlikama i individualnim izborima (pa da stoga moramo da finansiramo i stručnjake koji o kulturi i identitetu nešto znaju). Nasuprot

domenu kognitivnih nauka: "Najzad, treba naglasiti da Republika Srbija nema ni jednog naučnika u prvih 5000 najcitriranih naučnika sveta, kao ni jedan univerzitet u 500 najboljih na svetu. Na toj listi nalazi se jedan univerzitet u Sloveniji i čak pet sa Novog Zelanda" (Strategija, 13. str. Inače, "ni jednog" se piše *nijednog*). Analizu ovih borhesovsko-fukoovskih egzibicija ostavljam, ipak, kolegama specijalizovanim za kognitivnu i strukturalno-semiološku analizu.

tome, već sam objasnio da predviđene mere naučne politike po društveno-humanističke nauke imaju pogubne posledice, a da to naučno polje predstavlja jedini kompetentan resurs za uticanje na kanale socijalizacije, kolektivne imaginacije i političke mobilizacije. Osim ukoliko se i ovim dokumentom ne nastoji da javnost bude redukovana na delokrug političkih partija i religijskih organizacija, što onda sa naučnom strategijom ne može imati ama baš nikakve veze.

Kako je došlo do toga da se nešto "strano" po definiciji smatra boljim do "domaćeg", kao i da se novo smatra boljim od postojećeg, takođe po definiciji? Samoponižavajuće poimanje zajednice, u konjukciji sa tehnokratskim poimanjem progressa i fundamentalnim nerazumevanjem vremena potrebnog za promišljanje problema društva, kulture, identiteta, jezika i istorije, predstavljaju ključni okvir u kojem treba tražiti odgovor na sledeću, nama često imputiranu dilemu: da li su kritičari scijentometrije neprijatelji nauke i međunarodnih integracija? Da li smo kao oni koji dosledno koriste interpretaciju i pozivaju se na fundamentalnu posebnost humanističkih disciplina, mi zapravo saveznici još jednog naučnim standardima nepodložnog diskursa, naime religijskog? U odgovoru na ova pitanja svakako mogu da nam pomognu opšta metodološka i socijalnopsihološka analiza logičkih grešaka i sumanutih ideja koje implicira aktuelna epidemija kulture revizije. Hajde da vidimo koje su to ključne pretpostavke evaluativne države, kada je o nauci i visokom obrazovanju reč.

Prva je svakako ta da univerziteti i instituti kao institucije, a nastavnici i naučnici kao pojedinci, treba da se takmiče na tržištu, da njihov učinak bude izložen kompetitivnim mehanizmima koji važe i za svaki drugi tip robe. Zatim, pretpostavka je i da su studenti korisnici, slobodni da biraju koje će "usluge" "kupiti" novcem poreskih obveznika ili sopstvenim. Tu je i pretpostavka da je fundamentalno znanje ono koje izdrži proveru univerzalnih kriterijuma kontrole kvaliteta. Sve je praćeno idejom da primena nauke ima smisla ukoliko je komercijalna, ili komercijalnim interesima nalik (poput "promocije nacionalnog identiteta"). Veoma veliki značaj koji se pridaje neposrednoj komunikaciji ide u prilog tezi da se pokretljivo smatra po definiciji boljim od nepokretljivog. Odijum prema domaćoj nauci od strane onih koji su od društva dobili mandat da o njoj brinu ukazuje i na pozadinsku pretpostavku prema kojoj je sve "strano" nužno kvalitetnije od svega "domaćeg" (samoponižavajuća neokolonijalna predrasuda bez presedena). Zatim, tu je i svojevrsna fetišizacija tajnosti (zasnovana na pretpostavci da je sve javno korumpirano, i da će se korupciji u nauci stati na put isključivo putem sistema tajnih recenzija, umesto na primer sistemom odgovornosti za javnu reč). Konačno, ključna pozadinska pretpostavka "vaspitanja" naučne i akademske zajednice Srbije glasi da nivo popularnosti (koeficijent uticajnosti, impakt faktor) predstavlja ključnu meru kvaliteta nečijeg rada, prema kojoj treba da bude finansiran, pohva-ljen, nagrađen, ukoren, optužen pa i otpušten.

Ali hajde da vidimo na kojim se logičkim greškama i sumanutim idejama takva pretpostavka gradi? Prva je

pretpostavka da visoko obrazovanje i nauka formiraju tržište, i da na tom tržištu važe pravila konkurencije kakva bi na tržištu, uobičajeno shvaćenom, trebalo da važe i za kompanije.¹¹ Zašto je ova pretpostavka pogrešna? Zbog toga što zamišljena pravila igre bi trebalo da podrazumevaju fer, dakle minimalni zajednički okvir procene, kakav može da pruži isključivo upotreba jednog jezika, danas engleskog. Ali takav zahtev – da se društveno-humanističke nauke objavljuju isključivo na engleskom jeziku – obesmišljava njihovu društvenu ulogu, smisao njihovog postojanja, njihove elementarne ciljeve i razloge sada već viševjekovnog postojanja. Osim toga, politike internacionalnih integracija u ovom domenu nedvosmisleno su usmerene na očuvanje jezičke i kulturne raznovrsnosti¹², kao ga-

¹¹ Komodifikacija ili komoditizacija obrazovanja, proces na koji kritički socijalni teoretičari organizovano ukazuju više od pola veka, postalo je istraživačko polje koje sâmo čini čitavu jednu poddisciplinu studija nauke i obrazovanja. Ideja po kojoj sve treba prepustiti tržištu, samo zato što je to moguće, zapravo je ideja prema kojoj ni jedna vrednost, pa čak ni pravo na obrazovanje, istinu, kvalitetan život, sreću ili mudrost, poput prava na zdravstvenu zaštitu, ne može biti iznad prava na privatnu svojину, kao ultimativnu vrednost. O osnovnim trendovima u antropološkom i širem interdisciplinarnom istraživanju obrazovnih politika, v. Bačević (2006).

¹² Politike očuvanja kulturne i jezičke raznovrsnosti temelj su političke procene da evropske i šire međunarodne integracije imaju budućnost isključivo uz poštovanje nacionalnih, regionalnih, etničkih, konfesionalnih i drugih identitetskih specifičnosti popu-

ranta stabilnosti integracija i brane surevnjivostima i otporima kakve optužbe za "imperijalizam" ili "neuravnoteženu globalizaciju" po pravilu izazivaju.

Kada razumemo prvi problem, lako ćemo razumeti i sledeći: poimanje studenata kao "korisnika" u aktuelnim procesima reformi visokog obrazovanja, koji kao potrošači "uzimaju ono što im treba" i "kupuju znanje" isključivo zarad "potreba tržišta rada", vodi ne samo u gašenje društveno-humanističkih nauka, već i u postepeno lišavanje društva kulturnih resursa kojih sami studenti ne moraju biti svesni. "Korisnici" društveno-humanističkih nauka nisu samo individue, svesne da uživanja u lepom i uzvišenom ili zaposlenja radi mogu da "unovče diplome", već je glavni korisnik – samo društvo. Ukoliko bismo ga ostavili bez intelektualaca, rizikovali bismo da javnost ispune isključivo političari, novinari i sveštenstvo – svi važni akteri javnosti, ali sa drugačijim znanjima i interesima od naučne potrage za istinom, boljim životom, mudročcu i srećom.

Šta smo do sada saznali o istini, boljem životu, mudrosti i sreći u bogatoj intelektualnoj istoriji čovečanstva? Upravo suprotno od onoga što nam nalaže scijentometri-

lacija kojima se upravlja. Njihov osnovni cilj jeste da preduprede otpore integracijama sa identitetskom osnovom, u kontekstima u kojima manje ili na drugi način podređene populacije počinju da razvijaju sliku o ugroženosti celinom i da percipiraju da u okvirima celine gube sopstveni identitet. Za odličan primer multi-identitetskog menadžmenta, uključujući prosvetne, naučne i kulturne politike Unije i Saveta Evrope, v. Gačanović (2009b).

ska redukcija fundamentalnog na univerzalno. U pitanju su kontingentne vrednosti, uvek modifikovane/generisane kulturnim kontekstima, i dakle nepodložne istraživanju i promociji na jednom jeziku. Ukoliko bismo sva osnovna istraživanja sprovodili i objavljivali na jednom jeziku, i ukoliko bismo nastavili da kao vrhunske vrednujemo isključivo časopise koji se objavljuju na tom jednom jeziku, odrekli bismo se u takvom procesu vrednovanja – samih vrednosti, inače proklamovanih samim obrazovnim, naučnim i kulturnim politikama koje trenutno u svoje privatne svrhe instrumentalizuje tehnokratski kartel.

Četvrta pretpostavka možda je i tragičnija. Ona se može formulisati kao tvrdnja: sve strano uvek je bolje od svega domaćeg, a sve novo od svega postojećeg. Ova poražavajuća i samoponižavajuća pretpostavka, iako povremeno utemeljena u empirijskoj, posebno istorijskoj političkoj stvarnosti, čak i kada bi bila tačna u sebi nosi tempiranu nuklearnu bombu. Ne možete unaprediti kvalitet života populacije putem usadivanja samoponižavajuće predstave o sebi koja negira apsolutno sve postojeće i apsolutno sve domaće, u njoj poznatoj i razumljivoj kulturnoj stvarnosti. To prosto nije politički održivo, i verovatno je i najopasnija precenjena ideja kulture revizije.

Konačno, na ovoj kratkoj listi političkih, logičkih i socijalnopsiholoških razloga zbog kojih nije mudro nastaviti sa devastacijom društveno-humanističkih nauka na srpskom jeziku, tu je i pogrešna pretpostavka o nauci kao popularnoj kulturi. Ukoliko bismo zaista ozbiljno shvatili scijentometriju i njene domete, morali bismo da prihvatiti-

mo da je popularnost autora prava mera kvaliteta njegovih/njenih tekstova, pa bismo došli u apsurdnu situaciju da nam se potraga za istinom, boljim životom, mudročću i srećom svede na glasanje poput onog u "Velikom bratu", recimo. Srećom, još uvek čitamo šta u tekstovima piše, i ne gledamo samo gde su objavljeni. I ne zaboravljamo da su jedinog nobelovca koji je objavljivao na srpskom jeziku dale upravo – društveno-humanističke nauke.

Da zaključim: za razumevanje politike u Srbiji i konačno uključivanje naše nacije u planiranje sopstvene budućnosti predlažem konsekvencijalizam, kao bolju alternativu konstruktivizmu, budući da je konstruktivizam realistička strategija i da će zauvek ostati opterećen sporovima o "stvarnosti" koje ne možemo da podelimo ni sa proučavanima, ni sa brojnim drugim disciplinama, ni sa medijima, ni sa administracijom. Umesto konstruktivizma, dakle, predlažem teorijska i terenska istraživanja dizajnirana konsekvencionalistički – bilo kao komparativno proučavanje već postojećih posledica u drugim društvima (ili u našem, u istorijskoj perspektivi), bilo terenskim istraživanjima spoljnih teritorija na kojima žive populacije koje bitno utiču na sudbinu našeg društva od kada je ono uobličeno razvojem moderne srpske države.

Nacionalni identitet i nacionalno dostojanstvo ne pripadaju istom registru. Kada se identitet neuko i nepromišljeno shvati kao nepromenljiv, a zatim inkorporira u pojam nacionalnog dostojanstva, svaki put kada se percipira kao ugrožen, dostojanstvo zapravo biva žrtvovano "očuvanju identiteta". U pitanju je logika kontinuiranog poraza,

koja ne može da proizvede druge konsekvence do (samo-)ponižavajućih i po naciju zapravo pogubnih. Ona je, dakle, kontraindikovana, poput pogrešno primenjenog leka.

Ostaje nam da osmislimo odgovore na sledeće pitanje: ne samo kako da se izborimo za ulogu misionara-koji-su-pastiri, već i kako da ne uvredimo populaciju koja odbija da prihvati da je vreme da prestane da radi protiv sebe.

LITERATURA

- Asad, Talal ed. (1973) *Anthropology and the Colonial Encounter*. New York: Humanities Press.
- Ashman, Keith M. and Philip S. Baringer, eds. (2001) *After the Science Wars*. New York: Routledge.
- Baćević, Jana (2006) Od trga do tržnice - antropologija, kritike savremenog obrazovanja i njihov značaj za Srbiju. *Etnoantropološki problemi* 1 (2): 209-230.
- Baćević, Jana (2008) Anthropological Educational Policy in the Light of European Transformations. *Studia Ethnologica Croatica* 20 (1): 37-55.
- Baroš, Slađana i Bojan Žikić (2006) Kvalitativna istraživanja u okviru "druge generacije nadzora nad HIV-om". *Socijalna misao* 13 (3): 57-75.
- Besteman, Catherine and Hugh Gusterson, eds. (2005) *Why America's Top Pundits Are Wrong: Anthropologists Talk Back*. Berkeley: University of California Press.
- Bošković, Aleksandar ed. (2008) *Other people's anthropologies: Ethnographic practice on the margins*. Oxford and New York: Berghahn.
- Briggs, Charles (1994) The Politics of Discursive Authority in Research on the "Invention of Tradition". *Cultural Anthropology* 11 (4): 435-469.

- Brković, Čarna (2007) *Fiksirana značenja: Antropološka interpretacija Ustava republike Srbije iz 2006. godine*. Diplomski rad. Biblioteka Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Brković, Čarna. (2008) Upravljanje osećanjima pripadanja: "kultura" i "identitet" u Ustavu republike Srbije iz 2006. godine. *Etnoantropološki problemi* 3 (2): 57-74.
- Clifford, James (1980) Ethnographic Surrealism. *Comparative Studies in Society and History* 23: 539-64.
- Clifford, James (1988) *The Predicament of Culture*. Cambridge. Harvard University Press.
- Clifford, James (1986) "Introduction: Partial Truths". In: J. Clifford and G. E. Marcus (eds) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, p.p. 1-26. Berkeley, CA: University of California Press.
- Clifford, James (1997) *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Cohen, William B. (2003) The Algerian War and the Revision of France's Overseas Mission. *French Colonial History* 4: 227-239.
- Cvijić, Jovan (1991/1907) O naučnom radu i našem univerzitetu, u: Govori i članci, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Sabrana dela, knjiga 3, tom I, 25-54.
- Čolović, Ivan (2007) *Balkany – terror kulture*. Wołowiec: Czarne.
- Čolović, Ivan (2008) *Balkan – teror kulture*. Beograd: XX vek.
- Čirković, Svetlana (2008) "Stvarnost kosovske enklave: auto-percepcija tradicionalnog lečenja". U: S. Nedeljković (ur.) *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, zbornik radova, str. 147-181. Kruševac: Baštinik.

- Đerić, Gordana (2003) "Svakodnevne diskursivne prakse o 'osobinama naroda' i važnosti nacionalnog identiteta". U: Z. Golubović, I. Spasić i Đ. Pavićević (ur.) *Politika i svakodnevni život: Srbija 1999-2002*, str. 175-211. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Erdei, Ildiko (2006) "Odrastanje u poznom socijalizmu - od 'pionira malenih' do 'vojske potrošača'". U: L. Č. Feldman i I. Prica (ur.) *Devijacije i promašaji: etnografija domaćeg socijalizma*, str. 205-240. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Fahim, Husein ed. (1982) *Indigenous Anthropology in Non-Western Countries*. Chapel Hill: Carolina Academic Press
- Gaćanović, Ivana (2009a) Antropološke perspektive o/u kulturi revizije. *Antropologija* 8: 81-97.
- Gaćanović, Ivana (2009b) *Problem evropskog identiteta. Uvod u antropologiju Evropske unije*. Beograd: Srpski genealoški centar i Filozofski fakultet u Beogradu.
- Gaćanović, Ivana (2010) Problem globalnog rangiranja univerziteta ili o iskušenjima savremenih visokoobrazovnih sistema. *Etnoantropološki problemi* 5 (2): 185-204.
- Gavrilović, Ljiljana (2009) Domaća antropologija na stranim jezicima ili: dobrovoljna (auto)kolonijalizacija. *Antropologija* 8: 54-71.
- Geertz, Clifford (1984) Anti anti-relativism. *American Anthropologist* 86 (2): 263-277.
- Gellner, Ernest (2000) *Postmodernizam, razum i religija*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Grillo, Ralph (2003) Cultural Essentialism and Cultural Anxiety. *Anthropological Theory* 3 (2): 157-173.
- Hann, Chris et al. (2007) *Anthropology's Multiple Temporalities and its Future in Central and Eastern Europe. A Debate*. Working Paper of the Max Planck Institute for Social Anthropology No. 90, Halle/Saale: MPISA.

- Hayden, Robert (1999) *Blueprints for a house divided: The constitutional logic of the Yugoslav conflicts*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Hicks, Diana (2005) The Four Literatures of Social Sciences. *Journal of Management and Social Sciences* 1 (1): 1-20.
- Hodgen, Margaret (1971) *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hodgson, Dorothy (2002) Comparative Perspectives on the Indigenous Rights Movements in Africa and Americas. *American Anthropologist* 104 (4): 1037-49.
- Huff, Darrell (1993 [1953]) *How to lie with statistics*. New York: W. W. Norton and Company Inc.
- Jackson, Jean (1989) Is there a way to talk about making culture without making enemies. *Dialectical Anthropology* 14: 127-143.
- Kolakovski, Lešek (2005) *Moji ispravni pogledi na sve*. Novi Sad i Beograd: Futura i Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava.
- Kovač, Senka i Miloš Milenković (2006) Ponovljene studije u antropologiji: van Bek vs. Griol. *Antropologija* 2: 89-109.
- Kovač, Senka i Vera Vasiljević (2005) "Reforma planova i programa na Filozofskom fakultetu u Beogradu: početna iskustva". U: A. Mimica i Z. Grac (ur.) *Visoko obrazovanje u Srbiji na putu ka Evropi četiri godine kasnije*, str. 61-63. Beograd: Alternativna akademska obrazovna mreža.
- Kovačević, Ivan (2001) *Istorija srpske etnologije, I*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Kovačević, Ivan (2005) "Iz etnologije u antropologiju - srpska etnologija u poslednje tri decenije 1975-2005.". U: D. Radojičić (ur.) *Etnologija i antropologija - stanje i perspektive*, str. 11-19. Beograd: Etnografski institut SANU.

- Kovačević, Ivan (2006a) Individualna antropologija ili antropolog kao lični guslar. *Etnoantropološki problemi* 1 (1): 17-34.
- Kovačević, Ivan (2006b) Legenda o poštaru - lopovu i biznismenu. *Antropologija* 1: 9-18.
- Kovačević, Ivan (2006c) *Tradicija modernog: prilozi istoriji savremene antropologije*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Kovačević, Ivan (2008) Odnos države prema humanističkim naukama u Srbiji početkom XXI veka – citatometrija kao pokušaj ubistva srpske antropologije. *Etnoantropološki problemi* 3 (2): 27-43.
- Kovačević, Ivan (2009) O ćurkama, pilićima i citatnim indeksima. *Antropologija* 8: 9-31.
- Kuper, Adam (1994) Culture, Identity and the Project of a Cosmopolitan Anthropology. *Man* 29 (3): 537-554.
- Kuper, Adam (1999) *Culture: The anthropologists' account*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kuper, Adam (2003) The Return of the Native. *Current Anthropology* 44 (3): 389-402.
- Lassiter, Eric L. (2005) *The Chicago Guide to Collaborative Ethnography*. Chicago: Chicago University Press.
- Lord, Albert Rejs (1990) *Pevač priča 2: Primena*. Beograd: Idea.
- Marković, Olivera (2008) "Etnički identitet građana srpske nacionalnosti u Kosovskoj Mitrovici". U: S. Nedeljković (ur.) *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, zbornik radova, str. 185-208. Kruševac: Baštinik.
- Mihăilescu, Vintilă, Slobodan Naumović and Ilia Iliev, eds. (2008) *Studying peoples in the people's democracies : socialist era anthropology in South-East Europe*. Münster: LIT.
- Milenković, Miloš (2005) "Postkulturalna antropologija i multikulturalne politike". U: S. Kovač (ur.) *Problemi kulturnog*

- identiteta stanovništva savremene Srbije*, str. 61-74. Beograd: Filozofski fakultet.
- Milenković, Miloš (2006a) Idealni etnograf. *Glasnik Etnografskog Instituta SANU* 54: 161-172.
- Milenković, Miloš (2006b) Šta je (bila) antropološka "refleksivnost"? Metodološka formalizacija. *Etnoantropološki problemi* 1 (2): 157-184.
- Milenković, Miloš (2007a) "Istraživanje, terensko". U: A. Mimica i M. Bogdanović (ur.) *Sociološki rečnik*, str. 209-210. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Milenković, Miloš (2007b) *Istorija postmoderne antropologije. Posle postmodernizma*. Beograd: Srpski genealoški centar; Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Milenković, Miloš (2007c) *Istorija postmoderne antropologije. Teorija etnografije*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Milenković, Miloš (2007d) Paradoks postkulturene antropologije: postmoderna teorija etnografije kao teorija kulture. *Antropologija* 3: 121-143.
- Milenković, Miloš (2008) Problemi konstitucionalizacije multikulturalizma - pogled iz antropologije. Deo prvi - o "očuvanju" identiteta. *Etnoantropološki problemi* 3 (2): 45-57.
- Milenković, Miloš (2008b) O naučnom radu i našem Univerzitetu (sto godina kasnije). *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu* (72): 41-50.
- Milenković, Miloš (2009) Interdisciplinarni afiniteti postmoderne antropologije, deo I: Paradigmatski zastoji i opšta mesta interdisciplinarne redukcije. *Antropologija* 7: 31-52.
- Milenković, Miloš (2010) *Istorija postmoderne antropologije: Intertemporalna heterarhija*. Beograd: Odeljenje za etnologiju

- ju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.
- Misra, Maria (1999) Lessons of Empire: Britain and India. *SAIS Review* 23 (2): 133-153.
- Morley, Louise (2005) The micropolitics of Quality. *Critical Quaterly* 47 (1-2): 83-95.
- Morozov, Vaitcheslav (2008) Sovereignty and Democracy in Contemporary Russia: A Modern Subject Faces the Postmodern World. *Journal of International Relations and Development* 11: 152-180.
- Mosse, David (2007) Anti-social anthropology? Objectivity, objection, and the ethnography of public policy and professional communities. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 12 (4): 935-956.
- Nathan, Richard P. (1998) *Social Science in Government: Uses and Misuse*. New York: Basic Books.
- Naumović, Slobodan (1999) Identity creator in identity crisis: Reflections on the politics of Serbian ethnology. *Anthropological Journal of European Cultures* 8 (2): 39-128.
- Naumović, Slobodan (2005b) Društvene osnove i političke upotrebe narodskih priča o srpskom nejedinstvu. *Filozofija i društvo* (26): 65-104.
- Naumović, Slobodan (2008) "Brief encounters, dangerous liaisons and never-ending stories: the politics of Serbian ethnology and anthropology in the interesting times of Yugoslav socialism". In: V. Mihăilescu, S. Naumović and I. Iliev (eds) *Studying peoples in the people's democracies: socialist era anthropology in South-East Europe*, p.p. 211-260. Berlin; Münster: LIT.
- Nedeljković, Saša (2008a) "Problemi primene antropologije: Antropološko istraživanje savremene kulture Srba na KiM".

- U: S. Nedeljković (ur.) *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, str. 19-73. Kruševac: Baštinik.
- Nedeljković, Saša (ur.) (2008b) "Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji" Biblioteka *Antropološki ugao*, Kruševac: Baštinik.
- Nedeljković, Saša, ur. (2007) *Antropologija savremenosti* (Zbornik radova, knj. 23). Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Neylan, Julian (2005) Quantifying social entities: An historical-sociological critique. *Journal of sociology and social welfare* 32 (44): 23-40.
- Neylan, Julian (2008) Social policy and the authority of evidence. *Australian Journal of Public Administration* 67 (1): 12-19.
- Nichols, Rodney W. (1993) Federal Science Policy and Universities: Consequences of Success. *Daedalus* 122 (4): 197-224.
- Pavićević, Aleksandra (2009) Revizionistička ideološka matrica. Spoljni ili unutrašnji neprijatelji antropološkog promišljanja stvarnosti. *Antropologija* 8: 69-79.
- Pavković, Nikola, Dušan Bandić i Ivan Kovačević (1988) Aspirations and Directions of the Development of Ethnology in the Socialist Republic of Serbia (1945-1983). *Etnološki prehled* 23/24: 5-16.
- Piše, Marko (2009) Politička etnografija i srpska intelektualna elita u vreme stvaranja Jugoslavije 1914-1919: Istorijski prehled. *Etnološko-antropološke sveske* 14: 43-77.
- Power, Michael (1999) *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press.
- Radić, Radivoj Đ. (2003) *Srbi pre Adama u posle njega - istorija jedne zloupotrebe - slovo protiv "novoromantičara"*. Beograd: Stubovi kulture.

- Rajčević, Jelena (2008) "Institucije i identitet u severnoj Kosovskoj Mitrovici". U: S. Nedeljković (ur.). *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, zbornik radova, str. 75-108. Kručevac: Baštinik.
- Ribeiro, Gustavo and Arturo Escobar eds. (2006) *World Anthropologies: Disciplinary Transformations Within Systems of Power*. Oxford: Berg.
- Shore, Chris (2008) Audit culture and Illiberal governance. *Anthropological Theory* 8 (3): 278-298.
- Shore, Cris and Susan Wright, eds. (1997) *Anthropology of Policy. Critical Perspectives on Governance and Power*. London: Routledge.
- Sikimić, Biljana (2008) "Crkvine severnog Kosova 2001: u traganju za istraživačkim metodom" U: S. Nedeljković (ur.) *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, zbornik radova, str. 131-146. Kručevac: Baštinik.
- Stolcke, Verena (1995) Talking Culture: New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe. *Current Anthropology* 36 (1): 1-24.
- Strathern, Marylin, ed. (2000) *Audit Cultures: Anthropological Studies in Accountability, Ethics and the Academy*. London: Routledge.
- Šipka, Pero (2001) *Nauka u Srbiji: u susret evaluativnoj državi*. Beograd: ERD 01/01, Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci.
- Vermeulen, Han and Arturo Alvarez Roldan (1995) *Fieldwork and footnotes: Studies in the History of European Anthropology*. London and New York: Routledge.
- Wang, Chamont (1992) *Sense and Nonsense of statistical evidence: Controversy, Misuse, and Subtlety*. New York: Marcel Dekker, Inc.

- Zlatanović, Sanja (2008) "Starosedeoci i doseljenici: međugrupne percepcije u posleratnom diskursu". U: S. Nedeljković (ur.) *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, zbornik radova, str. 109-126. Kruševac: Baštinik.
- Žikić, Bojan (2005a) Etnokulturna dualnost i etnički stereotipi. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* (53): 67-81.
- Žikić, Bojan (2005b) Конструкција идентитета у дуалној етнокултурној заједници: Селеуш. У: Ковач, Senka (ur.). *Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије*, (Етноантрополошки проблеми). Београд: Одељење за етнологију и антропологију, Филозофски факултет, 2005, стр. 165-181
- Žikić, Bojan (2008) Escape from Ethnos, Tradition in Transition, and the Battle for Anthropology. Restructuring the Curriculum in Belgrade Academia. *Studia ethno-logica Croatica* 20 (1): 127-147.
- Žikić, Bojan (2009) Друга страна ревизорске културе. Студеја примера односа обавеза и opterećenja универзитетских наставника. *Antropologija* 8: 99-120.
- Барјактаровић, Мирко (1963) Катедра за етнологију. У: Р. Самарџић (ур.) *Сто година Филозофског факултета*. Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- Влаховић, Петар (1979) Развој етнологије на Филозофском факултету у Београду од оснивања до другог светског рата. *ГЕИ САНУ XXVIII*: 9-19.
- Ковачевић, Иван (1990) Почети наставе етнологије (етнографије) на Великој школи. *Зборник Филозофског факултета у Београду*: 123-127.
- Миленковић, Милош (2003b) *Проблем етнографски стварног. Полемика о Самои у кризи етнографског реализма*. Београд: Српски генеалогски центар.

- Миленковић, Милош (2003а) "Антропологија као мултикултурна пропедеутика у Србији: 'национална наука', културна политика и друштвена надања". У: Д. Радојичић (ур.) *Традиционално и савремено у култури Срба* (Посебна издања, књ. 49), стр. 133-148. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Миленковић, Милош 2003 Антропологија као мултикултурна пропедеутика у Србији: "национална наука", културна политика и друштвена надања, у: Традиционално и савремено у култури Срба Београд : Етнографски институт САНУ (Посебна издања ; књ. 49), 133-148
- Миленковић, Милош 2005 Посткултурна антропологија и мултикултурне политике Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије, Београд: Одељење за етнологију и антропологију, Филозофски факултет, 61-74.
- Наумовић, Слободан (2005) "Национализација националне науке? Политика етнологије/антропологије у Србији и Хрватској током прве половине деведесетих година двадесетог века". У: С. Ковач (ур.) *Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије*, стр. 17-60. Београд: Одељење за етнологију и антропологију, Филозофски факултет.
- Павковић, Никола Ф. (1990а) Одељење за етнологију (историјски преглед 1963-1988. године). *Зборник Филозофског факултета у Београду "150 година Филозофског факултета"*, 385-402
- Павковић, Никола Ф. (1990б) "Одељење за етнологију и антропологију". У: *Филозофски факултет 1838-1998 – Период 1963-1998*. Београд: Универзитет у Београду.

Sadržaj

Dve noćne more srpskih društveno-humanističkih nauka	5
Bolonjski špricer i beogradski koktel	19
Transformacije nacionalne nauke	27
Demokratija ili/je etnokratija?	75
O brojanju i merenju (drugih) ljudi (za novac)	93
Antropologija u retradicionalizovanom društvu i evaluativnoj državi	127
Literatura	149

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20, Beograd. Za izdavače: Filip Niškanović i Boja Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Lektor i korektor: Ivana Gačanović. Korice: Maja Gačanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2010.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39:304.5(497.11)"20"
001(497.11)"20"

МИЛЕНКОВИЋ, Милош, 1975-

Ka politici srpske antropologije za XXI vek / Miloš Milenković. – Beograd : Srpski genealoški centar : Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, 2010 (Beograd : Srpski genealoški centar). – 159 str. ; 17 cm. – (Etnološka biblioteka / [Srpski genealoški centar] ; knj. 48)

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
– Bibliografija: str. 149-159.

ISBN 978-86-83679-62-1 (SGC)

a) Културна антропологија – Србија – 21в

b) Србија - Научна политика – 21в

COBISS.SR-ID 175893260